

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

A Study of the Role of Buddhist monk in the Natural Forest's
Conservation : A Case Study of Phra Pongsak Tejadhammo

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๓

ISBN 974-575-575-3

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๓

ISBN 974-575-575-3

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of the Role of Buddhist monk in the Natural Forest's
Conservation : A Case Study of Phra Pongsak Tejadhammo

PHRAMAHA JERM SUVACO (SUKUN)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhism)

In
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ)

กรรมการ

(พระศรีปริยัติโมลี)

กรรมการ

(พระศรีวรญาณ วิ.)

กรรมการ

(รศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์)

กรรมการ

(นายสนิธ ไชยวงศ์ศต)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระศรีปริยัติโมลี

ประธานกรรมการ

รศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

กรรมการ

ก

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

ผู้วิจัย : พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ)

ชื่อปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตฺโต) ป.ธ. ๙, Ph.D. (Phil.)

: รองศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ป.ธ.๖, Ph.D.(Sociology)

วันสำเร็จการศึกษา ๒๐ เมษายน ๒๕๔๓

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ๓ ด้าน คือ ด้านแนวคิดและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในทัศนะของพระสงฆ์และจากหลักฐานทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้านกระบวนการอนุรักษ์ และ ด้านบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก บริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติฮอบหลวง บ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม จากการวิจัยได้ข้อสรุป ดังนี้

การวิจัยเอกสาร ได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและอรรถกถา พบว่า มีแนวคิดต่อธรรมชาติสองประการ คือ หนึ่ง กฎธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสัมพันธ์และมีลักษณะเสมอเหมือนกันของสรรพสิ่ง สอง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้ง คน ดิน น้ำ ป่า อากาศ สัตว์ เป็นต้น เป็นสิ่งที่มีวิวัฒนาการร่วมกันมาตามหลักอริยสัจธรรม และจักกวัตติสูตร มีองค์ประกอบความสมดุล คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิต เป็นสิ่งเกื้อกูลในการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งรื่นรมย์ และเป็นสิ่งมีอุปการคุณที่ต้องกตัญญูรู้คุณ โดยธรรมชาติทั้งสองต่างมีความสัมพันธ์และอิงอาศัยกันและกัน นอกจากนี้ ยังพบแนวคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติหลายลักษณะ ได้แก่ มุ่งพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงธรรมชาติ ใช้ชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ ให้การปกป้องคุ้มครองทุกชีวิต ทั้งคน พืช สัตว์ หรือแม้แต่จุลชีพ และนอกจากนี้ยังพบแนวคิดไม่เบียดเบียนไม่ทำลายธรรมชาติแล้วยังปลูกฝังให้มีเมตตาต่อสรรพชีวิต พร้อมกับมีหลักในการใช้สอยทรัพยากรอย่างรู้จักประมาณ ประหยัด นำกลับมาใช้ใหม่

และสอนให้รู้จักลดความต้องการในการบริโภค และยังพบอีกว่า การแสวงหาความสุขของมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องบริโภคปัจจัยภายนอกมาก ๆ เสมอไป ตรงกันข้าม การใช้ทรัพยากรน้อย สิ้นโศษ ประหยัด เรียบง่ายกลับแสวงหาความสุขได้มากและยั่งยืนกว่า ดังกรณีพระนันทเถระ เป็นต้น สำหรับแนวคิดต่อธรรมชาติและ การอนุรักษ์ของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม เป็นแนวคิดที่เน้นระบบความสมดุลของธรรมชาติ การทำลายภาวะสมดุลเกิดจากสองสาเหตุคือ จิตมนุษย์เสื่อมจากศีลธรรมกับมนุษย์อาศัยอยู่ในที่ที่ไม่สมควรจะอยู่ เช่น ป่าต้นน้ำลำธาร การแก้ปัญหามุ่งไปที่การอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันระหว่างศีลธรรมกับกฎหมาย

การวิจัยภาคสนามพบว่า ด้านกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติป่าต้นน้ำแม่ลอย แม่ทิม และแม่ปือก เกิดขึ้นโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ เริ่มต้นจากปัจจัยส่วนตัวของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม ที่มีความเมตตากรุณาต่อธรรมชาติและชาวบ้านรอบป่า โดยใช้กระบวนการทางปัญญาแบบอริยสัจ ๔ มีการระดมต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนออกมาใช้ มีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ จนเกิดการยอมรับและผูกพันของชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากเหตุการณ์จริงหรือใช้ความจริงเป็นตัวตั้ง ซึ่งนำไปสู่การบริหารจัดการในรูปองค์กรอนุรักษ์ของท้องถิ่น และการจัดตั้งมูลนิธิธรรมนาถขึ้นมารองรับ จนทำให้การอนุรักษ์และพัฒนากลายเป็นกระบวนการพัฒนาทางจิตวิญญาณที่มีพลัง

ด้านบทบาทของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม พบว่า มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่ลอย แม่ทิม และแม่ปือก ใน ๗ ด้าน โดยบทบาทที่เด่นที่สุด คือ บทบาทการปลูกฝังจิตสำนึก รองลงมาคือบทบาทการเป็นผู้นำ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประชาสัมพันธ์ และการจัดหาทุนดำเนินงานตามลำดับ

ABSTRACT

Thesis Title : A Study of the Role of Buddhist monk in the Natural Forest's Conservation : A Case Study of Phra Pongsak Tejadhammo

Researcher : Phramaha Jerm Suvaco (Sukun)

Qualification : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee :

PhraSriPariyattimoli (Somchai Kusalacitto)Pali IX,Ph.D.(Philosophy)

Dr. Chamnong Adivadhanasit Pali VI, Ph.D. (Sociology)

Graduation Date : 20 April, 2000

The objective of this thesis is to study the Role of Buddhist monk in the Natural Forest's Conservation dealing with three aspects. Namely : the conceptual framework of Natural Preservation from Theravada Buddhism, Conservation Process and Phra Pongsak Tejadhammo's Role of Conservation at Tambon Mae Soi, Chomthong District, Chiangmai Province within the area of Ob-Luang National Park.

This study is a normative survey research that gives consideration to documentary research as well as field research. The results of the study are as follows :-

In case of the documentary research, the researcher has studied the Tipitaka and Commentaries. It was found out that Buddhism has two main points with regard to nature. The first one is the Internal Nature that means the natural law or truth. The Internal Nature of everything in the world is the same. All living creatures are born, altered and passed away (Tilakkhana or Three characteristics of Existence). All beings

depend upon each other (Dependent). Therefore, there is no "First Cause" but only "Cause and Effect".

Secondly, there is the External Nature that refers to Physical occurrence on the earth such as Soil, Water, Wind, Fire, Human Beings, Animals, Forests, Mountains and Rivers. People are interrelated and interdependent with the External Nature which is the means of livelihood (Four Requisites : Food, Clothing, Dwelling Place and Medicine). The External Nature is the essential element to the Buddhist Source, Moral Practice and the Buddhist Religious Rites. All people must adapt themselves to circumstances but should not adjust circumstances for them. Everyone should not emphasize being the master over nature. Actually, they have to protect all beings and give their gratitude for natural environment. Whenever people make use of natural resources, they ought to economize on manpower and material resources. They should lead a thrifty and simple life.

Referring to the survey research, Phra Pongsak's way of thinking emphasizes the importance of Natural Balancing System. The damage of Natural Balancing System is due to two causes viz., Morally Deterioration and Improper Settlement. The problems has been solved directly by means of Natural Resources Conservation working along with Community Development focussing on Morality and Law.

Regarding the Conservation Process and the Recovery of the Origins of Mae Soi, Mae Tim and Mae Pok, Phra Pongsak Tejadhammo is the leader to begin with his Internal Nature. He is kind-hearted to all villagers who live around the forest. Phra Pongsak Tejadhammo convinces people by teaching the Four Noble Truths and pool the wisdom of the masses which generally recognize by them. He gives advice to people on learning by doing about the Natural Conservation that has brought out the

establishment of Dhammanath Foundation. The working procedure of Conservation Process can be summarized as follows : Internal Nature (loving-kindness), the Wisdom of the Masses, Socio-Cultural Capital, Interactive Learning through Action, Spiritual Development, Social Influence and Control Organizations successively.

The Prominent Roles of Phra Pongsak Tejadhammo in the Natural Forest's Conservation are found in Calling People's Attention to Natural Conservation, Leading them to Natural Conservation, Coordination, Protection of Cutting Down a Tree, the Recovery of the Forest, Public Relations and Raising Fund for Dhammanat Foundation respectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์และร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ๒ ท่าน คือ พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตโต) และรองศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ที่เสียสละเวลาให้คำปรึกษาและเสนอแนะที่เป็นประโยชน์

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการมูลนิธิธรรมนาถที่ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น.ร.ว.สมานสนิท สวัสดิวัฒน์ แม่ชี ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง ดร.สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ แพทย์หญิงปรีญา ทศนประดิษฐ์ และกรรมการท่านอื่น ๆ ของมูลนิธิธรรมนาถ

ขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติออบหลวงที่ช่วยให้คำแนะนำและช่วยเหลือในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขออนุโมทนาขอบคุณชาวตำบลแม่สอย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ทุกท่านที่ร่วมให้ข้อมูล

ขออนุโมทนาขอบคุณชาวเขาเผ่าม้งและชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง บ้านปากกล้วย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขออนุโมทนาขอบคุณสถาบันวิจัยชาวเขา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชาวเขานบ้านปากกล้วยและชาวเขาทั่วประเทศ

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยยุทธ ชินกุล ที่ช่วยให้คำแนะนำและร่วมเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขออนุโมทนาขอบคุณคุณสุธีทัศน์ สุโท ที่ช่วยพิมพ์ต้นฉบับ และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ช่วยตรวจทานต้นฉบับ

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบคุณเป็นอย่างสูงในความเมตตาอนุเคราะห์ และความช่วยเหลือจากทุกท่าน ความดีใด ๆ ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ผู้เสียสละชีวิตเพื่อพิทักษ์ผืนป่าชุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ป๊อกและผู้พิทักษ์ป่าทั่วประเทศ ทั้งพระสงฆ์ แม่ชี และคฤหัสถ์ สำหรับข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ด
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ฐ
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลขข้อ	

บทที่ ๑ บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๔. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๕
๕. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๖. ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	๑๙
๗. วิธีการดำเนินการวิจัย	๒๐

บทที่ ๒ พระพุทธศาสนากับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และการอนุรักษ์

๑. ภูมิหลังแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ	๒๑
๒. แนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อธรรมชาติ	๒๓
- ทำที่ต่อกำเนิดและวิวัฒนาการของโลก	๒๕
- ทำที่ต่อธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งมีนรมย์	๒๘
- มองธรรมชาติเป็นนำหวาดกลัวสำหรับผู้ยังไม่พัฒนา	๒๙
- มองธรรมชาติในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา	๓๐
๓. แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์	๓๔

บทที่ ๓ แนวคิดของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม เกี่ยวกับธรรมชาติ

๑. แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ	๔๓
๒. แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายความสมดุล	๔๔
๓. แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อมถูกทำลาย	๔๖

๔. แนวคิดในการดำเนินงานแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม	๕๖
๕. แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนา	๕๑

บทที่ ๔ กลยุทธ์ในการจัดการป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก

๑. ความเป็นมาในการจัดการป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก	๕๖
๒. แนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ ระยะที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๔๑	๕๖
๓. การประเมินสภาพแวดล้อมของป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก	
ก. สภาพแวดล้อมภายใน	๕๗
ข. สภาพแวดล้อมภายนอก	๖๖
๔. วัตถุประสงค์ในการจัดการแก้ไขปัญหাপ่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก	๖๙
๕. เป้าหมายในการจัดการแก้ไขปัญหাপ่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก	๖๙
๖. ยุทธศาสตร์สู่ความสำเร็จในการจัดการป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก	๗๐
๗. แผนงานและโครงการ	๗๓
๘. พื้นที่การดำเนินโครงการ	๗๕
๙. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๗๘
๑๐. ผู้รับผิดชอบดำเนินการ	๗๙
๑๑. เอกสารประกอบรายละเอียดโครงการ	๘๗
๑๒. แผนภูมิพื้นที่โครงการ	๘๐

**บทที่ ๕ บทบาทพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม ในการอนุรักษ์
และพัฒนา**

๑. วิเคราะห์บทบาทสถาบันสงฆ์ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง	๘๒
๒. บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ	๙๑
๓. บทบาทด้านการเป็นผู้นำ	๙๖
๔. บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์	๙๘
๕. บทบาทการประสานงานภาครัฐกับประชาชน	๑๐๑
๖. บทบาทการป้องกันการบุกรุกการตัดไม้ทำลายป่า	๑๐๒
๗. บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า	๑๐๙

ญ	
๘. บทบาทด้านการจัดหาทุน	๑๑๑
๙. ผลสำเร็จการดำเนินงานในบทบาทของมูลนิธิธรรมนาถ	๑๑๔
บทที่ ๖ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๑๖
ภาคผนวก	๑๒๗
บรรณานุกรม	๑๔๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๘

บัญชีคำย่อสำคัญเกี่ยวกับพระไตรปิฎกและหมายเลขย่อ

การใช้ใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เลขเกี่ยวกับกับพระไตรปิฎก เลขหน้าเป็นเล่ม เลขกลางเป็นชื่อ เลขหลังเป็นหน้า ดังนี้ เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที.ส. ๙/๔๓๔/๑๙๒ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่ม ๙ ชื่อ ๔๓๔ หน้า ๑๙๒ เป็นต้น

อักษรย่อ

ย่อมาจาก

อ.ต.ก.	อ.ค.ต.ต.นิกาย	ติฏกนิปาตปาติ
ที.ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรคปาติ
ที.ส.	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรคปาติ
จุ.ธ.	จุฑทกนิกาย	ธรรมปท
ธ.ธ.		ธรรมปทฎกถา
จุ.ชา.	จุฑทกนิกาย	ชาตก
ม.จุ.	มัจฉิมนิกาย	อุปริปณาสก
ม.ม.	มัจฉิมนิกาย	มัจฉิมปณาสก
ม.มู.	มัจฉิมนิกาย	มุลปณาสก
จุ.จุ.	จุฑทกนิกาย	จุฬนิตเทศ
จุ.เปต.	จุฑทกนิกาย	เปตวัตถุ
ส.น.	สังยุตตนิกาย	นิทานวุค
ส.ม.	สังยุตตนิกาย	มหาวรรควุค
ส.ส.	สังยุตตนิกาย	สคาถวุค
จุ.สุ.	จุฑทกนิกาย	สุตตนิปาตปาติ
จุ.เถร.	จุฑทกนิกาย	เถรคาถา
อภ.วิ.	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์
วินย.		วินยปิฎก

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระบบนิเวศ ป่าจัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เพราะ“ป่าเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เป็นแหล่งพลังงาน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ” * มนุษย์ไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้หากปราศจากป่า คำว่า “ป่า” ในระบบนิเวศ นอกจากจะหมายถึง“ต้นไม้ขนาดใหญ่แล้ว ยังรวมไปถึงเรื่องดิน น้ำ ความหลากหลายของสัตว์ป่า หน่วยชีวิตเล็ก ๆ และพืชพันธุ์อื่น ๆ” ^๒

ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับป่ามีมาเนิ่นนาน โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนานั้น “ป่ามีความสัมพันธ์ทั้งในด้านพุทธประวัติ หลักคำสอน และสถาบันพระพุทธศาสนา”^๓ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าในอดีตเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลให้เกิดผู้นำทางจิตใจในรูปแบบฤๅษีมุนี และองค์พระศาสดาโดยเฉพาะองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมเทศนา และปรินิพพานในป่า ป่าจึงเป็นอะไรทุกอย่างเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ พุทธ

* อู่แก้ว ประกอบไวยกิจ บีเวอร์, มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย.
(กรุงเทพ : ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๓๑), หน้า ๒๐๙.

^๒ The World Conservation Union [IUCN], Caring for the Earth: : A Strategy for Sustainable Living, [Gland, Switzerland : Published in Partnership by IUCN- The World Conservation Union, UNEP- United Nations Environment Programme, WWF- World Wide Fund For Nature, 1991, P. 122.

^๓ จ่านงค์ ธวัชฉนสิทธิ์, ทัศนะเชิงพุทธศาสตร์เกี่ยวกับนิเวศวิทยา. ในมหาจุฬารัศการ พุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์. บรรณาธิการโดย ธนิต ไชยวงศ์ศต. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๖๘.

บริษัทจึงมีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^๔ สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็ล้วนแต่อยู่ในป่า วัดหรืออารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนาก็เป็นวัดป่าคือวัดเวฬุวนาราม การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยนั้นผูกพันอยู่กับป่า พระพุทธองค์ทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์อยู่ป่า เพราะถือว่า การอยู่ป่าเป็นวัตรที่ถึงงามอย่างหนึ่งตามหลักธุดงค์วัตร

ในแง่หลักคำสอน พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการอยู่ป่าไว้หลายแห่ง เช่น ในการแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ พระองค์ตรัสว่า “ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส และสุดท้ายตรัสว่า จงยินดีในเสนาสนะอันสงัด คือมุ่งให้พระเข้าไปใช้ป่าบำเพ็ญสมณธรรม”^๕ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไม่ได้แยกเป็นฝ่ายอริยญวาลีกับคามวาสีอย่างชัดเจน “การแยกเป็นสองฝ่ายปรากฏชัดเจนในประเทศศรีลังกา โดยแบ่งพระสงฆ์ฝ่ายคั่นถุระเป็นพระบ้าน เรียกว่า คามวาสี และเรียกพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระว่า อริยญวาลี”^๖

เมื่อพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้าสู่อาณาจักรไทย ผ่านนครศรีธรรมราชและสุโขทัย “พระสงฆ์ไทยถูกแยกเป็นสองฝ่ายตามอย่างลังกา คือคณะคามวาสีกับคณะอริยญวาลีโดยพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่จากนครศรีธรรมราชมาเป็นพระสังฆราชโดยประทับอยู่ ณ วัดอริยญิก อัมพวันาราม”^๗ นี่แสดงให้เห็นว่าสมัยนั้นนิยมพระป่ากันมาก

สำหรับประชาชนไทยทั่วไป การดำเนินชีวิตมีความผูกพันกับป่ามาโดยตลอดนับตั้งแต่การสร้างอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา จากผลงานวิจัยเรื่อง “วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกิน

^๔ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า, นิตยสารเสขิยธรรม, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระกับป่ามีปัญหาอะไร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรมศิริราช ฝ่ายนักศึกษา), เดือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๕-๘.

^๖ พระยาดำรงราชานุภาพ, กรมสมเด็จ, ตำนานคณะสงฆ์ ในประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖๕-๑๖๘.

^๗ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ในเขตป่า^๔ พบว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตป่าตามพัฒนาการด้านสังคมและการเมืองแบ่งออกเป็น ๔ ยุค คือ ยุคสังคมบ้านป่า มีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิมตั้งอยู่ในเขตป่า ต้องปรับตัวทั้งด้านอาชีพและสังคมเข้ากับป่าและสภาพแวดล้อมของป่า จึงไม่ใช่เป็น ชุมชนผู้พิชิตป่า แต่ต้องอยู่กับป่า ยุคสัมปทาน มีบริษัททำไม้(หรือบริษัททำเหมืองแร่) ผู้ได้รับสัมปทานตัดทางเข้าสู่พื้นที่บริษัทตั้งตัวเป็นผู้พิชิตป่าโดยจะพบได้ เช่น พื้นที่ที่มีชุมชนบ้านป่าอยู่ก่อนและพื้นที่ที่ไม่มีชุมชนอยู่ก่อน ยุคพิชิตพาณิชย์ เป็นยุคที่ชาวบ้านนิยมปลูกพืชเชิงพาณิชย์เป็นพืชไร่ชนิดเดียว เพื่อขายสู่ตลาด

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งยุคสัมปทานและยุคพิชิตพาณิชย์จะมีบุคคลภายนอกและอำนาจภายนอกเข้าสู่พื้นที่ป่าและชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีทั้งบริษัทสัมปทาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ พ่อค้าพืชไร่ พ่อค้าวัสดุการเกษตรและยารักษาโรคเข้ามาแลกเปลี่ยนในชุมชน เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ทำหน้าที่ควบคุมการลักลอบตัดไม้และรู้เห็นกับการตัดไม้เถื่อน ในบางพื้นที่ เช่น ภาคเหนือจะมีทหารเข้าปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ มีการตัดไม้ใหญ่ออกเป็นจำนวนมาก มีการนำชาวบ้านเข้าตั้งชุมชนทำการเกษตรเชิงพาณิชย์

ยุครัฐแสดงตัวหวนป่า เป็นยุคที่หน่วยงานของรัฐแสดงตัวในชุมชนเขตป่าอย่างชัดเจนมีการกำหนดเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และแสดงสิทธิบนที่ดินในเขตป่าทั้งที่มีสภาพดีและป่าเสื่อมโทรมว่าเป็นของรัฐ

จากการที่รัฐมีนโยบายและกฎหมายแสดงสิทธิครอบครองป่า แยกคนออกจากป่า เปิดให้มีการสัมปทานป่าและส่งเสริมพืชเกษตรเชิงพาณิชย์ในระยะสามทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้พื้นที่ป่าของประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว “พื้นที่ป่าจากเดิมที่เคยมีจำนวน ๑๙๑ ล้านไร่ (๕๒%) ของประเทศในปี ๒๕๐๔ เหลือเพียง ๘๙ ล้านไร่ (๒๔.๐๒%) รองพื้นที่ในปี ๒๕๒๑ นี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาป่าไม้ปัจจุบันได้ก้าวมาถึงจุดวิกฤต”^๕

^๔ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ, วิวัฒนาการของการบุเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒-๑๔.

^๕ โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, “ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน”, (กรุงเทพมหานคร : สรุปรายงานการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาม้าไม้ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๙-๑๙ มีนาคม ๒๕๒๒ ณ โรงแรมธาราลัย ระอ้า ประจวบคีรีขันธ์), หน้า ๑๔๐.

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) ประเทศไทยได้สูญเสียป่าไม้ไปปีละประมาณ ๒.๒ ล้านไร่ “ปัจจัยหลักของการสูญเสียป่ามาจากสาเหตุ ๖ ประการ คือ ๑) การตัดไม้ทำลายป่าของเกษตรกรไร้ที่ทำกิน ๒) การทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขา ๓) การลักลอบตัดไม้อย่างผิดกฎหมาย ๔) การสนับสนุนการลักลอบตัดไม้ของผู้มีอิทธิพล ๕) การคอร์รัปชั่นของเจ้าหน้าที่รัฐ ๖) การสัมปทานป่า”^{**}

สำหรับกรณีภาคเหนือ การลดลงของพื้นที่ป่าโดยเฉพาะภาคเหนือตอนบน ระหว่างปี ๒๕๑๖ - ๒๕๒๑ ลดลง ๑๒.๙๖ ล้านไร่ การสูญเสียเกิดขึ้นสูงสุดในช่วงปี ๒๕๑๖-๒๕๑๙ จากนั้นแนวโน้มการสูญเสียเริ่มลดลง แต่มาขยายตัวอีกครั้ง ระหว่างปี ๒๕๒๕-๒๕๒๘ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดเชียงใหม่ “มีปัจจัยสำคัญหลายประการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของป่าในภาคเหนือได้แก่ ๑) การเปลี่ยนแปลงของประชากร ๒) การทำไม้ ๓) การขยายตัวของพืชพาณิชย์ ๔) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ๕) การเปลี่ยนแปลงการคานนายเกี่ยวกับรายได้และการใช้ที่ดิน ๖) มาตรการของรัฐ”^{**}

สภาพพื้นที่ป่าจอมทอง ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นพื้นที่ดำเนินการอนุรักษ์ป่าของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม นั้น สภาพพื้นที่ป่าได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของรัฐเช่นเดียวกับพื้นที่ป่าส่วนอื่น ๆ ของประเทศ

ในอดีตกาล บริเวณพื้นที่ป่าจอมทองด้านทิศใต้ของเทือกเขาอินทนนท์เป็นบริเวณป่าต้นน้ำลำธารของแม่น้ำปิง โดยประกอบด้วยลำธารย่อย ๆ ๒ สายคือ ลำห้วยแม่สอย ลำห้วยแม่ทิม และลำห้วยแม่ปือก ครอบคลุมพื้นที่ ๔๒,๐๐๐ ไร่ โดยแบ่งพื้นที่ป่าออกได้ ๓ ระดับคือ

พื้นที่ ก. เป็นลักษณะภูเขาสูงมีป่าดิบภูเขา(Hill Forest) และป่าสนภูเขา(Coniferous Forest)ประกอบด้วยสนสองใบ สนสามใบ ไม้ก่อเดือย ไม้ก่อตาหมูน้อย และจำปีป่า เป็นต้นป่าที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ แต่มีพื้นที่บางส่วนถูกชาวเขาบุกรุกแผ้วถางทำไร่เลื่อนลอย รวมทั้งมีการลักลอบตัดไม้แปรรูปโดยนายทุนและราษฎร

^{**} Suchart Prasith-rathsint, Thailand's National Development: Policy Issues and Challenges, (Bangkok:Vichithattakorn Publisher,1987) pp.186-187.

^{**} เจิมศักดิ์ ปิ่นทองและคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๒๒.

พื้นที่ ข. มีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขาชนิดป่าไม้เบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) และป่าเต็งรัง (Dry Deciduous Dipterocarpus Forest) ประกอบด้วย ไม้สัก ตะแบกนา ไม้แดง ประดู่ มะขามป้อม ตะเคียนหนู และไผ่ เป็นต้น สภาพป่าโดยทั่วไปของพื้นที่เป็นป่าเสื่อมโทรม เนื่องจากถูกนายทุนและราษฎรบุกรุกตัดไม้แปรรูปเป็นจำนวนมาก

พื้นที่ ค. มีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ และที่ราบ ประกอบด้วยป่าเต็งรัง (Dry Dipterocarpus Forest) ไม้เต็ง มะขามป้อม พลวง และไผ่ไร่ เป็นต้น สภาพป่าของพื้นที่มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม เนื่องจากการบุกรุกลักลอบตัดไม้แปรรูป เมาถ่าน และต้องการครอบครองที่ดินทำกินของราษฎร^{**}

บริเวณรอบพื้นที่ป่าและบริเวณภูเขาสูงมีชุมชนอาศัยอยู่ ๒ กลุ่มใหญ่ คือชาวไทยพื้นราบกับชาวไทยภูเขา

ชาวไทยพื้นราบ เป็นราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นเวลากว่า ๒๐๐ ปีมีจำนวน ๕ หมู่บ้านได้แก่บ้านแม่สอย บ้านวังน้ำหยาด บ้านหนองคัน บ้านโรงวัว และบ้านสารภี มีประชากร ๕,๕๗๕ คนจากจำนวนครัวเรือน ๑,๒๐๔ ครอบครั้ว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม โดยอาศัยแหล่งน้ำจากห้วยแม่ปือก ห้วยแม่ทิม และห้วยแม่สอย และด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่กำลังเคลื่อนเข้าสู่ชุมชน กอปรกับการเพิ่มของประชากร การต้องการพื้นที่เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การต้องการเพิ่มรายได้เพื่อการยังชีพ ราษฎรส่วนหนึ่งจึงได้บุกรุกทำลายป่า แปรรูปไม้จำหน่าย เมาถ่าน และจับจองพื้นที่ครอบครองทำให้เกิดปัญหาทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และขาดการจัดการแก้ปัญหาจากฝ่ายต่าง ๆ

สำหรับชาวไทยบนพื้นที่สูงชันเป็นชาวไทยภูเขานั้น ได้มีการตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพทำไร่เลื่อนลอยในบริเวณป่าต้นน้ำทั้ง ๓ สาย ทำให้สภาพป่าต้นน้ำถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมแก่ชาวบ้านพื้นราบ เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำเพาะปลูก และเกิดภาวะมลพิษจากการตกค้างของสารพิษในการทำเกษตรกรรมของชาวเขา

^{**} ศูนย์ปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติที่ ๑, ฝ่ายปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ, กองจัดการที่ดิน, กรมป่าไม้, โครงการอนุรักษ์และปรับปรุง พัฒนาป่าสงวนแห่งชาติป่าจอมทอง ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่, (เอกสารโครงการอนุรักษ์และปรับปรุง-พัฒนาป่าสงวนแห่งชาติป่าจอมทองฯ, พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๖), หน้า ๘-๑๐.

ในระหว่างการเกิดปัญหาและผลกระทบดังกล่าว ได้มีหน่วยงานหลายฝ่ายพยายามเข้าไปแก้ไข ทั้งจากภาครัฐ เอกชนและองค์กรต่างประเทศ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาเน้นไปที่การแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง ๔ ประการคือ

๑. ปัญหาความมั่นคงของประเทศ ๒. การยับยั้งการผลิตฝิ่น ๓. การแก้ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำ และ ๔. ปัญหาความเป็นอยู่ตกต่ำของชาวเขา ผลจากการแก้ปัญหาดังกล่าว ทำให้ปัญหาบางประการได้รับการแก้ไขลุกล่วงไปมาก เช่น การยับยั้งการปลูกฝิ่นของชาวเขา ซึ่งผู้เชี่ยวชาญแห่งสหประชาชาติได้รายงานไว้ว่า ในปี ๒๕๑๐ ชาวเขาผลิตฝิ่นในประเทศไทยประมาณ ๑๔๕ ตัน แต่จากการรายงานของสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เมื่อฤดูกาลเกษตรระหว่างปี ๒๕๒๐-๒๕๒๑ แจ้งว่า การผลิตในประเทศไทยลดลงเหลือเพียง ๒๕ ตัน “

แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะ ๘-๙ ปีที่ผ่านมา มีชาวเขาหลายพื้นที่กำลังได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนากระแสหลักที่เน้นการผลิตเพื่อขายเหมือนกับชาวไทยพื้นราบหลายประการ ได้แก่

๑. การทำลายระบบเกษตรแบบดั้งเดิม พันธุ์พืชพื้นบ้านต้องสูญไป ภูมิปัญญาพื้นบ้านถูกทำลาย และเสื่อมสลายลง ๒. การใช้พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น เพราะต้องการปลูกพืชแลกเปลี่ยนมากขึ้น จึงต้องขยายพื้นที่กว้างขวางขึ้น ส่งผลให้มีการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ๓. ระบบนิเวศวิทยาเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วทั้งป่า ดิน แหล่งน้ำ และ อากาศ เพราะระบบการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าว มีความจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชนิคมต่าง ๆ ๔. สร้างปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาวเขาด้วยกันเอง และระหว่างชาวเขากับชาวพื้นราบ ซึ่งได้รับผลกระทบจากระบบดังกล่าว ๕. การสูญเสียความ

“ สมบัติ บุญคำเรือง และสมนึก บุญจิววิทยาคน, ชาวไทยภูเขา: การพัฒนาและผลกระทบ. เวทีชาวบ้าน ๒๔, วิบูลย์ ปัญญากุล บรรณาธิการ (เอกสารประกอบการประชุมเวทีชาวบ้าน ๒๔, วันที่ ๔-๑๑ ตุลาคม ๒๕๒๔, จัดโดยคณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.) และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๒-๒๔

อุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เป็นปัจจัยส่งเสริมทางข้อต่อการบุกรุกทำลายป่าไม้ใหม่ต่อไปอีก
๖. การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แทบทั้งสิ้น”

ในท่ามกลางปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่ทำลายทางเลือกภูมิปัญญาไทยอยู่นั้น พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เป็นพระป่ารูปหนึ่งที่เดินรุดงค์ผ่านมาเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้เข้า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เจ้าอาวาสวัดมาลาดเชิงคอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเป็นชาวดำบลท่าบ่อ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ได้อุปสมบทที่บ้านเกิด ได้ศึกษานักธรรมและบาลีระยะหนึ่ง ต่อมาได้เข้าฝึกกรรมฐานที่คณะ ๕ วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร และออกเดินรุดงค์ไปทางจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน จากนั้นได้ไปศึกษาและปฏิบัติธรรมแนวอานาปานสติที่สวนโมกขิระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๗ จนเข้าใจในปรากฏการณ์ของธรรมชาติเป็นอย่างดี พ.ศ. ๒๕๑๑ ท่านได้เดินรุดงค์ไปยังถ้ำตูปู บริเวณป่าสงวนแห่งชาติ ป่าจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ได้พบการตัดไม้ทำลายป่า ทั้งโดยชาวเขาและชาวไทยพื้นราบอย่างกว้างขวาง ท่านได้ตระหนักถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อความเดือดร้อนของประชาชนตำบลแม่สอย รวมทั้งระบบนิเวศทั้งหมด ท่านจึงพยายามใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ บนพื้นฐานแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา ด้วยการอบรม กล่อมเกลา ชี้นะระชาตัมพันธโนมนั้วสร้าง ความเข้าใจกับประชาชน และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งจัดตั้งชมรมเหมืองฝาย การทำแนวกันไฟ จัดเวรยามป้องกันไฟป่า กันแนวเขตป่าอนุรักษ์ พัฒนาแหล่งน้ำ พื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารจนเป็นที่ถูกเฟื่องเลี้ยงและถูกกล่าวหาจากทางราชการและคณะสงฆ์ระดับบริหารของจังหวัดเชียงใหม่ จนกระทั่งปี ๒๕๓๑ ท่านได้รับอนุมัติจากกรมป่าไม้ให้ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าร่วมกับศูนย์ปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติที่ ๑ ฝ่ายปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ กองจัดการที่ดิน กรมป่าไม้ โดยท่านได้ประสานงานจัดหาทุนและก่อตั้งมูลนิธิธรรมนาถเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาชนบทขึ้นมารองรับและสนับสนุนการดำเนินงาน

จากการประยุกต์พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และระบบนิเวศในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมาทำให้ท่านได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นทั้งในและต่างประเทศ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ท่านได้รับรางวัล “คนดีศรีสังคม” จากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและ

“ สมบัติ บุญคำเรือง และสมนึก เบญจวิทยาคน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒-๒๔.

มูลนิธิหมู่บ้านและ ในปี ๒๕๒๒ ได้รับรางวัล GLOBAL ๕๐๐ จากโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ [United Nations Environmental Programme -UNEP]

ดังนั้น แนวคิด ประสบการณ์ กิจกรรม และบทบาทการดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม ที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษาวิเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อทราบแนวคิด กิจกรรมและบทบาทสำคัญของท่านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าตลอดจนเป็นแนวทางแห่งการสร้างร่วมมืออันดีระหว่างพระสงฆ์ ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และการอนุรักษ์
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ด้านต่าง ๆ
๓. เพื่อศึกษากระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม

๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และการอนุรักษ์
๒. กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปืออก อุทยานแห่งชาติออบหลวง ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
๓. แนวคิดและบทบาทของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม ในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ในด้านต่าง ๆ ได้แก่
 - ๓.๑ ด้านการปลูกฝังจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
 - ๓.๒ ด้านการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
 - ๓.๓ ด้านการประชาสัมพันธ์
 - ๓.๔ ด้านการประสานงาน

- ๓.๕ ด้านการป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า
- ๓.๖ ด้านการฟื้นฟูสภาพป่า
- ๓.๗ ด้านการดำเนินงานจัดหาทุน
- ๓.๘ บทบาทในฐานะเป็นองค์กรมูลนิธิธรรมนาถ

๔. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

พระสงฆ์	หมายถึง หมู่ภิกษุที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยชอบ
บทบาท	หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ ในที่นี้หมายถึงการทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
บทบาทพระสงฆ์	หมายถึง บทบาทพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโ ในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
ทรัพยากรธรรมชาติ	หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติและให้ประโยชน์แก่มนุษย์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ได้แก่ ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ แสงอาทิตย์ สัตว์รวมทั้งคนเป็นต้น
ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้	หมายถึง ป่าธรรมชาติ ๓ ประเภท ที่มีอยู่ในเขตป่า ลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ได้แก่ ๑. ป่าดิบภูเขา [Hill Forest] และป่าสนภูเขา[Coniferous Forest] อันเป็นป่าที่มีอยู่บนภูเขาสูงและเป็นป่าต้นน้ำลำธาร [Watershed] ๒. ป่าเบญจพรรณ [Mixed Deciduous Forest] และป่าเต็งรัง [Dry Deciduous Dipterocarpus Forest] อันเป็นป่าที่อยู่บนที่ลาดเชิงเขา ๓. ป่าเต็งรัง [Dry Dipterocarpus Forest] อันเป็นป่าที่อยู่ตามเนินเขาเตี้ย ๆ และที่ราบ
การอนุรักษ์	หมายถึง การสงวนรักษาสสิ่งที่มีอยู่เดิมให้คงสภาพไว้ไม่ให้ถูกทำลายหรือถูกเบียดเบียน
การฟื้นฟู	หมายถึง การดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยมาตรการต่าง ๆ เช่น การปลูกการดูแลรักษา การทำแนวกันไฟ และการตรวจการณ์

แนวคิด	หมายถึง นโมภาพที่ปรากฏในห้วงของจิตในขณะจิตคิดหรือรับรู้ ในที่นี้หมายถึงเอาทัศนคติทางสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและของพระอริการพวงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม ที่เกิดจากการตีความหลักพุทธธรรมและระบบนิเวศ
ระบบนิเวศ	หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต เช่น พืชและสัตว์กับสิ่งไม่มีชีวิตสารอินทรีย์ และสารอนินทรีย์ต่าง ๆ ได้แก่ น้ำ อากาศ แร่ธาตุซึ่งมีการเคลื่อนย้ายถ่ายโอนเป็นวัฏจักรจากสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ และกลับออกสู่ภายนอก อันทำให้ระบบต่าง ๆ อยู่ในภาวะสมดุลขึ้นในโลก

๕. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้” พบว่า ไม่มีงานวิจัยใดตรงกับหัวข้อนี้ มีแต่งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทด้านอื่น ๆ ของพระสงฆ์ เช่น บทบาทในการพัฒนาชุมชน บทบาทในการช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติด บทบาทในงานสังคมสงเคราะห์จิตเวช บทบาทในด้านสาธารณสุขมูลฐาน บทบาทในด้านการจัดการศึกษาเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นต้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิทยานิพนธ์ซึ่งมีผู้อื่นทำไว้แล้ว พอสรุปได้ ดังนี้

คณินันต์ จันทบุตร ได้วิจัย “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”^{๒๒} ผลของการศึกษา พบว่า คุณค่าของพระพุทธศาสนาในอดีตสูง เนื่องจากคุณพิเศษหลายประการที่ศาสนามีต่อสังคม โดยเฉพาะด้านการศึกษา ในอดีต วัดเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิทยาการ ภิกษุเป็นผู้นำแห่งชุมชน จนกลายเป็นประเพณีที่ผู้ชายทุกคนต้องบวชเรียน เพื่อรับการศึกษาและอบรมจริยธรรม คุณธรรม สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มมีน้อยในยุคการเปลี่ยนแปลงเป็นสมัยใหม่ มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจนละเลยจริยธรรม คุณธรรมทางศาสนาที่เป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม สถานภาพของพุทธศาสนาประชาชนขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความประพฤติของภิกษุสงฆ์ย่อหย่อนจากธรรมวินัยและเป็นที่ติติงของ

^{๒๒} คณินันต์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒-๑๕.

ผู้ที่ได้พบเห็น ความเสื่อมโทรมของสถาบันสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปศาสนา ดังปรากฏสำนักสงฆ์ที่เกิดขึ้นใหม่หลายสำนัก ทุกสำนักมีจุดมุ่งหมายเพื่อปฏิรูปพระพุทธศาสนาให้กลับมาเป็นศูนย์รวมศรัทธาประชาชน

ในปัจจุบันสถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาดีขึ้น ดังปรากฏว่าคนหนุ่มสาวเยาวชน เริ่มหันมาศึกษาหลักธรรมปฏิบัติธรรม และเข้าวัดมากขึ้นกว่าเดิม ประกอบกับการมองเห็นข้อผิดพลาดของการ

พัฒนาประเทศตามระบบทุนนิยม ซึ่งยิ่งพัฒนาไปมากเท่าไร ประชาชนยิ่งยากจน เป็นหนี้เป็นสิน ข้าราชการและปัญญาชนขาดคุณธรรมในการดำรงชีพเกิดการเอารัดเอาเปรียบ ทุกจิตคอรัปชั่นมากขึ้น วิธีการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ คือ การกลับมายึดถือศาสนธรรมเพื่อจะพัฒนาสังคมไปตามวิถีทางธรรมชาติอันเรียบง่าย ปลอดจากอบายมุขและสิ่งเสพติดโดยยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำทางจิตใจประชาชน

สมบุรณ์ สุธาสำราญ ได้วิจัยเรื่อง พัฒนาการตามแนวพุทธศาสนา:กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา^{๒๒} ได้สรุป และเสนอว่า งานส่วนพัฒนาของพระสงฆ์ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนไว้ในสภาพการณ์ที่สังคม-การเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น โครงการพัฒนาเหล่านี้ยังได้ทำให้มีการพัฒนาความรู้สึกที่มีความผูกพันต่อสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาความสำนึกทางการเมืองและความรู้สึกในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและด้วยความรู้สึกและสำนึกแบบนี้จะก่อร่างสร้างตัวเป็นรูปแบบประชาธิปไตยในอนาคตได้ เสถียรภาพและความมั่นคงของพุทธศาสนามีนัยสำคัญทางการเมืองมาก ในความคิดของคนไทย ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับความคงอยู่ของสังคมไทย พุทธศาสนาเป็นที่มาแห่งศีลธรรมและพลังทางสังคม ส่วนพระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนของความยึดเหนี่ยวภายในชาติ ยิ่งกว่านั้นสถาบันทั้งสามนี้ยังได้ก่อให้เกิดความผูกพันทางศีลธรรมและความเป็นปึกแผ่นภายในสังคมไทยและเป็นสัญลักษณ์แห่งเสถียรภาพ นอกจากนี้พุทธศาสนายังเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สุดในความรู้สึกของความเป็นชาติและเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ดังนั้น ความเจริญรุ่งเรืองของชาติจึงมีความเกี่ยวโยงกับความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพุทธด้วย เสถียรภาพของชาติและของพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่คู่กันที่จะแยกกันไม่ออก อย่างไรก็ตาม ถ้า

^{๒๒}สมบุรณ์ สุธาสำราญ, การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวดยจำกัด, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๔-๑๒๐.

ชาวบ้านเริ่มละทิ้งศาสนาพุทธ นั้นเป็นสัญญาณเตือนว่า ชาวบ้านกำลังเสื่อมศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ การละทิ้งพุทธศาสนาอาจจะเป็นสัญญาณของความเสื่อมถอยของความรู้สึกเป็นชาติไทย และอาจจะชักนำไปสู่การแยกตัวออกจากชุมชนชนบทในท้ายที่สุดก็ได้ ในขณะเดียวกัน ถ้าพระสงฆ์จะกระทำการพัฒนา พระสงฆ์ไม่ควรอยู่ภายใต้อาณัติหรือการบงการของหน่วยงานใด ๆ แต่ควรจะเป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนาด้วยตนเอง บทบาทเช่นนี้จะทำให้พระสงฆ์เองมีความมั่นใจตนเองและมีคุณค่า ในสายตาของชาวบ้าน หากองค์การมูลนิธิหรือรัฐบาลจะสนับสนุนควรจะเป็นด้านความรู้และวัตถุตามที่พระสงฆ์เห็นจำเป็นต่อการวางแผนโครงการ การริเริ่มไม่ควรไปกำหนดหรือสั่งการว่าพระสงฆ์ควรทำหรือไม่ทำอย่างไรเกี่ยวกับการพัฒนา เมื่อชาวบ้านรู้เข้า พวกเขาจะคิดว่าพระสงฆ์ตกเป็นเครื่องมือของบุคคลอื่น ก็จะไปสู่การถอยห่างออกจากโครงการพัฒนาได้เหมือนกัน นอกจากนั้นเรายังพบว่า ถ้าพระสงฆ์ทำโครงการพัฒนาด้วยแรงผลักดันอย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่สถานการณ์ยังไม่เอื้ออำนวยเป็นต้นว่าการตั้งสหกรณ์ร้านค้า โครงการแบบนี้จะประสบความสำเร็จได้ยาก และพระสงฆ์จะตกอยู่ในภาวะเสี่ยงภัยต่อการขาดศรัทธาของชาวบ้าน พระสงฆ์เองก็ควรระวังด้วยว่า โครงการต่าง ๆ ที่แนะนำชาวบ้านนั้นควรจะเป็นโครงการที่เป็นไปได้ไม่ควรเป็นโครงการที่สร้างความหวังอย่างลม ๆ แล้ง ๆ

โครงการสังฆพัฒนาที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้หลาย ๆ โครงการมีความหมายต่อการพัฒนาสำนึกทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก โดยเฉพาะในประเด็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันของเมืองที่ตีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมโดยรวม การมีความคิดริเริ่มการตัดสินใจปัญหาท้องถิ่นที่กระทบวิถีชีวิตด้วยสมาชิกในชุมชนเอง หากโครงการเช่นนี้ดำเนินต่อไป โดยปราศจากการแทรกแซง และสั่งการจากหน่วยงานของรัฐบาลหรือองค์กรอื่นใดจากประเทศการณ์ที่พบเห็นมีประจักษ์พยานค่อนข้างเด่นชัดว่า เมื่อหน่วยงานของราชการเข้าดำเนินการแทน หรือรับช่วงต่อจากพระสงฆ์แล้ว ความสำคัญของพระสงฆ์ในทางเป็นผู้นำในชีวิตประจำวันมักจะต้องลดลง เราจะต้องไม่ลืมว่า กระแสของความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบัน ประชาชนที่ยากไร้ต้องการที่พึ่งทั้งทางใจ และทางวัตถุ ถ้าพระสงฆ์ไม่อาจจะชี้ทางพ้นทุกข์จากภาวะความขาดแคลนทางวัตถุได้บ้างแล้วสถานภาพของพระสงฆ์น่าจะอยู่ในภาวะอันตราย เพราะชาวบ้านจะมองว่า พระสงฆ์ล้าสมัย คร่ำครึ จึงจำเป็นต้องอย่างยั้งที่จะต้องพิจารณาและใคร่ครวญให้ดีว่า หากจำเป็นจะต้องนำธรรมมาปฏิบัติให้เกิดผลเพื่อนำบัดความทุกข์แล้ว ขอบเขตของการประยุกต์ธรรม ควรจะเป็นอย่างไร บทบาทของพระสงฆ์ควรจะมีมากน้อยเพียงใด จึงจะไม่เป็นผลร้ายต่อพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบัน ถึงแม้จะมีโครงการสัมมนาหลาย ๆ โครงการประสบความสำเร็จ แต่ความสำเร็จดังกล่าวต้องดูแนวโน้มว่าจะสามารถคงอยู่ในระยะเวลายาวนานหรือไม่ และจะสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของชาวชนบทได้แท้จริงเพียงไร เพราะการพัฒนาชนบท ปัจจัยสำคัญคือชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านยังคงศรัทธาเชื่อถือพระสงฆ์อยู่ตลอดไป การสานต่อกิจกรรมให้ต่อเนื่องกันไปจนบรรลุเป้าหมายสุดท้ายก็มีโอกาสจะเป็นไปได้ แต่จากประสบการณ์ในสนามพบว่า มีหลายชุมชนเมื่อมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปสนับสนุนหรือแทรกแซงกิจกรรมสัมมนา ตลอดจนภาวะความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ต้องลดลงด้วย ทั้งนี้มิใช่ว่าการประสานงานพัฒนาชนบทร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และข้าราชการไม่ควรทำ แต่ควรจะเป็นการประสานงานกันอย่างแท้จริง มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง หรือใช้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นเครื่องมือและการประสานงานควรจะต้องประสานในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด หลักการ แนวทาง หรือ โครงการซึ่งในขณะนี้โครงการที่น่าจะประสานกันได้มากก็คือ “โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” แต่ทั้งนี้ ต้องระมัดระวังให้เกิดสภาพข้าราชการเป็นฝ่ายนำพระสงฆ์ และเป้าหมายการทำงานควรจะมีมุ่งไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่มีเป้าหมายด้านปริมาณคือคำนึงถึงแต่จำนวนพื้นที่ดำเนินการเท่านั้น

นภดล เมธาวีทย์ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์”^{๔๔} พบว่า โครงการพัฒนาที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์ส่วนใหญ่เกิดจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์เองและบางโครงการเกิดจากการผลักดัน และความสนับสนุนจากรัฐบาล พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากความเมตตาสงสารและต้องการช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นจากความทุกข์ยาก ซึ่งความต้องการนี้ก็ตรงกับความคิดหวังของชาวบ้านที่เห็นว่าพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน โดยการก่อตั้งโครงการพระธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเป็นการส่งพระสงฆ์ออกไปเผยแผ่พระศาสนาในชนบท รวมทั้งให้ความรู้และคำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

การเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาชุมชน ทำให้พระสงฆ์ต้องพยายามประนีประนอมความเชื่อทางศาสนา กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ มีการนำพุทธธรรมมาเน้น หรือขยายความให้เกี่ยวข้องกับการพัฒนามากขึ้น งานพัฒนาของพระสงฆ์ประสบปัญหาและอุปสรรคไม่น้อย เนื่องจากชาวบ้านมีลักษณะปัจเจกบุคคลสูงและสนใจแต่ประโยชน์ระยะสั้น

^{๔๔} นภดล เมธาวีทย์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางโทน ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๒๑), หน้า ก - ข

เดวิด แอล กอสลิง, ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการสาธารณสุขมูลฐาน”^{๑๔} พบว่างานวิจัยซึ่งใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาควบคู่กันขึ้นนี้ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของโครงการหมอมพระในการป้องกันและลดปัญหาอนามัยในชนบท รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาการใช้ยาต่างประเทศราคาแพงอย่างผิด ๆ ในแง่ของประวัติพุทธศาสนาหมอมพระเปรียบเหมือนการนำบทบาทดั้งเดิมของพระสงฆ์มาปฏิบัติมากกว่าการประยุกต์บทบาทเก่า โครงการดังกล่าวจึงเป็นการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของสงฆ์ให้มั่นคงยิ่งขึ้น “ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง” ในระหว่างอดีตและปัจจุบันที่ทมิโลอาได้กล่าวไว้ รวมทั้ง “ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง” ระหว่างมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ศาสนาด้วย

เราจะต้องสำนึกว่าประสิทธิผลของหมอมพระมาจากความจริงที่ว่า หมอมพระคือความกลมกลืนกันระหว่างอดีตและปัจจุบัน เป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่ทรงพลัง เราต้องสำนึกว่า ไม่ว่าจะมีความเงินอุดหนุนรวมทั้งการฝึกอบรมจากภายนอกที่มากและดีเพียงใด ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จเช่นนี้ได้อีกในประเทศซึ่งไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกใด ๆ วัฒนธรรมพื้นเมืองเท่านั้นที่เป็นแม่บทอันแท้จริงสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญในประเทศไทย ศาสนาและสถาบันสูงสุดอีก ๒ สถาบัน คือ ชาติและมหากษัตริย์ ได้ผสมกลมกลืนเป็นตัวจักรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระยะยาว การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารประชาชนด้อย ๆ ในชนบทและพวกชุมชนแออัดตามเมืองใหญ่ ๆ อันเกิดจากการพึ่งพาภายนอก มีอยู่วิธีเดียวคือ การจัดตั้งชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งนำเอาสิ่งดีงามในอดีตและปัจจุบันมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน (เกณฑ์ตัดสินว่าสิ่งใดเหมาะสมหรือไม่ในแต่ละสถานการณ์ ประชาชนจะเป็นผู้กำหนด) ในประเทศไทย พระสงฆ์กำลังมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งชุมชนดังกล่าว

พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต) ได้แสดงปาฐกถาเรื่อง “พระกับปามีปัญหาอะไร”^{๑๕} สรุปความตอนหนึ่งว่า สำหรับมนุษย์ผู้มีกิเลสนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าก็ทำให้เดือดร้อนกันได้หมดสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแนะนำให้ใช้ป่าเป็นที่บำเพ็ญเพียร เพราะเป็นที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมเป็นที่วิเวกเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญเพียรทางจิตใจจะได้ทำตนให้เป็นผู้หมดกิเลสต่อไป เมื่อหมดกิเลสแล้วจะไปอยู่บ้านหรือไปอยู่ป่าก็ทำให้ร่มเย็นไปหมด

^{๑๔} เดวิด แอล กอสลิง, บทบาทพระสงฆ์ในการสาธารณสุขมูลฐาน: หมอมพระมิติใหม่ของพุทธศาสนาและสาธารณสุขไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๖๕-๖๘.

^{๑๕} พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต), พระกับปามีปัญหาอะไร, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนพุทธธรรมศิริราช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๒-๒๖.

เพราะฉะนั้น จึงควรจะช่วยกันรักษาป่าไว้ และสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ไปอยู่ป่าเพื่อจะได้อาศัยกายวิเวกเป็นเครื่องโน้มน้าจิตใจให้สงบ ใช้ป่าเป็นที่บำเพ็ญเพียรขัดเกลาจิตใจให้หมดสิ้นไปแล้วท่านจะได้นำความสงบร่มเย็นนั้นออกไปเผยแพร่ให้ทั่วถึงในทุกที่สถาน ในการปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวมานี้ มีข้อที่ควรระลึกไว้เพื่อเป็นแนวทางของการปฏิบัติ คือ

๑. มีพุทธบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุตัดต้นไม้ หรือแม้แต่เด็ดดอกไม้ เก็บผลไม้ ถ้าพระภิกษุตัดต้นไม้ก็เป็นการละเมิดพุทธบัญญัติผิดพระวินัย

๒. ถ้าภิกษุตัดต้นไม้ของหลวง หรือที่มีเจ้าของโดยเจตนาลักลอบตัดหรือทำลาย ก็จะเป็นความผิดทางวินัยอย่างร้ายแรง อาจจะต้องกับชาดจากความเป็นพระภิกษุ

๓. ความเป็นอยู่ และการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุ จะเป็นการรักษาป่าโดยตัวของมันเอง โดยมีต้องให้พระทำหน้าที่อนุรักษ์ป่า

๔. ถ้าหากว่า ความดำรงอยู่ของป่าเป็นไปเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนและสันติสุขของสังคม พระก็ควรแนะนำสั่งสอนประชาชนให้มองเห็นคุณค่าของป่า และรู้จักรักษาป่า

๕. ประชาชนหรือพุทธศาสนิกชน ควรช่วยกันรักษาป่า และสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสใช้ป่าเป็นที่แสวงวิเวกในการบำเพ็ญสมณธรรม

๖. รัฐหรือทางการบ้านเมืองถ้าเห็นแก่ความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา และการพัฒนาจิตใจของประชาชน พร้อมทั้งปรารถนาจะอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ สนับสนุนให้ท่านปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ควรจะสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสแสวงวิเวกในป่า ใช้ป่าให้เป็นประโยชน์ในการบำเพ็ญสมณธรรม และรักษาป่าไว้เพื่อประโยชน์นี้ประการหนึ่งด้วย

๗. รัฐและประชาชนชาวไทย ถ้าเห็นแก่ประวัติศาสตร์และต้องการผดุงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของชาติไทย ก็ควรจะดำรงรักษาประเพณีให้มีวัด ทั้งวัดบ้าน และ วัดป่า คือ การมีวัดแบบคามวาสีและวัดอรัญวาสี ดังที่ประเทศไทยเราได้เคยมีคณะสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย

สมเด็จพระธีรญาณมุนี, (สนธิ เขมจาวิมหาเถระ) ได้แสดงปาฐกถาเรื่อง "วนกถา"^{๓๐} กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่า สรุปความได้ว่า พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะหรือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ล้วนแต่เกิดในป่าทั้งนั้น แล้วเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานก็นิพพานในป่าอีก คือ นิพพานที่ภายใต้ต้นรัง ซึ่งเป็นสวนของเจ้ามัลลกะชัตตริย์ เป็นอันได้ความว่า

^{๓๐} สมเด็จพระธีรญาณมุนี, (สนธิ เขมจาวิมหาเถระ), "วนกถา", (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี(สนธิ เขมจาวิมหาเถระ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๕), หน้า ๔๔.

พระพุทธเจ้าเกิดในป่า ตรัสรู้ในป่า แสดงธรรมในป่าแล้วนิพพานในป่าด้วย พระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกของพระองค์แสดงในป่า พระธรรมเทศนาถ้อยคำสุดท้ายที่เรียกว่า มหาปรินิพพานสูตร ก็แสดงที่ป่าคือ ป่าร้างที่พระองค์ทรงนิพพานนั่นเอง

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินเพื่อการทำกินในเขตป่า”^{๓๓} ได้สรุปภาพรวมข้อมูลและปัญหาที่พบในภาคเหนือตอนล่างว่า การจัดโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เท่าที่ผ่านมาเริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มาจนถึงปัจจุบัน เป็นการจากระบบที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทั้งหลายว่า ทรัพยากรเหล่านั้นเป็นของรัฐ รัฐต้องเป็นผู้ใช้ ผู้ควบคุม และเป็นผู้ได้ประโยชน์และในกระบวนการเช่นนั้นมิได้เป็นผลดีต่อการจัดการและอนุรักษ์ป่าแต่อย่างใด

ยิ่งไปกว่านั้น พัฒนาการของรัฐไทยในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่าเป็นพัฒนาการที่อำนาจในการจัดหาและได้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งในที่นี้คือ “ป่า” ตกอยู่ในมือของกลุ่มผู้นำ ผู้ปกครองจำนวนน้อย โดยผ่านทาง การกำหนดนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้คือ นโยบายเกี่ยวกับป่าโดยที่นโยบายสาธารณะเหล่านั้น ไปผูกติดอยู่กับแนวทางการพัฒนาประเทศที่ ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๖ อีกต่อหนึ่ง และเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมทั้งประเทศก็ดี หรือภาพรวมของภาคเหนือตอนล่างก็ดี ได้ผลออกมาเหมือนกัน กล่าวคือ การพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในทางลบอย่างน้อย ๖ ประการ ซึ่ง งานวิจัยนี้ถือว่าเป็น “เงื่อนไข” ที่สำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาร่วมกับ “ความต้องการของชาวบ้าน” ที่ได้จากการวิจัยนี้เพื่อทำให้การเสนอแนะเชิงนโยบาย

มีความเป็นไปได้ ทั้งเพื่อประโยชน์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง และในขณะเดียวกันก็เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วยเงื่อนไขเหล่านี้ได้แก่

๑. การกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรของภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งในที่นี้คือป่าและที่ดินในเขตป่า เป็นไปอย่างไม่เป็นธรรม

๒. ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมเกิดขึ้นทั่วไปในภาคเหนือตอนล่างและเริ่มมีผลกระทบที่รุนแรงต่อทั้งธรรมชาติและชีวิตผู้คนอย่างเป็นปรากฏการณ์ลูกโซ่และจะมีมากขึ้นเป็นลำดับ

^{๓๓} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๖-๑๕๑.

๓. ประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นมากจนถึงระดับประมาณ ๕๕ ล้านคนในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันประชากรของภาคเหนือตอนล่างก็เพิ่มขึ้นด้วย

๔. ในช่วงประมาณ ๒-๓ ปีที่ผ่านมา เกิดกระแสการกว้านซื้อที่ดิน โดยนายทุน ทั้งจากภายในประเทศและภายนอกประเทศ เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของภาคเหนือตอนล่างทั้งพื้นที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรกรรม และมีเอกสารสิทธิ์และไม่มีเอกสารสิทธิ์ รวมทั้งมีการกว้านซื้อในเขตพื้นที่ป่า (ตามกฎหมาย) ที่ไม่มีสภาพป่า (ในทัศนะของชาวบ้าน) เหลืออยู่แล้ว

๕. ความเข้าใจต่อสิ่งที่เรียกว่า “ป่า” ในระหว่างชาวบ้านกับกฎหมายของรัฐและเจ้าหน้าที่ผู้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายไม่ตรงกัน ในทัศนะของชาวบ้าน ป่าคือ พื้นที่ที่มีต้นไม้ขึ้น ไม่จำเป็นต้องเป็นต้นไม้ใหญ่เสมอไป นอกจากนั้นยังต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่มีผู้ใดใช้หรืออ้างกรรมสิทธิ์ได้ พร้อมทั้งมีมาตรการในการรักษากรมสิทธิ์นั้นอย่างเป็นรูปธรรม ชาวบ้านก็อาจทำการบุกเบิกเข้าไปก็ได้ ฉะนั้น แม้ในบางพื้นที่จะมีป้ายบอกเขตป่าของรัฐเอาไว้ชัดเจน แต่หากไม่มีการควบคุมอย่างสม่ำเสมอและชัดเจน ชาวบ้านก็เข้าไปบุกเบิกทำกิน ดังปรากฏเป็นข้อเท็จจริงอยู่ทั่วไปในภาคเหนือตอนล่าง

๖. พื้นที่ที่สามารถใช้ทำการเกษตรกรรม มีจำกัดหรือมีเจ้าของหมดแล้ว พื้นที่และที่ดิน ทั้งที่มีสภาพเป็นป่า ทั้งรูปธรรมที่เป็นจริง และทั้งที่เป็นป่าตามกฎหมาย ชาวบ้านก็เข้าไปบุกเบิกเป็นนาเป็นไร่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะเกิดมีมากในเขตที่เคยผ่านการทำไม้ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมายแล้วและในงานวิจัยชิ้นนี้ ยังได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนและเงื่อนไขในการรักษาป่าไว้ ๔ ประการคือ ^{๓๒}

๑) การเห็นคุณค่าของป่าและได้รับประโยชน์จากป่า ชาวบ้านที่ร่วมกันรักษาป่า และปลูกป่าเห็นคุณค่าของป่าและได้รับประโยชน์จากป่าในหลายกรณี เช่น กรณีวัดป่า พระได้ใช้ป่าซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวและร่วมเย็นในการปฏิบัติธรรม บางวัดอนุญาตให้ชาวบ้านนำวัวควายเข้าไปเลี้ยงหรือเข้าไปเก็บเห็ด หน่อไม้และหาของป่าต่าง ๆ กรณีป่าดอนปู่ตาเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านร่วมกัน ทำให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวบ้านได้ประโยชน์จากการนำวัวควายเข้าไปเลี้ยงและหาของป่า

๒) มีองค์กรหรือกลไกในการรักษาป่า การร่วมรักษาป่าของชาวบ้านในทุกกรณี พบว่ามีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือชมรมทำหน้าที่ดูแลรักษาป่า คณะกรรมการจะประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายโดยมีทั้งพระ ครู ผู้นำทางการ และชาวบ้านทั่วไป

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๗-๒๒๘.

๓) มีการตั้งกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่า กฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นส่วนใหญ่จะระบุว่า ชาวบ้านจะใช้ประโยชน์อะไรได้บ้างจากป่า ซึ่งพบว่าจะมีการห้ามตัดไม้และล่าสัตว์โดยเด็ดขาดและส่วนมากจะอนุญาตให้ชาวบ้านนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงได้ หาของป่าได้ เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักต่าง ๆ และกิ่งไม้แห้งได้ ในบางกรณีจะอนุญาตให้ชาวบ้านที่จะสร้างบ้านใหม่ (ส่วนมากจะเป็นครอบครัวที่เพิ่งแยกไปตั้งใหม่) สามารถตัดไม้มาสร้างบ้านได้แต่ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการก่อน มีข้อสังเกตคือ สิ่งที่มีการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากป่าจะไม่นับเป็นอันตรายต่อป่า หรือไม่เป็นการทำลายป่า

๔) มีการบังคับใช้กฎเกณฑ์ ชาวบ้านจะช่วยกันดูแล และบังคับให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น ในกรณีที่มีชาวบ้านคนใดกระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ จะมีการลงโทษในหลายรูปแบบ เช่น การว่ากล่าวตักเตือน หรือภาคทัณฑ์ การปรับเป็นเงินหรือยึดสิ่งของไว้หรือให้ชาวบ้านที่ทำความผิดฝ่าฝืนตัดต้นไม้หวงห้ามต้องปลุกต้นไม้ทดแทนและดูแลต้นไม้ต้นนั้นจนโตเป็นต้น ในการบังคับให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น จะมีค่าใช้จ่ายน้อยหรือต้นทุนค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านช่วยกันดูแล

ชิกฮารุ ทานาเบ, ได้วิเคราะห์บทบาทผู้นำชาวบ้านแห่งล้านนาไทย ในเรื่อง "นุ่งเหลือง-นุ่งดำ : ตำนานของผู้นำชาวบ้านแห่งล้านนาไทย" สรุปได้ว่า ในพุทธศาสนาเถรวาทหรืออย่างน้อยที่สุดในศาสนาของวัฒนธรรมล้านนาไทยมีความคิดและปฏิบัติการที่จะเข้าสู่อำนาจศักดิ์สิทธิ์ โดยมีมูลฐานของวิธีการสมาธิวิปัสสนา กระบวนการหล่อหลอมอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระบางรูปที่เรียกว่า ตันบุญนั้น จะสำเร็จได้ภายใต้เงื่อนไขพิเศษทาง Social Ontology คือสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะชายเขตอบอยู่ในป่าจากการวิเคราะห์นี้ จักรทิพย์ นาถสุภาได้ให้ความคิดเห็นในคำนำของเอกสารดังกล่าวว่า เป็นการให้มีมิติใหม่ในการอธิบายที่มาแห่งอำนาจของขบวนการชาวนาโดยเห็นว่า อำนาจทางการเมืองของผู้นำชาวนามาจากการที่ประชาชนเชื่อว่าผู้นำนั้นมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์และตัวผู้นำเองก็เชื่อเช่นนั้น อำนาจศักดิ์สิทธิ์เกิดจากการที่ประชาชนเลื่อมใสในการบำเพ็ญวิปัสสนาทางพระพุทธศาสนาโดยลำพัง และความรู้ทางไสยศาสตร์ของผู้นำ ความเชื่อที่ว่า อุปนิสัยขึ้นมาได้เฉพาะในสภาพแวดล้อมที่เป็นชายต่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสัตว์ และเป็นชายต่อระหว่างวัฒนธรรมที่ต่างกัน ทำให้เกิดอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา นี้ถือว่า เป็นทฤษฎีใหม่ที่ใช้อธิบายอำนาจของผู้นำกระบวนการชาวนาไทย

* ชิกฮารุ ทานาเบ, "นุ่งเหลือง-นุ่งดำ: ตำนานของผู้นำชาวบ้านแห่งล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ , ๒๕๒๙) หน้า ๒๖๐-๒๖๑.

บำรุง คูหา นักวิชาการป่าไม้ ๕ สำนักงานป่าไม้บ้านโป่ง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี ได้เสนอบทความทางวิชาการเรื่อง "การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในวัดและโรงเรียน"^๒ ในการประชุมวิชาการป่าไม้ ประจำปี ๒๕๒๒ ณ กรมป่าไม้ สรุปว่า วัดและโรงเรียนเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย เป็นแหล่งให้ความรู้ ค่านิยม ทัศนคติและช่วยเหลือหลอมกลมเกลียวชีวิตจิตใจของประชาชนและเยาวชนโดยที่วัดจะให้การอบรมทางจิตใจเพื่อดำเนินชีวิต สำหรับโรงเรียนก็เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้และพัฒนาความคิดและจิตใจของเยาวชน วัดและโรงเรียนจึงมีบทบาทอย่างมากมาในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้

ปัจจุบัน มีวัดและโรงเรียนจำนวนมากที่ส่งเสริมให้มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่นการรักษาป่าไม้ การปลูกและบำรุงรักษาต้นไม้ เป็นการช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ ช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมและได้ใช้ประโยชน์จากป่าและต้นไม้ที่อนุรักษ์ไว้โดยตรงนอกจากนั้นยังเป็นตัวอย่างให้ประชาชนเห็นความสำคัญของต้นไม้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งการอนุรักษ์ที่ได้ผลเหล่านี้สมควรได้รับการส่งเสริม เผยแพร่ให้ประชาชนได้รับทราบและนำไปเป็นตัวอย่าง

๖. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้เข้าใจแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และการอนุรักษ์
๒. ทำให้เข้าใจแนวคิดและบทบาทของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ด้านต่าง ๆ
๓. ทำให้ทราบกระบวนการของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
๔. ทำให้เข้าใจในบทบาทและความร่วมมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ระหว่างพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของรัฐอันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความร่วมมือในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

^๒บำรุง คูหา, "การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในวัดและโรงเรียน", (เอกสารทางวิชาการ การประชุมวิชาการป่าไม้ประจำปี ๒๕๒๒ วันที่ ๑๙-๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ กรมป่าไม้) หน้า ๑๔๐.

๗. วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. การวิจัยเอกสาร

๑.๑ ค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับป่าอยู่มาก

๑.๒ ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิได้แก่ วรรณคดี และเอกสารผลงานของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชะธมฺโม รวมทั้งงานวิจัย วารสาร สิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนากับ การอนุรักษ์ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ อันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ

๒. การวิจัยภาคสนาม

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง [Unstructured Interview] โดยสัมภาษณ์เจาะลึกพระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชะธมฺโม และผู้เกี่ยวข้อง

๓. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แจกแจง จัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน และเขียนรายงาน

๔. สรุปผลการวิจัย และเสนอแนะเพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไป

บทที่ ๒

พระพุทธศาสนากับทรัพยากรธรรมชาติและ การอนุรักษ์

จากการค้นคว้าเอกสารระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถา ได้พบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหลายประการ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นศึกษาไว้ ๓ ประเด็น คือ ภูมิหลังแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ และแนวคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ดังนี้

๒.๑ ภูมิหลังแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาเดิรว่าทได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากที่สุด นับตั้งแต่การก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรม การสร้างองค์กรรม การสร้างศาสนสถาน การกำหนดรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนา และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มีความใกล้ชิดและเกื้อกูลกับธรรมชาติ ทั้งที่เป็น มนุษย์ สัตว์ ดิน น้ำ ป่า และอากาศ หรือแม้แต่เรื่องกฎของธรรมชาติ ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา ตลอดจนหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาทั่วไป

แนวคิดพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติ พบได้ในหลายลักษณะ เช่น กรณีความสัมพันธ์กับป่า พระพุทธศาสนาได้นิยามความหมายของคำว่า “ป่า” ใน ๒ รูปแบบ คือ

ป่า หมายถึง “ป่าไม้ อันเป็นพืชพันธุ์ไม้ทางธรรมชาติ ที่อยู่ไกลนอกเขตเมืองออกไป” โดยมีความหมายตรงกับคำว่า “ตง” ซึ่งหมายถึง “เสนาสนะที่ห่างไกล มีป่าทึบ นำหวาดกลัว น่ากลัว จนชนพองสยองเกล้า ตั้งอยู่ปลายแดน ไม่อยู่ใกล้มนุษย์ และเป็นสถานที่ที่อยู่ได้ยาก” *

* อภ. วิ. ๓๕/๕๒๔/๓๖๔. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕.

* ดัง. ส. ๓๕/๕๓๑/๓๗๔. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

อีกนัยหนึ่ง "ป่า" มีความหมายในเชิงอุปมาอุปไมยในทางธรรม ซึ่งส่วนใหญ่พระพุทธเจ้าจะทรงเปรียบเทียบป่าเหมือนกิเลส ดังพุทธพจน์ที่ว่า "เราไม่ได้ทำงานอะไรในป่าหรอก ป่าคือกิเลส อันเป็นข้าศึกถูกเราถอนรากเหง้าหมดแล้ว เราไม่มีป่าคือกิเลส ปราศจากลูกศรคือกิเลส ละความไม่ยินดี ยินดีอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว"^๕ มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า ป่าก็คือกิเลสนั่นเอง "รากะ ชื่อว่ากิเลสดังป่า ไทละ ชื่อว่ากิเลสดังป่า โมหะ ชื่อว่ากิเลสดังป่า"^๖ ดังนั้น เราจึงสามารถพบพุทธพจน์ในทำนองนี้อีกหลายแห่ง เช่น ที่ทรงแนะนำให้พระสาวกไปตัดป่า แต่ไม่ให้ตัดต้นไม้ "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตัดป่าแต่อย่าตัดต้นไม้ เพราะภัยย่อมเกิดจากป่า เธอทั้งหลาย ครั้นตัดป่าและหมู่ไม้ในป่าแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีป่าเกิด"^๗

การที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดเช่นนี้มีเหตุผลและวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าก็เพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญเพียรภาวนาของพระพุทธเจ้า ตลอดจนเหล่าพระสาวก และเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวล

พราหมณ์ บางคราวท่านอาจมีความคิดอย่างนี้ว่า 'แม้วันนี้ พระโคตมยังไม่เป็นผู้ปราศจากรากะ ไทละ และโมหะ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัจด์คือป่าโปร่งและป่าทึบ' ท่านไม่ควรเห็นอย่างนั้น เราเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ คือ

- (๑) การอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตน
 - (๒) การอนุเคราะห์ชุมชนผู้เกิดในภายหลัง
- จึงเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัจด์คือป่าโปร่งและป่าทึบ"

โดยธรรมเนียมปฏิบัติของบรรดานักบวชตั้งแต่สมัยพุทธกาลหรือก่อนสมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมากก็คือ การปฏิบัติขัดเกลากายตนเอง หรือบำเพ็ญตบะอยู่ในป่า ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติขั้นสูงสุดในสมัยนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบอสิตฤๅษีถึงปฏิปทาสูงสุดของมนุษย์ว่า

^๕ สัง. ส. ๑๕/๒๐๓/๒๙๔, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

^๖ จุ.จุฬ. ๓๐/๑๐๒/๑๔๔, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

^๗ จุ.ธ. ๒๕/ ๒๔๗/๑๒๐, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

^๘ ม.ม. ๑๒/๕๕/๔๓, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

มุนีนั่นเที่ยวรับบิณฑบาตแล้ว ควรเข้าไปขายป่าทันที ยืนหรือนั่งที่โคนต้นไม้ราชพานั้น มุนีนั่นควรจะชวนขายในฉนวน ทรงปัญญา ยืนต้อยู่เฉพาะในขายป่า ควรเพ่งพินิจ ทำตนให้ ยืนต้อยิ่ง ณ โคนต้นไม้ราชพานั้น”

กล่าวได้ว่า แนวคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่อดีตกาล นับตั้งแต่เหตุการณ์ในสมัยพระโพธิสัตว์ถึงสมัยประสูติ กล่าวคือ พระนางมหายาเทวี พระมารดาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ ณ ได้ต้นไม้สาละแห่งลุมพินีวัน เหตุการณ์นี้ตรัสรู้ พระพุทธองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ได้ต้นไม้โพธิ์ (ยัสสัดถพฤกษ์) ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เหตุการณ์นี้แสดงปฐมเทศนา พระองค์ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และการสร้างวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาก็คือ วัดป่าไผ่หรือเวฬุวนาราม ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ สร้างถวาย และการประชุมสังคายนา ประกาศหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา (จาตุรงคสังคายนา) เมื่อวันเพ็ญเดือนมาฆะนั้น พระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงหลักการสำคัญหรือหัวใจของพระพุทธศาสนา (โอวาทปาติโมกข์) ณ วัดเวฬุวัน นอกจากนี้ ตลอดระยะเวลาแห่งการเผยแผ่พระศาสนา จนถึงวาระจะปรินิพพานนั้น พระองค์ทรงจาริกไปตามป่าและทรงแสดงธรรมได้ร่มไม้หลายแห่ง ดังปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสูตรและพระวินัยทั่วไป และแม้แต่การเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ ก็ทรงเลือกปรินิพพาน ณ ได้ร่มไม้สาละคู่หนึ่ง แห่งวนอุทยานป่าสาละวัน หรือสาละวันโนทยาน เมืองกุสินารา

๒.๒ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อธรรมชาติ

๒.๒.๑ ทำที่ต่อธรรมชาติที่เป็นตัวกฎหรือสภาวะ

พระพุทธศาสนานอกจากจะสัมพันธ์กับธรรมชาติทางกายภาพภายนอก เช่น มนุษย์ ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่าแล้ว ยังสัมพันธ์กับธรรมชาติในทางนามธรรมหรือธรรมชาติภายในอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสิ่งที่เป็นตัวกฎธรรมชาติ เพราะตามหลักพุทธธรรมถือว่าสิ่งทั้งปวงเกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมกัน หรือมีอยู่ในรูปของการรวมตัวกันของสรรพสิ่งตามกฎธรรมชาติ

* จ.สุ. ๒๕/๓๑๔-๓๑๕/๖๖๕. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๐๔.

แท้จริงแล้ว สิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแส ส่วนประกอบของแต่ละอย่าง ๆ ล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่น ๆ ย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตนของมันเองเป็นอิสระ ล้วนเกิดดับต่อกันไปเรื่อย ไม่เที่ยง ไม่คงที่ กระแสนี้ไหลเวียนหรือดำเนินต่อไปอย่างที่ไม่คล้ายกับรักษารูปแนวและลักษณะทั่วไปได้อย่างค่อยเป็นไป ก็เพราะส่วนประกอบทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันอย่างหนึ่ง และเพราะส่วนประกอบเหล่านั้นแต่ละอย่างล้วนไม่มีตัวตนของมันเอง และไม่เที่ยงแท้คงที่อย่างหนึ่ง ความ เป็นไปต่าง ๆ ทั้งหมดนี้เป็นไปตามธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยเนื่อง อาศัยกันของสิ่งทั้งหลายเอง ไม่มีตัวการอย่างอื่นที่นอกเหนือออกไปในฐานะผู้สร้างหรือผู้ บันดาล จึงเรียกเพื่อเข้าใจง่าย ๆ ว่า เป็น กฎธรรมชาติ มีหลักการใหญ่อยู่ ๒ หมวด ที่ถือได้ ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ และ ปฏิจสมุปบาท ความจริงธรรมทั้ง ๒ หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนว เพื่อมองเห็นความจริงอย่างเดียวกัน คือ ไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็น ว่าเป็นอย่างนั้น ส่วนหลัก ปฏิจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์ เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันเป็นกระแส^๔

กฎไตรลักษณ์ เป็นกฎที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสิ่งทั้งปวงที่ปรากฏให้เห็นว่าเป็น อย่างนั้นของมันเอง และเป็นเหมือนกันหมด ไม่มียกเว้น ดังนั้น ไตรลักษณ์ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญญลักษณะ คือ ลักษณะทั่วไป หรือลักษณะที่เสมอเหมือนกันของสิ่งทั้งปวง โดยการเป็นไป ของธรรมชาติดังกล่าวเป็นการดำเนินไปตามกฎของมันเอง ไม่เกี่ยวกับผู้สร้าง ผู้บันดาล หรือเกิดขึ้น จากอิทธิพลของพระผู้สร้างองค์ใด (First Cause) เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ถือว่าพระองค์เป็น เพียงผู้ทรงค้นพบกฎธรรมชาติเหล่านี้ แล้วนำออกมาเผยแพร่แก่ชาวโลกเท่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตาม ธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า 'สังขารทั้ง ปวงไม่เที่ยง' ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย^๕

^๔ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔) หน้า ๑๕

^๕ อัง.ติก. ๒๐/๑๓๗/๓๔๕. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗

คำว่า “สังขาร” ในไตรลักษณ์นี้ หมายถึง สิ่งทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งหรือที่เกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ ประชุมกันเข้า ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม แต่ สังขารในชั้นที่ ๕ หมายถึง ความดี ความชั่วที่ปรุงแต่งจิต หรือ นามธรรมอย่างเดียว

กฎปฏิจตุสมุปบาท มุ่งแสดงอาการสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายว่าสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นกระแส ไม่มีอะไรมีอิทธิพลเหนือสิ่งใด เพราะต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน และมีอิทธิพลด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีต้นเหตุ ไม่มีปลายเหตุ ไม่มีผู้สร้าง(First Cause) และผู้ทำลาย โดยกฎพื้นฐานทั่วไป มีในนิยามและหลักการหลักทั่วไปของอิทัปปัชยตา ดังนี้

อริยสาวกผู้ได้สดับ ย่อมมโนสติการปฏิจตุสมุปบาทโดยแยบคายในกายนั้นว่า
‘เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป’^{๑๑}

แม้กฎปฏิจตุสมุปบาทโดยทั่วไปจะบ่งบอกว่าเป็นกระบวนการแห่งการเกิดขึ้นและดับไปแห่งความทุกข์ แต่ในที่บางแห่งก็สรุปว่าการเกิดขึ้นและการดับสลายไปของโลกเป็นกระบวนการแห่งปัจจัยการ “นี้แล ภิกษุทั้งหลาย นี้แล คือ ความเกิดขึ้นแห่งโลก นี้แล คือ ความดับสลายแห่งโลก”^{๑๒} และ “โลกนี้ย่อมเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ โลกนี้ย่อมดับไปด้วยอาการอย่างนี้”^{๑๓}

๒.๒.๒ ท่าทีต่อกำเนิดและวิวัฒนาการของโลก

ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในหลายลักษณะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งต่อคน สัตว์ พืช ดิน น้ำ ป่า เป็นต้น โดยเห็นว่า สรรพชีวิตต่างก็มีวิวัฒนาการร่วมกันมา และอิงอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ภายหลังเกิดความแตกต่างทางผิวพรรณเพราะอาหารที่บริโภคเข้าไป จึงมีการ

^{๑๑} สัง. น. ๑๖/๓๗/๓๗, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗

^{๑๒} สัง. น. ๑๖/๑๖๔-๕/๔๐, จล.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗

^{๑๓} สัง. น. ๑๖/๑๘๙-๑๙๖/๔๘, จล.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบ่งแยก กัดกัน และดูถูกกันเอง จนยึดมั่นว่า นั่นคือสิ่งที่ถูกต้องดีงามและประเสริฐกว่าสิ่งทั้งปวง ดังปรากฏในอัครคัมภีร์ดังนี้

สมัยหนึ่งเมื่อโลกเสื่อม สรรพสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลก ในชั้นอาภัสสระ มีปิตุเป็นอาหาร มีรัศมีสว่างออกจากร่างกาย นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา เทียวสัญจรไปในอากาศ สถิตอยู่ในวิมานงดงาม จนเมื่อโลกเจริญขึ้นก็จุติมายังโลก ขณะนั้นโลกเริ่มปรากฏวันดินที่มีสี กลิ่น และรสลอยขึ้นบนน้ำ เหล่าสัตว์พากันบริโภคจวนดิน ทำให้รัศมีในร่างการหายไป ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หมู่ดาวนักษัตร และปรากฏ วัน เดือน ปีเกิดขึ้น ต่อมาจวนดินได้หายไป เกิดสะเกิดดินที่มีสี กลิ่น รส ขึ้นมาแทน หมู่สัตว์พากันบริโภคสะเกิดดินดำรงอยู่ เมื่อสะเกิดดินหายไปก็เกิดเครือดินที่มีสี กลิ่น รส ขึ้นมาแทนอีก

เมื่อเครือดินหายไปก็เกิดข้าวสาลีที่ไม่ต้องไถ ไร่ไม่ร้าง ไร่ไม่แล้ง บริสุทธ์ มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารเกิดขึ้นมาแทน สรรพสัตว์บริโภคข้าวสาลีดำรงอยู่ โดยเก็บตอนเย็น รุ่งเช้าก็งอกขึ้นมาอีกอย่างไม่เคยบกพร่อง แต่เพราะบาปอกุศลกรรม ข้าวสาลีจึงมีราห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นอีก ความพร่องได้ปรากฏให้เห็น ข้าวสาลีเหลือเป็นหย่อม ๆ จึงประชุมกันแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน

ครั้งนั้น สัตว์จำนวนหนึ่งมีนิสัยโลภมาก ไปขโมยของผู้อื่นมาบริโภค ถูกจับได้ มีการดักเตือน เมื่อขโมยบ่อยครั้งเข้า จึงมีการกล่าวโทษ ดำหนิโทษ และลงโทษทัณฑ์ เมื่อความไม่สงบสุขเกิดขึ้น จึงประชุมกันลงมติสมมติสัตว์ผู้หนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้ว่ากล่าว ดำหนิ และลงโทษจับไล่ผู้กระทำผิด โดยมหาชนช่วยกันเสียสละแบ่งปันข้าวสาลีเป็นค่าตอบแทน

เพราะเหตุที่มหาชนสมมติ สัตว์ที่ทำหน้าที่แทนมหาชนจึงถูกเรียกว่า มหาสมมติ เพราะเหตุสัตว์เป็นใหญ่ในที่นาจึงถูกเรียกว่า กษัตริย์ เพราะเหตุที่ทำให้สัตว์ยินดีได้โดยชอบจึงถูกเรียกว่า ราชา และเพราะเหตุดังกล่าวมานี้จึงเกิดมีแวตวง หมู่คณะ หรือยึดพวกพ้องฝ่ายตนเป็นใหญ่เหนือกว่าผู้อื่น อันที่จริง ธรรมต่างหากที่เป็นใหญ่หรือประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ทั้งโลกนี้และโลกหน้า^{๒๒}

จะสังเกตเห็นว่า เมื่อมีการแย่งชิงทรัพยากรขึ้น สังคมจะขาดความสงบสุข จึงพยายามแสวงหาทางออกที่เหมาะสม โดยเริ่มจากการดักเตือน ดำหนิกล่าวโทษ และการประชุมปรึกษาหารือ

^{๒๒} สรุปจากอัครคัมภีร์พุทธ ที่.ป.ว. ๑๑/๑๑๙-๑๔๐.๘๘-๑๐๒, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

ร่วมกัน พร้อมกับแสดงความต้องการผู้นำที่มีคุณธรรมมาแก้ไขปัญหา จึงได้มีการคัดเลือกผู้นำหรือมหาชนสมมติขึ้น เพื่อแบ่งหน้าที่การทำงาน จัดสรรทรัพยากรให้เป็นธรรม และสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย และที่สำคัญที่สุดก็คือ มีการถือธรรมเป็นใหญ่หรือประเสริฐสุดกว่าสิ่งทั้งมวล จนในที่สุดสังคมก็เกิดความผาสุกขึ้นมาอีกครั้ง อนึ่ง ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ การแบ่งภาระหน้าที่กันทำงานของคนในสังคมตามหลักอัครคัมภีร์ธรรมวินัยนี้หาใช่เป็นการแบ่งหน้าที่เพื่อกำหนดช่วงชั้นทางสังคมให้คนมีฐานะได้เปรียบ เสียเปรียบ หรือมีอำนาจเหนือกว่าผู้อื่นตามระบบวรรณะ ๔ ของพราหมณ์ไม่

หลักอัครคัมภีร์ธรรมวินัยที่แสดงในแนวปัจจัยการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการของโลกว่า สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็น มนุษย์ สัตว์ พืช จุลชีพ ถึงจักรวาล หรือแม้แต่ระบบวรรณะ ๔ ที่เรียกรวม ๆ ว่า โลกของสิ่งแวดล้อมทั้งปวงนั้น จะดำรงอยู่ได้จะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันตามหลักปัจจัยการ โดยไม่มีสิ่งใดที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่อิงอาศัยปัจจัยอื่น ดังนั้น สรรพสิ่งจึงไม่เป็นอิสระต่อกัน หรือมีอำนาจเหนือกว่าสิ่งอื่น หรือเป็นผู้สร้างสิ่งอื่นโดยแท้จริง

แม้ในสังคมของโลกมนุษย์ การจะเจริญหรือเสื่อมของโลกก็ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นหลัก ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในจักกวัตติสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศ ความเป็นอิสระก็แพร่หลาย เมื่อความเป็นอิสระแพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย ศีลศราภก็แพร่หลาย เมื่อศีลศราภแพร่หลาย ปาณาติบาตก็แพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตแพร่หลาย มุสาวาทก็แพร่หลาย เมื่อมุสาวาทแพร่หลาย ปิสุณาวาจาก็แพร่หลาย เมื่อปิสุณาวาจาก็แพร่หลาย กาเมสุมิจจาราก็แพร่หลาย เมื่อกาเมสุมิจจาราแพร่หลาย ธรรม ๒ ประการ คือ ผรุสวาจา และสัมผัปปลาปะก็แพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการ แพร่หลาย อภิขณาและพยาบาทก็แพร่หลาย เมื่ออภิขณาและพยาบาทแพร่หลาย มิจจาภิปฏิก็แพร่หลาย เมื่อมิจจาภิปฏิแพร่หลาย ธรรม ๓ ประการ คือ อหัมมราคะ วิสมโลกะ และมิจจาธรรมก็แพร่หลาย เมื่อธรรม ๓ ประการแพร่หลาย ธรรมเหล่านี้ คือ ความไม่เกื้อกูลมารดา ความไม่เกื้อกูลบิดา ความไม่เกื้อกูลสมณะ ความไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และการไม่ประพฤติดื้อนื้อนต่อผู้ใหญ่ในตระกูลก็แพร่หลาย เมื่อธรรมเหล่านี้แพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขาอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย ๒๕๐ ปี ก็มีอายุขัยถอยลงเหลือ ๑๐๐ ปี^{๔๔}

^{๔๔} ที.ปา. ๑๑/๑๐๒/๗๓. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

๒.๒.๓ ทำที่ต่อธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งรื่นรมย์

พระพุทธศาสนา มองธรรมชาติในฐานะที่เป็นสิ่งรื่นรมย์ใจ เบิกบานใจและเกื้อกูลต่อการบำเพ็ญภาวนาเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตอนที่กล่าวถึงการแสวงหาไมกขธรรมของพระพุทธเจ้า ระบุว่า ในระหว่างการแสวงหาไมกขธรรมจนถึงการตรัสรู้วิสัยัจจธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประบาทป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า แม่น้ำ เป็นต้น คอยเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณป่าที่มีความสะอาด สงบงาม นำรื่นรมย์ใจ

เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ อาตมภาพจึงคิดว่า ‘ภูมิประเทศเป็นที่น่าสนใจ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร’ อาตมภาพจึงนั่ง ณ ที่นั้น ด้วยคิดว่า ‘ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร’^{๕๕}

ความรื่นรมย์ของธรรมชาติยังมีอิทธิพลต่อพระพุทธเจ้า แม้ในสมัยทรงดำรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งต้องเข้าไปอาศัยธรรมชาติที่น่ารื่นรมย์ของป่าน้อยใหญ่ ดังที่ได้บรรยายความมหัศจรรย์ของธรรมชาติรอบ ๆ อาศรมของพระเวสสันดรว่า

ณ ที่ใกล้อาศรมนี้มีหมู่ไม้ขนานชนิด ผลิดอกออกผลจำนวนมาก คือ มะม่วง มะหาด ขนุนทองกวาว มะรุณ อีกทั้งไล้ดทะนง บัวบก การะเกด จันทน์กระพ้อ และหมากหอมก็ผลิดอกบานสะพรั่ง

ในป่านี้มีต้นไม้จำนวนมาก คือ สาละ กุ่ม หว้า โพธิ ไทร มะขาง โคก ราชพฤกษ์ แคฝอย ย่านทราย จิก และลำเจียกมีกลิ่นหอมหวานน่าชวนใจ

ถั่วแระ อ้อยแซม ถั่วป่า มะพลับ ข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเหลืองเมล็ดเล็ก ถั่วลันเตา เมล็ด ถั่วลิสงไม่มีเมล็ดข้าวสาลี ข้าวเปลือก ราชดัด และข้าวสารก็มีจำนวนมากในอาศรมนี้

^{๕๕} ม.ม. ๑๓/๓๒๖/๓๕๘ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

ว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบ
สัจด์คือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและ
ความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ ส่วนเรามีใช่
เป็นผู้มีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัจด์คือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มี
กายกรรมบริสุทธิ์ พระอริยะ ๔ เหล่าใดมีกายกรรมบริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัจด์คือ
ป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น”^{๔๔}

๒.๒.๕ มองธรรมชาติในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา

มีพุทธพจน์เป็นจำนวนมากที่ตรัสเกี่ยวกับการเข้าไปอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติใน
การเกื้อกูลการพัฒนาจิตวิญญาณให้เจริญยิ่งขึ้น

ภิกษุฉันประกอบด้วยอริยศีลขันธ อริยอินทริยสังวร อริยสติสัมปชัญญะและอริย
สันโดษอย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสัจด์ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่า
ชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกาย
ตรงดำรงสติเฉพาะหน้า”^{๔๕}

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาในการสัมพันธ์กับธรรมชาติก็คือการ
บำเพ็ญภาวนาด้านศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น รูป
แบบของการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเจริญสมบูรณ์พร้อมทั้ง กาย ศีล จิต และ
ปัญญา จึงจำเป็นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เจียบสงบ ปราศจากการรบกวน เป็นปัจจัย
คอยเกื้อกูลในการพัฒนา นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน “ภิกษุพึงใช้เสนาสนะที่สัจด์ทั้งประพฤติ
ธรรมที่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากสังโยชน์ ถ้ายังไม่ประสบความสำเร็จในเสนาสนะที่สัจด์และโมกขธรรม
นั้น ก็ควรเป็นผู้มีสติรักษาตนอยู่ในหมู่”^{๔๖}

^{๔๔} ม.ญ. ๑๒/๓๕/๓๔ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

^{๔๕} ที. ส. ๓/๒๑๖/๓๓. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

^{๔๖} จุ.เถร. ๒๖/๑๔๒/๓๕๓ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ในการฝึกสติที่ได้ผลดีเยี่ยมตามหลักอานาปานสติสูตรนั้นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมสำคัญอย่างหนึ่งคือป่า โดยทรงแนะนำว่า นันทป่า โคนไม้ เรือนว่าง ภิกษุจงเจริญสติในที่แห่งนั้น ผลสำเร็จยิ่งใหญ่ว่าจะมี “อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มากคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก”^{๓๓}

อย่างไรก็ตาม การใช้เสนาสนะอันสังคีตของพระสงฆ์ แม้จะเป็นไปตามหลักการและแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจและเหตุผลที่ถูกต้องว่าทำไมพระสงฆ์จึงมักไปอาศัยอยู่ตามป่า ทำไมไม่อาศัยอยู่ตามวัดในหมู่บ้าน ดังกรณีพรหมณ์การทวาระ เป็นต้น คือ

ลำดับนั้น พรหมณ์การทวารโคตรพร้อมด้วยมาณพเหล่านั้นเข้าไปยังราวป่านั้นแล้ว ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าเช่นนั้นจริง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

ท่านเข้าไปสู่ป่าที่ว่างเปล่าปราศจากคน ในป่าหนาที่บน่าหวาดเสียวนัก มีกายไม่ไหวหวั่น มีประโยชน์อันงาม เพ่งพินิจอย่างดีหนอ ท่านเป็นมุนีอาศัยป่า อยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ซึ่งไม่มีเสียงขับร้องและเสียงบรรเลง การที่ท่านมีใจยินดีอยู่ในป่าแต่ผู้เดียวนั้น ปรากฏเป็นชื่อนำอัศจรรย์แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าปรารถนาไตรทิพย์อันยอดเยี่ยมจึงอยากเป็นสหายกับท่านมหาพรหมผู้เป็นอธิบดีของโลก เหตุไรท่านจึงชอบใจป่าที่ปราศจากคน ^{๓๔}

ธรรมชาติสวยงามน่ารื่นรมย์กับการเข้าถึงธรรม ในจุฬกเถรคามมีสุภาสิตชื่นชมธรรมชาติและการปฏิบัติธรรมอย่างสัมพันธ์กันว่า

นกยูงทั้งหลายมีหงอนงาม ปีกงาม มีสร้อยคอเชียวงาม ปากงาม มีเสียงไพเราะ ส่งเสียงร้องรื่นรมย์ใจ อนึ่ง แผ่นดินใหญ่มี มีหญ้าเขียวชอุ่ม ดงงาม มีน้ำเอิบอาบทั่วไป ท้องฟ้าก็มีวลาหกอันงาม ท่านก็มีใจเบิกบานควรแก่การงาน จงเพ่งฌานที่พระโยคาวจร ผู้มีใจดีเจริญแล้ว

^{๓๓} ม.ช. ๑๔/๑๔๘/๑๔๘, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗

^{๓๔} ส.ส.ก. ๑๕/๒๐๔/๒๕๕, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗

มีความบากบั่นในพระพุทธศาสนาเป็นขั้นดี จงบรรลุธรรมอันสูงสุด ขั้นเป็นธรรมชาดุมุตผ่อง
ละเอียด เห็นได้ยาก เป็นธรรมไม่จุติแปรผัน”^{๓๓}

ในเถรคาถา เอกนิบาต วรรคที่ ๓ ได้กล่าวถึงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับการ
เจริญญาณของผู้บำเพ็ญเพียรว่า “นกยูงทั้งหลาย มีขนคอเขียววงดงาม มีหงอนสวย ร้องเชิงแซ่อยู่ใน
ป่าการวีน นกยูงเหล่านั้นพากันร้องเชิงแซ่ในยามมีลมหนาวเจือฝน ย่อมกระดุนเตือนผู้เจริญญาณซึ่ง
หลับอยู่ให้ตื่นขึ้น”^{๓๔}

ให้อยู่ใกล้ธรรมชาติเพื่อเข้าถึงอุดมธรรม มีพุทธพจน์อยู่หลายแห่งได้กล่าวถึงแนว
ทางการเข้าถึงโมกขธรรมโดยวิธีการอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอันสงบเป็นที่บำเพ็ญเพียร ดัง
พุทธดำรัสว่า “ภิกษุพึงใช้เสนาสนะที่สงบผ่องแผ้วประพฤตินิสัยที่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากสังโยชน์ ถ้ายังไม่
ประสบความสำเร็จในเสนาสนะที่สงบและโมกขธรรมนั้น ก็ควรเป็นผู้มีสติรักษาตนอยู่ในหมู่”^{๓๕}

บุคคลที่เหมาะสมกับป่าสวยงามน่ารื่นรมย์ ในมหาโคสิงคสาลสูตร ได้มีการสนทนา
ของพระเถระเกี่ยวกับความงดงามและรื่นรมย์ของป่า ระบุว่า ขณะพระพุทธเจ้าประทับ ณ ป่ามหาโค
สิงคสาลวัน พร้อมด้วยพระเถระที่มีชื่อเสียง เช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ
พระอนุรุธะ พระเวตตะ พระอานนท์ พระสารีบุตรได้ตั้งคำถามว่าป่ามหาโคสิงคสาลนี้ งดงามเหมาะ
สมกับภิกษุประเภทใด

พระอานนท์ตอบว่า งามสำหรับภิกษุผู้พหุสูตร

พระมหากัสสปะตอบว่า งามสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่า

พระเถระอื่น ๆ ตอบว่า งามสำหรับภิกษุผู้มีคุณธรรมระดับนั้น ๆ

ปรากฏว่าความเห็นแตกต่างกันออกไป เมื่อตกลงกันไม่ได้จึงพากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

พระองค์ตรัสว่า “ป่านี้งดงามสำหรับภิกษุผู้ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ว่า ‘จิตของเรายังไม่หมดความถือมั่น (และ) ไม่หลุดพ้นจากอาสวะ

^{๓๓} จ. เถร. ๒๖/๒๑๑/๓๘๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

^{๓๔} จ. เถร. ๒๖/๒๑๒/๓๑๑ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

^{๓๕} จ. เถร. ๒๖/๑๔๒/๓๕๓ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ทั้งหลายเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น' สารีบุตร ปามาโคสิงคสาธวันพึงถามด้วย
ภิกขุเช่นนี้"^{๓๖}

เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา เรื่องคนกับธรรมชาติดจะอยู่ร่วมกันได้
หรือไม่นั้น ปัจจัยสำคัญคือ"คน" จะต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามในการพัฒนาคุณภาพภายใน
หรือคุณธรรมของตัวเองเพื่อให้กลมกลืนหรือสอดคล้องกับธรรมชาติ หรือเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึง
ธรรมะ มากกว่าการปรับปรุงหรือดัดแปลงธรรมชาติเพื่อให้เข้ากับความสะดวกของมนุษย์ดังที่เป็น
อยู่ในปัจจุบัน

ปัจจัยจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต คำสอนของพระอุปัชฌาย์ ซึ่งพร่ำสอนแก่ผู้
บวชในวันแรกเกี่ยวกับปัจจัยจำเป็นขั้นพื้นฐาน ๔ ประการ โดยเน้นให้ผู้บวชเข้ามาแล้วได้ดำเนิน
ชีวิตด้วยการบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่ตามโคนไม้ ฉนยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า กล่าวคือเป็นการ
ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักอาศัยธรรมชาติอย่างเรียบง่ายและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเท่าที่จำเป็น เพื่อมิ
ให้เบียดเบียนหรือทำลายสิ่งแวดล้อมให้เสียหาย โดยเน้นความเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคนกับ
ธรรมชาติอย่างยั่งยืน

(๑) บรรพชาอาศัยโกชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแห้ง เธอพึงทำอุตสาหะใน
โกชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแห้งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ สังฆกัต(กัตถวายสงฆ์)
อุทเทสกัต(กัตถะเฉพาะสงฆ์) นิมนตณกัต(การนิมนต์) สลากกัต(กัตถวายตามสลากกัต) ปัก
ชิกกัต(ถวายในปักข์) อุโปสถิกกัต(กัตถวายในวันอุโปสถ) ปาฏิปติกกัต(กัตถวายในวัน
ปาติโมกข์)

(๒) บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต
อติเรกลาก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน

(๓) บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือควงไม้ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะคือ ควงไม้
นั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนลั่น ถ้ำ

^{๓๖} สรุปจาก ม.บ. ๑๒/๓๓๘-๓๔๕/๓๔๑-๓๔๖. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

(๔) บรรพชาอาศัยยาคือน้ำมูตรเน่า เธอจึงทำอุตสาหะในยาคือน้ำมูตรเน่านั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย^{๓๔}

จะสังเกตเห็นว่า โคนต้นไม้ (รุกขมูล) เป็นเสนาสนะที่จำเป็นชนิดหนึ่งของพระ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อบุคคลลบละครอบครัวออกบวชและได้รับคำสอนจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์แล้ว จะออกแสวงหาที่สงบในป่าหรือเรือนว่างเพื่อบำเพ็ญเพียร โดยมีที่พักล้าหรับป้องกันเหลือบ ยุง ลม แดด ตามอัธยาศัย

๓.๓ แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแนวคิดในการใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า มีประโยชน์ ประสิทธิภาพสูงสุด และการนำกลับมาใช้ใหม่ มีปรากฏในหลักฐานทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ในคาถาพระธรรมบท ภาค ๒ เรื่องพระเจ้าอุเทนถวายผ้าจีวรแก่พระอานนทเถระ แล้วตรัสถามถึงประโยชน์การใช้สอยว่าจะนำผ้าจำนวนมากนี้ไปเพื่ออะไร เมื่อทรงได้รับคำอธิบายจากพระอานนทเถระแล้ว ทรงเลื่อมใสยิ่งขึ้น

พระเจ้าอุเทน ตรัสถาม : จักใช้ผ้าจำนวนมากนั้นทำอะไร

พระอานนทเถระตอบว่า : มหาบพิตร อาตมภาพ รับผ้าไว้พอแก่อาตมภาพแล้วจักถวายผ้าที่เหลือแก่ภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่ากว่า

พระราชา : ภิกษุทั้งหลาย จักทำจีวรเก่ากว่าของตนให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ : เธอจักให้แก่ภิกษุผู้มีจีวรเก่ากว่าทั้งหลาย

พระราชา : ภิกษุเหล่านั้น จักทำจีวรเก่ากว่าของตนให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ : เธอจักทำเป็นผ้าปูนอน

พระราชา : เธอจักทำผ้าปูนอนเก่าให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ : เธอจักทำให้เป็นผ้าปูพื้น

พระราชา : เธอจักทำผ้าปูพื้นเก่าให้เป็นอะไร

^{๓๔} วิ. มห.๔/๗๓/๑๐๑-๑๐๒, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕:๓๐๙

พระอานนทเถระ : ขอถวายพระพร เธอจักทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้า ,
พระราชา : เธอจักทำผ้าเช็ดเท้าเก่าให้เป็นอะไร
พระอานนทเถระ : เธอจักโขลกให้ละเอียดแล้วผสมด้วยดินเหนียวฉาบผ้า ...

และหลังจากนั้น พระเจ้าอุเทนได้ถวายผ้าแด่พระอานนท์จำนวนมาก หลายครั้ง ครั้งละ ๕๐๐ ผืน ๑,๐๐๐ ผืน และ ๑๐๐,๐๐๐ ผืนบ้าง เป็นต้น จนกระทั่งมีคำกล่าวกันว่า ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอานนทเถระได้เที่ยวถวายบาตรและจีวรทั่วชมพูทวีป^{๓๔}

การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกกตัญญูต่อธรรมชาติ มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ โดยธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนา แต่หาได้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ไม่ ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้ แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัดไม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมีชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้อย่างไร ในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้กตัญญูต่อธรรมชาติ ดังนี้

ในอังกูรเปตวัตถุ ว่าด้วยบุพกรรมของอังกูรเปต กล่าวถึง คณะพ่อค้ากลุ่มหนึ่ง ออกเดินทางผ่านที่รกรังดาร เกิดความอ่อนล้า หิวกระหาย พอมองเห็นต้นไม้อใหญ่ร่มรื่นอยู่โดดเดี่ยว จึงแวะพักอาศัยร่มเงา พอเย็นสบายดีแล้วก็เกิดความโลภขึ้น คือ โลภอยากได้น้ำ อาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น จากต้นไม้นั้น แล้วได้สมความปรารถนาทุกอย่าง จึงเกิดความโลภเพิ่มทวีขึ้นไปอีกว่า ขนาดเราตัดกิ่งของต้นไม้นี้แต่ละกิ่งก็ยังสนองความต้องการของเราได้ถึงขนาดนี้ ถ้าหากเราตัดต้นไม้นี้ทั้งต้น เราอาจจะได้ทุกสิ่งทุกอย่างมากกว่านี้แน่ จึงได้เล่าเรื่องให้อังกูรพาณิขโพธิสัตว์ ผู้ร่วมเดินทางว่า

เราทั้งหลายเที่ยวหาทรัพย์ ไปสู่แคว้นกัมโพชเพื่อประโยชน์สิ่งใด เทพบุตรนี้เป็นผู้ให้สิ่งที่เราอยากได้นั้น พวกเราจักนำเทพบุตรนี้ไปหรือจักจับเทพบุตรนี้ ช่มชี่เอาด้วยการวิ่งวอนหรืออุ้มใส่ยานรืบนำไปสู่ทวารวณครโดยเร็ว.

อังกูรพาณิขเมื่อจะห้ามพราหมณ์พ่อค้านั้น จึงได้กล่าวคาถาความว่า

^{๓๔} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, พระอัมมปัทมสูตร ภาค ๒ แปล., (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๙) หน้า ๔๐

บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”

คนกับการเผาป่า พระพุทธเจ้าทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุเผาป่า เรียกว่า อยู่ป่าแต่ห้ามเผาป่า ยกเว้นกรณีที่มีไฟป่าไหม้ลามมา ทรงอนุญาตให้จุดไฟเผาเป็นแนวป้องกันการลุกลามได้

ห้ามมิให้เบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติ พระพุทธศาสนามีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่ไม่อนุญาตให้มีการเบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติโดยประการทั้งปวง

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี ครั้นนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง ตัดบ้าง ไข้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้ ภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่งกำลังตัดต้นไม้ เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้ได้กล่าวกับภิกษุนั้นว่า ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย ภิกษุนั้นไม่เชื่อฟังยังขึ้นตัดได้ฟันถูกแขนลูกของเทวดา

ที่นั้น เทวดาได้มีความคิดว่า เราฆ่าภิกษุในที่นี่จะดีไหม แต่แล้วได้มีความคิดว่า การที่เราจะฆ่าภิกษุในที่นี่ไม่สมควร ทางที่ดี เราควรนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคประทานสาธุการว่า เทวดา ดีแล้ว ดิฉันเห็นว่าท่านไม่ฆ่าภิกษุ ถ้าท่านฆ่าภิกษุในวันนี้ ท่านจะประสบบาปมาก เทวดา ไปเถิด ท่านจงไปอยู่ที่ต้นไม้ว่างในที่โน้น พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงตัดบ้าง ไข้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเบียดเบียนชีวิตซึ่งมีอินทรีย์เดียว

พวกภิกษุได้อินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มั่งน้อย ฯลฯ จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า โฉนพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีจึงตัดบ้าง ไข้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถาม พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีว่า ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอตัดบ้าง ไข้ให้

ตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้อาจจริงหรือ พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้าพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า ฯลฯ โมฆบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอจึงตัดบ้าง ไข้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้อันใด โมฆบุรุษทั้งหลาย เพราะพวกชาวบ้านมีความสำคัญว่าต้นไม้อันใดมีชีวะ โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนั้นขึ้นแสดง แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภฏคามา”

คำว่า “ภฏคามา” ได้แก่ พืชพันธุ์ ๕ ชนิด คือ (๑) พืชพันธุ์เกิดจากเหง้า (๒) พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น (๓) พืชพันธุ์เกิดจากตา (๔) พืชพันธุ์เกิดจากยอด (๕) พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด”

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดิน มองดินในฐานะที่มีจุลชีพดำรงอยู่ ในเรื่องชาวรัฐอาฬวี มีการระบุไว้ชัดเจนว่าควรจะปฏิบัติกับดินในลักษณะใดบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพระสงฆ์

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี สมัยนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันก่อสร้าง ขุดบ้าง ไข้ให้ขุดบ้างซึ่งดิน พวกชาวบ้านจึงพากันดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงขุดบ้าง ไข้ให้ขุดบ้างซึ่งดินเล่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเบียดเบียนชีวะซึ่งมีอินทรีย์เดียว

พวกภิกษุได้ยินพวกชาวบ้านดำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ จึงดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า โฉนพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี จึงขุดบ้าง

ไข้ให้ขุดบ้างซึ่งดินเล่า ครั้นภิกษุเหล่านั้นดำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท

” วิ. มหา. ๒/๔๐๗/๒๑๗๗. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

” วิ. มหา. ๒/๔๑๑/๒๑๗๗. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประทุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถาม ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอชุดบ้าง ใช้ให้ชุดบ้าง

ดินจริงหรือภิกษุชาวเมืองอาฬวีทูลรับว่า จริง พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงดำเนิว่า ฯลฯ โมฆบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวกเธอจึงชุดบ้าง ใช้ให้ชุดบ้าง

ซึ่งดินเล่า โมฆบุรุษทั้งหลาย พวกชาวบ้านสำคัญว่าดินมีชีวะ โมฆบุรุษทั้งหลายการกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว

ให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกกลีบบาทขึ้นแสดง แล้ว ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ก็ ภิกษุใดชุด หรือใช้ให้ชุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๒๑}

คำว่า “ดิน” ได้แก่ ดิน ๒ ชนิด คือ (๑) ดินแท้ (๒) ดินไม่แท้ ที่ชื่อว่า “ดินแท้” คือ ดินร่วนล้วน ดินเหนียวล้วน ดินมีหินผสมนิดหน่อย

ดินมีกรวดผสมนิดหน่อย ดินมีกระเบื้องผสมนิดหน่อย ดินมีแร่ผสมนิดหน่อย ดินมีทรายผสมนิดหน่อย ดินร่วนเป็นส่วนมาก ดินเหนียวเป็นส่วนมาก แม้ดินที่ยังไม่เผาไฟก็เรียกว่า ดินแท้ กองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ผ่นตกรดเกิน ๔ เดือนก็เรียกว่า ดินแท้

ที่ชื่อว่า “ดินไม่แท้” คือ หินล้วน ดินมีกรวดล้วน ดินมีกระเบื้องล้วน ดินมีแร่ล้วน ดินมีทรายล้วน ดินมีดินร่วนผสมนิดหน่อย ดินมีดินเหนียวผสมนิดหน่อย ดินมีหินมาก ดินมีกรวดมาก ดินมีกระเบื้องมาก ดินมีแรมมาก ดินมีทรายมาก แม้ดินที่เผาไฟแล้วก็เรียกว่า ดินไม่แท้ กองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ผ่นตกรดยังไม่ถึง ๔ เดือนก็เรียกว่า ดินไม่แท้”^{๒๒}

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ป่า ผู้เบียดเบียนหรือฆ่าชีวิตอื่นย่อมเดือดร้อนเอง ในวรรณเกรศาณาได้กล่าวถึงการเบียดเบียนหรือฆ่าสัตว์ทำให้ผู้ทำได้รับความทุกข์ ว่า

ในหมู่มนุษย์นี้ นรชนผู้ใดผู้หนึ่งเบียดเบียนสัตว์อื่น นรชนนั้นย่อมเสื่อมจากความสุใน โลกทั้งสอง คือ โลกนี้และโลกหน้าส่วนนรชนใด มีจิตเมตตา ช่วยเหลือสัตว์ทุกหมู่เหล่า นรชน เชนนี้ย่อมประสบบุญมาก”^{๒๓}

^{๒๑} วิ.มหา. ๒/๔๔-๔๕/๒๔๓. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

^{๒๒} วิ.มหา. ๒/๔๖/๒๔๓. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

^{๒๓} ชุ.เถร. ๒๖/๓๗๗/๓๗๗. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

สรรพชีวิตล้วนมีสิทธิดำรงชีวิตอยู่เท่าเทียมกับมนุษย์ เมื่อพิจารณาถึงสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ พระพุทธศาสนาได้สอนให้มนุษย์มีสติใคร่ครวญไตร่ตรองอยู่ตลอดเวลาว่า มนุษย์ต้องตระหนักเสมอว่าทุกชีวิตล้วนต้องการมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์เหมือน ๆ กัน ดังนั้นจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะประกอบกิจการใด ๆ ที่ไปกระทบ เบียดเบียน หรือทำลายชีวิตของสรรพสัตว์ แม้จะเป็นการกระทำเพื่อบูชา เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญก็ตาม

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ธรรมบรรยายที่ควรน้อมเข้ามาในตน เป็นอย่างไร

คือ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ‘เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร’ อริยสาวกนั้นพิจารณา อย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เอง ด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย ภาษิตมาจารย์ของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิทั้ง ๓ ส่วนดังที่กล่าวมานี้^{๒๕}

คนเบียดเบียนหรือฆ่าสัตว์ทำให้อายุสั้น

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า มานพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบซ้ำ มีมือเปื้อนเลือด ผักเฝื่อนในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

มานพ การที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบซ้ำ มีมือเปื้อนเลือด ผักเฝื่อนในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นปฏิบัติ(ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น

^{๒๕} สัง.ม. ๑๗/๑๐๐๓/๕๐๐. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางตนท้าวร และศีลตราวรุ มีความละอาย^{๒๖}

คนไม่ชอบเบียดเบียนสัตว์ทำให้อายุยืน

การไม่เบียดเบียน ไม่ฆ่าทำให้อายุยืน

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางตนท้าวร และศีลตราวรุ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน^{๒๗}

ผู้ฆ่าสัตว์ทำให้มีโรคมาก ส่วนผู้ไม่ฆ่าสัตว์มีโรคน้อย

มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมาก

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วย

ศีลตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อย^{๒๘}

^{๒๖} ม.อ. ๑๔/๒๕๐/๓๕๐. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

^{๒๗} ม.อ. ๑๔/๒๕๐/๓๕๑. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

นอกจากไม่เบียดเบียนหรือไม่ฆ่าแล้วยังต้องเชื้ออาหารต่อสรรพสัตว์ ในกรณีเมตตสูตร ขุททกปาฐะ กล่าวถึงความเชื้ออาหารต่อชีวิตทั้งหมดไว้อย่างชัดเจนว่า

ควรแผ่เมตตาไปในสรรพสัตว์อย่างนี้ว่า

ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข มีความเกษม มีตนเป็นสุขเกิด คือเหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวนสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเกิด เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่ ขนาดกายปานกลาง ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายผอม หรือขนาดกายอ้วนขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเกิด

เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นกิติ เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นกิติ เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลกิติ ภูตหรือสัมภเวสีกิติ ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเกิดไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารภนาทุกซ์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้น

ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาเฝ้าถอนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง^{๑๑}

แนวคิดเกี่ยวกับน้ำ ห้ามถ่ายของเสียลงบนของเขียวสดหรือน้ำ ในเสขียวัตถกตา ปิตติวารที่ ๒ ระบุไว้ชัดเจนว่า เราไม่ควรทิ้งของเสียใด ๆ ลงในน้ำหรือของเขียวสดใด ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำลายคุณภาพน้ำแล้ว ยังทำลายจุลชีพอื่นอีกสุดคณานับ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติวินัยห้ามภิกษุไว้ว่า “ภิกษุอาศัยความไม่เชื้อเพื่อ ถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ หรือบ้วนเรพะลงบนของเขียวสด ต้องอาบัติตัวหนึ่ง คือ ทุกกฏ”^{๑๒}

^{๑๑} ม.ธ. ๑๔/๒๓๑/๒๕๑. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

^{๑๒} จ. ๒๕ / ๑๔๕-๑๕๐ / ๕๓๓-๕๓๔. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

^{๑๓} วิ. มหา. ๒/๖๕๔/๗๓๔. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๗.

การปลูกป่าได้กุศลแรง

เวทาคตนหนึ่ง ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า จะมีวิธีการให้ได้บุญตลอดกาลทุกเมื่อได้อย่างไร ใน วนโรปสูตร พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าการกระทำที่เป็นกุศลเนื่องนี้ มี ๖ ประการคือ

ชนเหล่าใดปลูกสวนอันน่ารื่นรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้น ดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สุวรรคอย่างยิ่งแน่นอน^{๙๙}

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของชาวพุทธว่าควรปฏิบัติด้วยอย่างไรกับป่าหรืออาราม (วัด) และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้กุศลเช่นไร

^{๙๙} อ.ส. ๑๕/๔๗/๖๑, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

บทที่ ๓

แนวคิดของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เกี่ยวกับธรรมชาติ

จากการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม มีแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่น่าสนใจอยู่หลายลักษณะ ซึ่งสามารถจำแนกตามลักษณะขอบข่ายงานเป็น ๒ ประการ คือ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อม กับ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และการพัฒนา โดยแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากประสบการณ์ทางศาสนา โดยเฉพาะในช่วงการเดินธุดงค์และประสบการณ์ที่สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ

๓.๑.๑ แนวคิดในการวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

๑) ปัญหาองค์ประกอบแห่งภาวะสมดุลของธรรมชาติ พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เห็นว่า ความสมดุลของธรรมชาติมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชีวิต และการทำลายสภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหาในปัจจุบัน ส่งผลให้ มหาภูตรูป ๔ หรือธรรมชาติฝ่ายรูปธรรม ธรรมชาติฝ่ายวัตถุทั้ง ๔ องค์ประกอบมีระบบทั้งระบบ คือมีระบบของศีลธรรม หรือขาดความสมดุล ปัจจุบันเราจึงประสบกับปัญหาความเดือดร้อนกันถ้วนหน้า เพราะองค์ประกอบ ๔ ประการ ขาดความสมดุล คือ

- (๑) ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน หมายถึง คุณสมบัติของวัตถุที่แน่นแข็ง
- (๒) อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ หมายถึง คุณสมบัติของวัตถุที่เปียกชื้น และเกาะกลุ่ม
- (๓) เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ หมายถึง คุณสมบัติของวัตถุที่เป็น อุณหภูมิต่ำ

(๔) วาโยธาตุ คือ ธาตุลม หมายถึง คุณสมบัติของวัตถุที่เบาและ
ลอยตัวได้ คือลมหรืออากาศ

พระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม อธิบายว่า

“ในสมัยก่อน สภาพแวดล้อมของสังคมไทยไม่เป็นพิษเป็นภัยเหมือนปัจจุบัน ก็เพราะ
ว่า ธาตุทั้ง ๔ ประการมีความสมดุลกัน และความสมดุลขององค์ประกอบทั้ง ๔ เหล่านั้น ได้เป็น
แหล่งให้กำเนิดของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ในขณะเดียวกัน ถ้าองค์ประกอบทั้ง ๔ ถูกทำลายจนเสียความ
สมดุล สิ่งมีชีวิตก็จะเกิดขึ้นได้ยาก หรือถ้ามีอยู่ก็จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความยากลำบาก และที่เกิด
ใหม่ก็จะมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ และ องค์ประกอบทางรูปธรรมทั้ง ๔ อย่างจะมีความสมดุลได้ก็เพราะ
มี “ป่า” เป็นตัวสร้าง ตัวรักษา และตัวควบคุม”

“ป่า เป็นชีวิตของโลก ชีวิตของผืนแผ่นดินเกิดโดยตรง เป็นตัวทำหน้าที่สร้างความสม
ดุล สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นบนผืนแผ่นดิน เป็นตัวสร้างน้ำให้เพียงพอต่อการหล่อเลี้ยง
ชีวิตของสัตว์โลก เป็นตัวทำหน้าที่ควบคุมอุณหภูมิให้สม่ำเสมอ ทำให้อากาศถ่ายเทได้อย่างปกติ”

๒) ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมฝ่ายรูปธรรมกับชาวพุทธ พระอริการพงษ์ศักดิ์
เดชธมฺโม เห็นว่า ความเป็นปกติในร่างกายนั้นจะเป็นปัจจัยให้จิตได้ทำหน้าที่ศึกษาตัวเองให้
ละเอียดยิ่ง ๆ ขึ้นตามกาลเวลาหรือตามขั้นตอนของแต่ละคน สิ่งเหล่านี้เกี่ยวกับธรรมทั้งหมด แต่
ทำไมชาวพุทธจึงไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของธรรมะในส่วนที่เป็นรูปธรรมภายนอกนี้เลย พระ
อริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม เชื่อมันว่า “พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับธรรมส่วนที่เป็นรูปธรรม
ที่มีคุณสมบัติ ๔ ประการดังกล่าวเท่ากับความสำคัญของชีวิตมนุษย์เราและชีวิตของสัตว์โลกทุก
ชนิด”

๓.๑.๒ แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายความสมดุลของ
ธรรมชาติ

๑) การทำลายชีวิตของโลกมีสาเหตุมาจากการทำลายป่า พระอริการพงษ์ศักดิ์
เดชธมฺโม เห็นว่า สาเหตุของการทำลายชีวิตของโลกมาจากการทำลายป่า และการทำลายป่าก็มี
ผลสืบเนื่องมาจากความเสื่อมของระบบศีลธรรมในทางนามธรรมนั่นเอง

๒) การทำลายป่ามาจากปัญหาทางศีลธรรม พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เห็นว่า ศีลธรรมทางนามธรรมที่เสื่อมไปนั้นแหละเป็นตัวทำลายป่าและชีวิตโลกทั้งหมด ถ้าคนทุกระดับยังมองไม่เห็น ยังไม่ตื่นขึ้นในการที่จะพิทักษ์รักษาชีวิตของผืนแผ่นดิน ชีวิตของโลก ชีวิตของสรรพสัตว์เอาไว้แล้ว มนุษย์เราและสรรพสัตว์จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความยากเข็ญรุนแรงขึ้น ๆ ตามลำดับ ดังนั้น สิ่งที่จะรองรับมิให้ชีวิตนี้และโลกนี้ดำรงอยู่อย่างปกติได้เราจะต้องหันมาให้ความสำคัญกับ "ศีลธรรมอันเป็นพื้นฐานของชีวิต" ถ้าศีลธรรมส่วนนี้ถูกทำลาย พื้นฐานของชีวิตเราและสัตว์โลกก็จะถูกทำลายไปด้วย เพราะมันเป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การทำลายศีลธรรมในทางรูปธรรมนั้น มีเหตุมาจากศีลธรรมทางนามธรรมของมนุษย์เสื่อมลง เพราะว่าชีวิตของโลก โลกไม่ได้ทำลายตัวเอง แต่ชีวิตมนุษย์ซึ่งมีจิตวิญญาณแต่ขาดคุณธรรม ขาดศีลธรรมต่างหากที่ไปทำลายชีวิตของโลก ด้วยการมีทัศนคติผิด เห็นว่าชีวิตของโลกมีความหมายเพียง "สินค้า" และเห็น "ป่าไม้" เป็นแต่เพียงสินค้านิดหนึ่งที่ยั่งยืนได้ และยังเห็นเลยไปถึงขั้นว่า ชีวิตของเพื่อนมนุษย์ก็เป็นสินค้าด้วย จึงแสวงหาผลประโยชน์จากชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยตนเอง ทั้งหมดนี้ เกิดมาจากศีลธรรมทางนามธรรมของมนุษย์เสื่อมลง

๓) การพัฒนาที่ขาดศีลธรรม พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เห็นว่า การพัฒนาเพียงด้านเดียวโดยขาดศีลธรรมคือสาเหตุสำคัญของการทำลายความสมดุลของธรรมชาติฝ่ายวัตถุ ทั้ง ๔ องค์ประกอบให้ขาดความสมดุลอย่างรุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้น นั่นคือ การทำลายชีวิตในส่วนร่างกายของมนุษย์และสัตว์โลกโดยตรงนั่นเอง

๔) ความยากจนเป็นสาเหตุของการทำลายป่า พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เห็นว่า ความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญของการตัดไม้ทำลายป่า ทำอย่างไรชาวบ้านจึงจะหายจน และหยุดการตัดไม้ทำลายป่า หยุดเผาถ่าน หยุดล่าสัตว์ หยุดเผาป่า และหยุดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดที่จะไปส่งเสริมการทำลายป่า ทำลายระบบนิเวศ ทำลายระบบความสมดุลของกฎธรรมชาติหรือธรรมะ

๕) ความต้องการของมนุษย์กับการทำลายป่า พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เห็นว่า ระบบการศึกษาที่ผิดพลาดที่เน้นแต่เรื่องการพัฒนาเพียงด้านเดียว เป็นสาเหตุที่ทำให้ศีลธรรมของมนุษย์เสื่อมไป เพราะเรามุ่งที่จะพัฒนา โดยมีคำตอบและความต้องการล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้วว่า จะพัฒนาไปเพื่ออะไร? ก็เพื่อแสวงหาความต้องการทางวัตถุ โดยเน้นการผลิตวัตถุออกมาสนองความต้องการของมนุษย์ให้ได้มากที่สุด ซึ่งตามกฎหมายของธรรมชาติแล้วไม่มีอะไรที่จะมาสนอง

ความต้องการของมนุษย์ได้ครบถ้วน เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีสิ้นสุด แม้จะทำลายโลกนี้ทั้งโลกก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์อยู่นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป สาเหตุของการทำลายความสมดุลของกฎธรรมชาติที่ชนะของพระอิทธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม เห็นว่า สาเหตุหลักของการทำลายความสมดุลของธรรมชาติในภาคเหนือมี ๒ ระดับ คือ ระดับที่ ๑ เกิดจากมนุษย์ คือ จิตมนุษย์เสื่อมจากศีลธรรม อีกระดับหนึ่ง เกิดจากมนุษย์อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ควรจะอยู่ เช่น บริเวณป่าต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นจุดสายเลือดของประเทศ ของโลกที่มาหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งระบบนิเวศทั้งระบบ

๓.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

พระอิทธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม วิเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาสภาวะวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมโดยเน้นหนักไปที่ป่า เพราะถือเป็นปัจจัยหลักแห่งการรักษาความสมดุลของชีวิตและโลก รวมทั้งศีลธรรม และความอยู่รอดของป่าขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับป่าทุกระดับ ป่ามิได้มีความหมายเพียงทรัพยากร ไม้ สัตว์ หรือเงิน แต่ป่าคือตัวสร้างและรักษาความสมดุลของธรรมชาติ เป็นผู้ผลิตดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับความอยู่รอดของทุกชีวิตบนผืนแผ่นดิน ทั้งมนุษย์และสัตว์ ป่า จึงมีลักษณะเป็นธรรมของแผ่นดิน"

พระอิทธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม เน้นหนักให้ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยเฉพาะพระสงฆ์ ได้ร่วมมือกันนำศีลธรรมกลับมาฟื้นฟูวิกฤติความสมดุลของธรรมชาติและฟื้นฟูศาสนาไปในตัว ด้วยการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติจึงจะประสบผลสำเร็จได้ และหัวใจสำคัญของศีลธรรมก็คือ การสอนให้คนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่มีต่อชีวิต กตัญญูรู้คุณต่อสิ่งที่ให้คุณกับชีวิต การมีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกสำนึกถึงบุญคุณและไม่ทำลายสิ่งที่ให้คุณกับชีวิตคือ วิถีชีวิตของชาวพุทธ

๓.๑.๔ แนวคิดในการดำเนินงานแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในการแก้ไขปัญหาสภาวะสิ่งแวดล้อมวิกฤติในปัจจุบันจำเป็นต้องแก้ไขกันทั้งระบบ และแก้ไขให้ถึงรากเหง้าของปัญหา คือ มนุษย์ และในตัวมนุษย์ สิ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไขรีบ

ตัวนั้นก็คือ ทักษะ หรือทฤษฎี และความต้องการ โดยเฉพาะการแก้ไขทักษะและความต้องการของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รัฐบาล นักการเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการ ชาวบ้าน ชนกลุ่มน้อย หน่วยงาน ภาคเอกชน และพระสงฆ์ ให้ตระหนักรู้คุณค่า ความหมาย และความสำคัญของป่าที่มีต่อตนเอง ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ และต่อโลกให้ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริงให้เท่ากับชีวิตของเราหรือยิ่งกว่า เพราะความคงอยู่ของป่าคือความอยู่รอดของแผ่นดินและสรรพสัตว์

ดังนั้น คำว่า “ป่า” ในทัศนะของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม จึงมีความหมายและความสำคัญในหลายลักษณะ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับป่าก็ล้วนแต่มีความจำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนทัศนะให้ถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งสิ้น ได้แก่

๑) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้เป็นชีวิตของผืนแผ่นดินเกิด ผืนแผ่นดินเกิดจะรองรับเลี้ยงดูมนุษย์และสัตว์น้อยใหญ่ทุก ประเภทให้มีชีวิตอยู่ได้ และปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ ก็เพราะผืนแผ่นดินมีชีวิตคือ ป่าไม้ ผืนแผ่นดินส่วนไหนที่ป่าไม้ถูกทำลายไป ผืนแผ่นดินส่วนนั้นก็มีค่าเท่ากับตายไปแล้ว มนุษย์และสัตว์ทุกประเภทจะมีชีวิตอยู่ได้ด้วยความทุกข์ทรมาน ดูตัวอย่างผืนแผ่นดินที่เป็นทะเลทราย

๒) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้ทำหน้าที่สร้างกฎธรรมชาติ ป่าไม้ทำหน้าที่ควบคุมกฎธรรมชาติให้มีความสมดุล มีอากาศดี ความชุ่มชื้นปกติ มีฝนตกตามฤดูกาล เป็นที่เกิดของน้ำรักษาน้ำให้หล่อเลี้ยงทุกชีวิต ให้มนุษย์มีน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำเพาะปลูก และน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งในยามว่างและยามจำเป็น ถ้าปราศจากน้ำแล้ว มนุษย์และสัตว์จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้เลย เลือดเนื้อในร่างกายส่วนแต่ได้มาจากน้ำ ถ้าน้ำเหือดแห้งหมด เลือดเนื้อในร่างกายก็เหือดแห้งไปด้วย

๓) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้ทำหน้าที่ลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ป่าไม้ทำหน้าที่ลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมาตลอดกาลเวลา โดยเฉพาะระหว่างคนในเมืองกับคนชนบท

๔) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้เป็นบ้านหลังที่หนึ่งของมนุษย์และสัตว์ ป่าไม้เป็นบ้านหลังแรกของมนุษย์และสัตว์ ส่วนบ้านที่เราอาศัยอยู่นั้นเป็นบ้านหลังที่สอง ซึ่งมนุษย์รักและหวงแหนกันมาก ฉะนั้น มนุษย์ควรจะรักบ้านหลังที่หนึ่งให้เท่ากับบ้านหลังที่สอง

๕) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้เป็นพ่อแม่คนที่สองของมนุษย์และสัตว์ ป่าไม้เป็นพ่อแม่คนที่สองของมนุษย์และสรรพสัตว์ คือ ให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยา

รักษาโรค และให้อาการที่ดีที่บริสุทธิ์ เลี้ยงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ทำหน้าที่เลี้ยงมนุษย์และสัตว์ทุกเผ่าพันธุ์ให้อยู่ได้โดยไม่เรียกร้องสิ่งใด ๆ ตอบแทน ทำหน้าที่เป็นผู้ให้อย่างสม่ำเสมอ ป่าไม้จึงเป็นพ่อแม่คนที่สองตลอดกาล

๖) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้ทำหน้าที่เลี้ยงทุกชีวิต ป่าไม้ทำหน้าที่เลี้ยงชีวิต เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงชุมชน เลี้ยงสังคม เลี้ยงรัฐบาล เลี้ยงประเทศชาติและเลี้ยงสัตว์โลก

๗) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ป่าไม้เป็นบ้านทางจิตวิญญาณที่บริสุทธิ์ในทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ป่าไม้เป็นบ้านทางจิตวิญญาณที่บริสุทธิ์ หากไม่มีป่าไม้ไม่มีต้นน้ำแล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่เกิดขึ้น เพราะกฎธรรมชาติมันรุนแรงและโหดร้ายเกินไป

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เกี่ยวกับธรรมชาติ มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีความสัมพันธ์กับปัญหาเชิงโครงสร้างและระบบศีลธรรมของสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาทิศทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาวัตถุในระยะ ๔๐ กว่าปีที่ผ่านมา ดังนั้น การวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของการตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกที่เคยอุดมสมบูรณ์ จึงต้องพิจารณาทั้งในเชิงกระบวนการและปัจจัยเกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกหลายประการ เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็น รัฐบาล นักธุรกิจ ชาวเขา และชาวบ้านล้วนแต่มีส่วนสำคัญ หรือมีส่วนสนับสนุนการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศด้วยกันแทบทั้งสิ้น กล่าวคือ

ทันตะต่อป่าที่ผลิตผลและศีลธรรมของสังคมเสื่อมถอย อันสืบเนื่องมาจากความผิดพลาดของทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมา

ภาครัฐ ภาครัฐประกอบด้วยรัฐบาลและข้าราชการ มีส่วนในการตัดไม้ทำลายป่า โดยการสนับสนุนให้มีการสัมปทานป่าของบริษัทต่างชาติ บริษัทของคนไทย โรงงานป่นใบยาสูบ การส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชเศรษฐกิจบริเวณป่าต้นน้ำลำธาร และข้าราชการมีข้อบกพร่องในการปฏิบัติตามกฎหมายและเลือกปฏิบัติ มีแต่การส่งเสริมการพัฒนาแต่ไม่ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างจริงจัง ทำให้ป่าถูกทำลายอย่างรุนแรงขึ้น

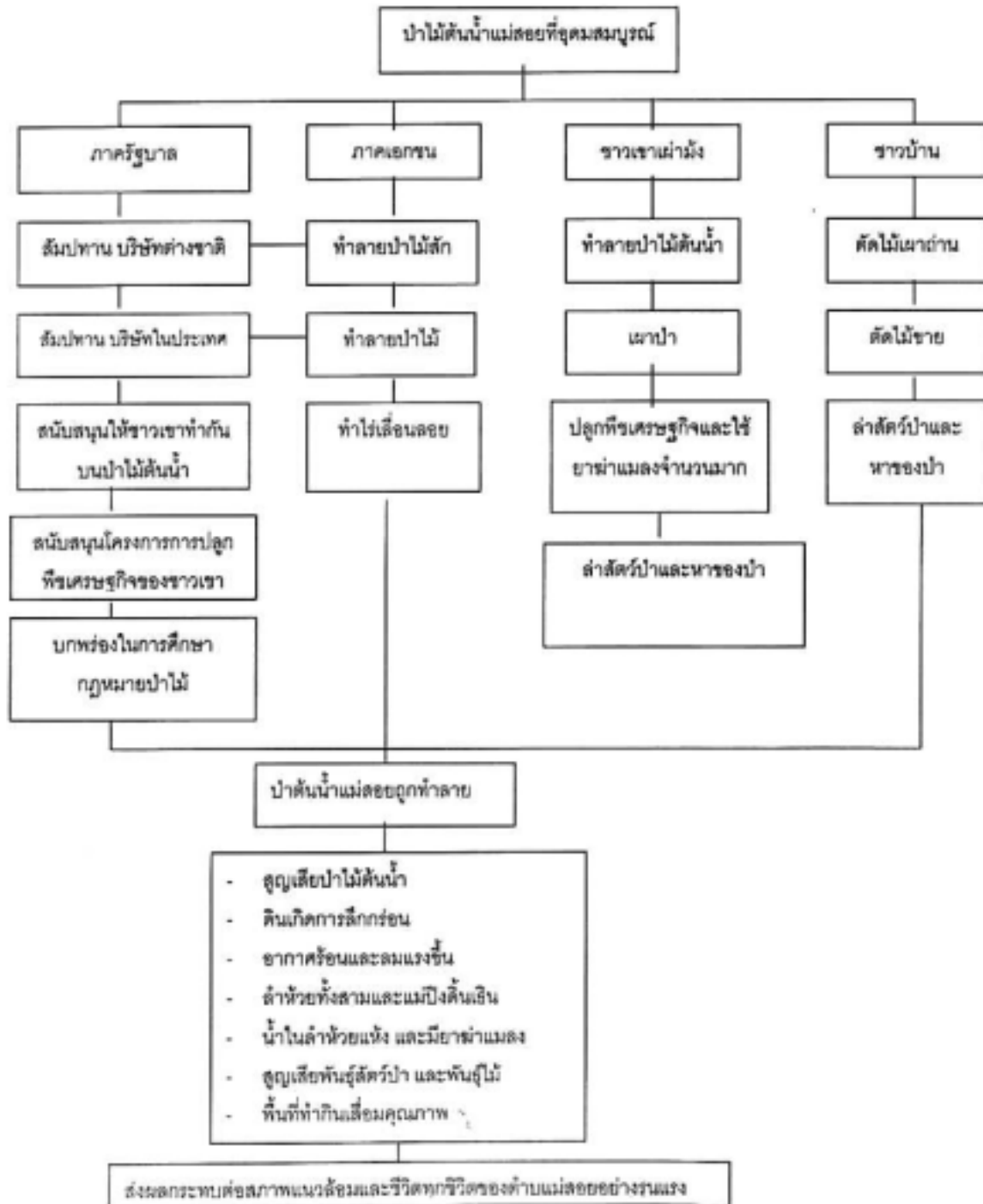
ภาคเอกชน นักธุรกิจแสวงหาประโยชน์จากป่าในเชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว +

ชนกลุ่มน้อย การทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเผ่าม้งบริเวณป่าต้นน้ำลำธารบนพื้นที่สูง มีการหาของป่า ลำสัตว์ เฒ่าป่า และใช้ยาฆ่าแมลง

ชาวบ้าน การที่ชาวบ้านอาศัยอยู่รอบ ๆ ป่าหลายหมู่บ้านในตำบลแม่สอย มักจะประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับการเผ่าป่า มีการหาของป่า ลำสัตว์ป่าของชาวบ้านแม่สอย และการเผาถ่าน ดังแสดงตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑ แสดงแนวคิดในการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุการทำลายป่าต้นน้ำแม่สอย

๓.๒ แนวคิดในการอนุรักษ์-พัฒนาของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

๑) ความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า พระพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เชื่อว่าการรักษาป่าก็คือการรักษาธรรมะในส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือทางกายภาพให้มีความสมดุลเพื่อเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต ความอยู่รอดของป่าขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับป่า ป่าจึงมิได้มีความหมายเพียง "ทรัพยากร ไม้ สัตว์ หรือเงิน" แต่ป่าคือตัวสร้างและรักษาความสมดุลของธรรมชาติ เป็นผู้ผลิตดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับความอยู่รอดของทุกชีวิตบนผืนแผ่นดิน ทั้งมนุษย์และสัตว์ "ป่า" จึงมีลักษณะเป็นธรรมของแผ่นดิน

๒) รากฐานวัฒนธรรมบริสุทธิ์เพราะป่า พระพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เชื่อว่า ภูมิธรรมชาติที่มีความสมดุล มีความอุดมสมบูรณ์เพราะมีป่าไม้เป็นผู้ทำหน้าที่สร้างและควบคุม พร้อมกันนั้นป่าก็ได้ทำหน้าที่วางรากฐานวัฒนธรรมอันบริสุทธิ์แก่สังคม คือ ทำหน้าที่ปลูกฝังจิตสำนึกของมนุษย์ให้บริสุทธิ์ ให้มีความเสียสละ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันเป็นพื้นฐาน ส่วนวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมภายนอก เช่น ภาษา ศิลปกรรม จิตรกรรม วรรณกรรม การรำวง การขับร้อง การแต่งกาย รวมทั้งประเพณีต่าง ๆ นั้นเป็นวัฒนธรรมส่วนปลาย ซึ่งมีเหตุมาจากจิตสำนึกที่ภูมิธรรมชาติเป็นผู้สร้างสรรค์ ฉะนั้น เมื่อภูมิธรรมชาติถูกทำลายและเปลี่ยนแปลงไป จิตสำนึกของสังคมไทย ทั้งในชนบท และในกรุงก็จะถูกเปลี่ยนไปด้วย

๓) การพัฒนากับจิตสำนึกที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทย พระพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม วิเคราะห์ภาพรวมของศักยภาพของชุมชนไทย

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของจิตสำนึกครั้งใหญ่และเกิดขึ้นในสมัยของพวกเรานี้เอง หากย้อนศึกษาอดีตกาลของสังคมไทยจะพบว่า ยังไม่เคยมีครั้งใดที่จะมีการทำลายอะไรที่ยิ่งใหญ่เท่ากับครั้งนี้ นั่นคือ การทำลายภูมิธรรมชาติอันบริสุทธิ์ คือการทำลายจิตสำนึกเดิมของตนเองและโลก ซึ่งเท่ากับได้ทำลายต้นทุนทางสังคมหรือมรดกของบรรพบุรุษจนแทบหมดสิ้น แล้วสร้างจิตสำนึกใหม่ขึ้นมาแทนที่ ขอให้พิจารณากันอย่างตรงไปตรงมาก็จะพบว่า จิตสำนึกใหม่มันขึ้นกับอะไร? มันขึ้นกับเงิน คนจะทำอะไรก็เพื่อเงิน เพื่อตัวเอง มิใช่จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพื่อสังคม เพื่อพระศาสนาอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตอีกแล้ว ด้วยสาเหตุนี้เอง มนุษย์จึงได้ทำลายป่าอันเป็นตัวสร้างภูมิธรรมชาติให้เรายู่อุดระดับพื้นฐาน ขอถามหน่อยว่า ป่าได้ทำหน้าที่สร้างประโยชน์คือภูมิธรรมชาติให้เรายู่อุดในระดับพื้นฐานอย่างนี้แล้วยังไม่พออีกหรือ หรือเพราะป่ายังไม่ได้ผลิตเงินให้โดยตรงตามที่มนุษย์ต้องการ? ฉะนั้น การทำลายป่าเพื่อเงินในรูปแบบ

แบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถือเป็นการประพุดติมิตศีลธรรมที่เกี่ยวกับกฎธรรมชาติที่รุนแรงที่สุดและจะต้องรับหาทางแก้ไขร่วมกันต่อไป

๔) จำนำศาสนาส่วนไหนมาช่วยการอนุรักษ์และพัฒนา ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังสับสนในบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมว่าควรจะมีมากน้อยเพียงใด และถ้าอยากให้พระเข้ามามีบทบาทต่อสังคมแล้วจะนำศาสนาส่วนไหนมาช่วยการอนุรักษ์และพัฒนา และจะเริ่มต้นกันอย่างไร เมื่อพูดถึงศาสนา พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม ได้ให้คำจำกัดความใน ๒ ลักษณะ คือ ศาสนาในระดับศีลธรรม กับศาสนาในระดับสังฆธรรม ซึ่งทั้ง ๒ นัย มีความหมายและความสำคัญต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง โดยส่วนตัวจึงกล้าตอบยืนยันว่า ก็นำเอาศาสนาในส่วนที่เป็นหลักเมตตา-กรุณาและปัญญาที่มีพื้นฐานจากความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา来帮助ในการอนุรักษ์และพัฒนา

ศาสนาระดับศีลธรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นระบบคุณค่าและความหมายของชีวิตในระดับพื้นฐาน เช่น ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี พิธีรีตอง และความเชื่อต่าง ๆ ในอดีตกาล การนับถือศาสนาของคนไทย พัฒนามาในรูปของความเชื่อที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบัน พื้นฐานสิ่งเหล่านี้ยังมีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ และศาสนาในอีกความหมายหนึ่งคือ ศาสนาระดับสังฆธรรม หมายถึง ศาสนาในส่วนที่บริสุทธิ์และเป็นสังภาวะ ซึ่งในการที่จะนำศาสนา来帮助อนุรักษ์และพัฒนานั้น จะต้องนำศาสนาทั้งสองระดับนี้มาช่วยการอนุรักษ์และพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะต้องนำเอาศาสนาในระดับสังฆธรรมมากอบกู้วิกฤติสภาวะแวดล้อมและพัฒนาประเทศ มิเช่นนั้นประเทศไทยจะไปไม่รอด

๕) บทบาทและจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์และพัฒนาของพระสงฆ์ พระพระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เน้นย้ำให้พระสงฆ์ได้ออกมาแสดงบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาให้มากขึ้น เพราะสังคมกำลังได้รับความทุกข์จากปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม จึงเป็นอำนาจและหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ที่จะต้องออกมาช่วยเหลือสังคม หรือเป็นการอนุเคราะห์โลกให้ผาสุกขึ้น

จากภาวะความเดือดร้อนของสังคมในปัจจุบัน พระสงฆ์จะต้องช่วยกันนำศาสนา ออกช่วยเหลือนสังคม และร่วมกันฟื้นฟูพระศาสนา เพื่อให้ศาสนาในระดับสังคมออกมาทำหน้าที่ ที่มีต่อสังคม ต่อการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อม เพื่อให้ศาสนามีบทบาทต่อสังคม โดยเฉพาะ ศาสนาในส่วนที่บริสุทธิ์และเป็นสังฆธรรมนี้

๖) กฎหมายกับศีลธรรมต้องรักษาความสมดุลของกฎธรรมชาติดูแลร่วมกันไว้คือ ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมหรือกฎธรรมชาติที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เกิดเพราะการปฏิบัติหน้าที่ ผิด ซึ่งมีสาเหตุมาจากอำนาจหน้าที่ของกฎหมายและอำนาจหน้าที่ของศีลธรรมไม่ได้ทำหน้าที่ร่วมกัน ในท่ามกลางภาวะวิกฤตในปัจจุบัน อำนาจหน้าที่ของกฎหมายและอำนาจหน้าที่ของศีลธรรมจะต้องไม่มัวมาทะเลาะกัน ไม่แยกกันทำงาน แต่จะต้องหาทางร่วมมือกันในการ พิทักษ์ปกป้อง รักษาความสมดุลของกฎธรรมชาติดูแลให้ได้ในยุคสมัยของพวกเขา

เพราะ ลำพังกฎหมายไม่สามารถรักษาความสมดุลของกฎธรรมชาติไว้ได้ พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม เชื่อว่าลำพังกฎหมายและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ไม่สามารถรักษาป่าไว้ได้ เพราะเมื่อใดเจ้าหน้าที่ออกตรวจป่าก็มักกฎหมายมาด้วย ยิ่งไปกว่านั้น หน้าที่ของกฎหมายในการรักษาป่าในปัจจุบันกล่าวได้ว่า กฎหมายป่าไม้ อำนาจอยู่ที่ปลายปากกาและผลประโยชน์ เพราะผู้รักษากฎหมายทำผิดกฎหมายเสียเอง ไม่ได้เปิดโอกาสให้กฎหมายได้ปฏิบัติหน้าที่ของกฎหมาย และยังไปปลุกฝังจิตสำนึกใหม่ที่มีผิด ๆ ให้ชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มอยู่อาศัยในที่ที่ไม่ควรอยู่ ทำให้คนเหล่านั้นมีอภิสิทธิ์เหนือกฎธรรมชาติ

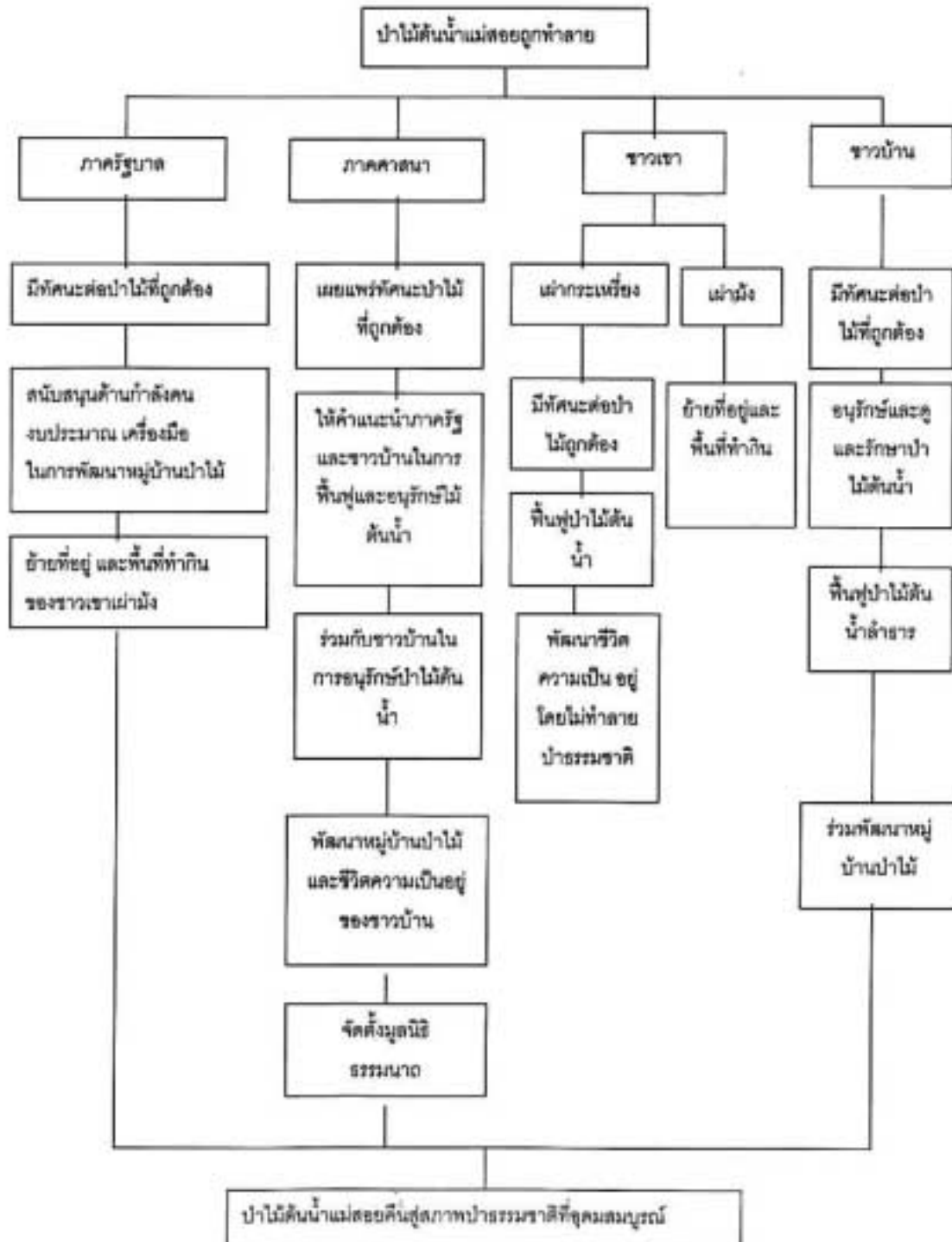
ในขณะเดียวกัน ลำพังศีลธรรมก็ไม่สามารถรักษาความสมดุลของกฎธรรมชาติดูแลได้เช่นกัน หน้าที่พลังของพระศาสนา คือ พระสงฆ์ มีหน้าที่นำศีลธรรมกลับมา เพราะถ้า ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ ปัจจุบันชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลกกำลังจะวินาศ หรือวินาศไปหลายส่วนแล้ว โดยเฉพาะด้านสภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ก็เป็นหน้าที่โดยตรงของพระศาสนาหรือของพระสงฆ์โดยตรง โดยมีหน้าที่รับผิดชอบต่อศีลธรรม ทั้งระดับปัจเจกชน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลก ปัจจุบัน ศีลธรรมที่สอนกันอยู่ทั่วไป มันลอยอยู่ในอากาศ อยู่ในตำรา เป็นส่วน ๆ สอนอยู่เฉพาะแต่ในกำแพงวัด ขอกนอกวัดไม่ได้ และสอนในสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับสังฆธรรมระดับทุกขสังขจะของระดับปัจเจกชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติที่กำลังวินาศขึ้นทุกวัน

โดยทั่วไป แนวคิดในการอนุรักษ์ของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม เป็นการนำผลการวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและทิศทางการดำเนินงาน โดยในขั้นตอนการดำเนินการอนุรักษ์นั้นจะต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนา งานอนุรักษ์จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒ แสดงกรอบแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโน

บทที่ ๔

กลยุทธ์ในการจัดการป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ป๊อก

๔.๑ ความเป็นมาในการจัดการป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ป๊อก

สภาพปัญหาป่าไม้บริเวณป่าแม่สอยแม่ทิมและแม่ป๊อก อุทยานแห่งชาติออบหลวง ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าจอมทอง กำลังเผชิญกับปัญหาถูกทำลายอย่างรุนแรงจากบุคคลและองค์กรทุกระดับ ทำให้ป่าต้นน้ำถูกทำลาย น้ำในลำห้วยแม่สอยแม่ทิมและแม่ป๊อกลดลง เหือดแห้ง ต้นเหินและปนเปื้อนด้วยสารพิษจากยาฆ่าแมลง ส่งผลให้อากาศแห้งแล้งและลมแรง ในด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่าก็ได้รับผลกระทบและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์หลายชนิด

สภาพป่าบริเวณนี้ พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม ประธานมูลนิธิธรรมนาค ได้เคยเดินดูลงมายังถ้ำตุ้ม ในเขตบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าจอมทองบริเวณนี้เมื่อปี ๒๕๑๑ เป็นต้นมาเกือบจะทุกปีได้ตระหนักถึงผลของการเปลี่ยนแปลงและความทุกข์ร้อนของราษฎรตำบล แม่สอย จึงได้พยายามใช้กลยุทธ์นำคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไปอบรมกล่อมเกล่า ชี้นำ โนมนำจิตใจชาวตำบลแม่สอย ให้เกิดความคิดด้านปกป้องรักษาอนุรักษทรัพยากรป่าไม้ จนกระทั่งชาวตำบลแม่สอยเกิดความรู้ความเข้าใจและโดยมติสภาตำบลแม่สอย จึงได้จัดตั้งชมรมเหมืองฝายและอนุรักษป่าต้นน้ำลำธาร ตำบลแม่สอยขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษป่าต้นน้ำและเพื่อการพัฒนา

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ศูนย์ปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติที่ ๑ ฝ่ายปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ กองจัดการที่ดิน ป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้ โดยโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ป่าจอมทอง ๒ ได้ขยายแผนการดำเนินงานปลูกฟื้นฟูสภาพป่าเข้าดำเนินการในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าจอมทอง ตำบลแม่สอย ได้ร่วมประสานงานกับมูลนิธิธรรมนาค จัดทำโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ป่าจอมทอง ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

๔.๒. แนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ ระยะ ที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๔๑

ในการจัดการแก้ไขปัญหาป่าไม้บริเวณป่าแม่สอยแม่ทิมและแม่ป๊อก อุทยานแห่งชาติออบหลวง บริเวณด้านทิศตะวันตกของเทือกเขาคอยอินทนนท์ ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม มีแนวทางในการดำเนินงานและขั้นตอน ดังนี้ คือ

๒.๑ วิเคราะห์และประเมินสภาพแวดล้อมของป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกที่เป็นจุดอ่อนจุดแข็ง แล้วนำมาประเมินเข้ากับการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกในพื้นที่ของโครงการ

๒.๒ นำผลการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสภาพแวดล้อมของป่าแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือกมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์

๒.๓ ทบทวนภารกิจของของผู้เกี่ยวข้องระดับปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน ชุมชน วัด และพระสงฆ์ในระยะเวลาที่จะดำเนินการงาน

๒.๔ กำหนดวัตถุประสงค์ อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการจากการดำเนินงานตามแผน แนวทาง เป้าหมาย และกำหนดกลยุทธ์ที่จะนำแผนปฏิบัติการไปสู่ความสำเร็จ

๒.๕ กำหนดแผนออกเป็น ๒ ด้าน โดยแต่ละแผนก็จะมีวัตถุประสงค์ แนวทาง เป้าหมาย แผนงาน และโครงการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนแต่ละด้าน

๔.๓. การประเมินสภาพแวดล้อมของป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก

ก. สภาพแวดล้อมภายใน

พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เจริญโม ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสภาพแวดล้อมภายในของป่าแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือก ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ระบบนิเวศของป่าต้นน้ำแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือกในอดีต วิถีชีวิตของชาวตำบลแม่สอยและบ้านปากกล้วย และสาเหตุแห่งการทำลายป่าต้นน้ำแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือก

๑. ระบบนิเวศของป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกในอดีต

แถบด้านใต้ของเทือกดอยอินทนนท์อันกว้างใหญ่คือ บริเวณป่าไม้ต้นน้ำแม่สอย ณ จุดนี้เป็นแหล่งก่อกำเนิดแห่งหนึ่งของแม่น้ำปิง แม่น้ำสายสำคัญของชาวไทย ป่าต้นน้ำแม่สอยมีอาณาบริเวณกว่า ๓๐,๐๐๐ ไร่ เป็นป่าไม้ต้นน้ำลำธารที่เป็นจุดกำเนิดของลำห้วย ๓ สาย คือลำห้วยแม่สอย ลำห้วยแม่ทิม และลำห้วยแม่ปือก

ต้นน้ำแม่สอยอุดมสมบูรณ์และมีชีวิตชีวาด้วยขุนเขาใหญ่น้อยที่สูงตระหง่านและเรียงตัวกันอย่างสลับซับซ้อน พืชพรรณเขียวขจีสูงใหญ่หลายระดับ สิ่งมีชีวิตทั้งเล็กและใหญ่ก่อกำเนิดและใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลาง พื้นดินที่ชุ่มชื้น อากาศที่เย็นฉ่ำและสายน้ำที่ใสสะอาด ป่าไม้ต้นน้ำลำธารเป็นป่าที่อยู่ในที่สูง หนาทึบและอากาศเย็นครึ้มเกือบตลอดปี ป่าไม้จะซึมซับน้ำเอาไว้ และค่อย ๆ ปล่อยน้ำให้ไหลริน

ออกมาตลอดปี จากสายธารเล็ก ๆ ค่อย ๆ รวมตัวกันเป็นสายธารน้อยใหญ่จนกลายเป็นลำห้วย จากนั้นก็ลงสู่แม่น้ำในที่สุด จากการสังเกตของชาวบ้านแม่สอยพบว่า ลำห้วยแม่สอยเกิดจากสายธารเล็ก ๆ ๑๑ สาย ลำห้วยแม่ปือกเกิดจากสายธาร ๖ สาย ลำห้วยแม่ทิมเกิดจากลำห้วย ๔ สาย จากนั้นลำห้วยแม่ปือกกับลำห้วยแม่ทิมก็ไหลบรรจบกัน แล้วจึงพบกับลำห้วยแม่สอยกลายเป็น “แม่สอย” จากนั้นจึงไหลเรื่อยเรื่อยลงสู่แม่ปิง ช่วยให้ความอุดมสมบูรณ์และหล่อเลี้ยงชีวิตชาวแม่สอย

บริเวณป่าไม้ต้นน้ำแม่สอยทั้งหมด อาจแบ่งกล่าวได้อย่างง่าย ๆ เป็นป่าไม้ ๒ ระดับ คือป่าไม้ชั้นบน และป่าไม้ชั้นล่าง บริเวณทั้งหมดเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าไม้ชั้นบน เป็นป่าดิบเขา คือบริเวณที่เป็นจุดกำเนิดของแม่สอย แม่ทิมและแม่ปือก ชาวบ้านแม่สอยจะเรียกขานบริเวณนี้ว่า ชุนน้ำแม่สอย (ชุนสอย) ชุนน้ำแม่ทิม (ชุนทิม) “เป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มาก มีต้นไม้ขนาดใหญ่หลายคนโอบ ใบไม้จะหนาและเขียวครึ้ม ต้นไม้ที่อยู่ใกล้ๆ จะมีประเภทไม้ดุด ชมพู โปงแดง ตะเคียน มะกอกหนู ห้างออกมาจากน้ำลึกเล็กน้อยก็จะกลายเป็นมะกอกเดือย มะกอกแป้น มะฮ้ว เหมือดคน ตีหมี พญาเสือโคร่ง จำปีป่า จำปาป่า ยมหอม มะเดื่อ ปล้องระหว่างต้นไม้ก็มีเถาวัลย์ระเกะระกะไปหมด ไม้ชั้นล่างจะมีพวกมอส เฟิร์น และไม้เล็ก ๆ คลุมดินอยู่ทั่วไป” นอกจากนี้ยังพบไม้สน ไม่กี่ยะ สัตว์ป่านานาชนิดที่เคยอาศัยมีนป่าแห่งนี้ก็มีกระต๊อง ช้าง เสือ ฟาน เก้ง กวาง หมูป่า กระรอก แลง เต่าน้ำ (เขี้ยวจุกคอย และป่านี้ก็เคยเขิงแซ่ไปด้วยนกน้อยใหญ่ มี นกกก นกกระดิว นกมะแท้ (นกกระโถน) นกแซว นกของหล่อ นกแอ่น นกคี๊ด (นกโพระดก) นกเงือก นกขุว (คล้ายไก่ฟ้า) นกยูง ผู้เฒ่าเล่าเสริมอีกว่า “เมื่อ ๑๐-๒๐ ปีก่อน กระต๊อง หมูป่า นกยูง ลิง ชะนี อยู่กันเป็นฝูง ๆ ที่เดียว เดียวนี้แทบหาไม่ได้แล้ว”

ละแวกจากป่าไม้ชั้นบนสู่ป่าไม้ชั้นล่าง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ป่าไม้ชั้นล่างจะสูงกว่าระดับน้ำทะเลราว ๕๐๐-๑๐๐๐ เมตร ป่าไม้ชั้นล่างเป็นป่าเบญจพรรณ และมีป่าเต็งรังปะปนอยู่เป็นป่าโปร่ง มีไม้ขนาดใหญ่และขนาดกลางหลายชนิด และมีไม้ไผ่แทรกอยู่ทั่วไป ดินเป็นดินร่วนปนทรายและดินแดง ฤดูแล้งต้นไม้จะผลัดใบ ไม้ที่พบเห็นบริเวณนี้คือ ไม้สัก แดงประดู่ เปา (รัง) และ (เต็ง) ปวดย (ตะแบก) กำมะลอ (ปีบ) มะเกลือ กอกหมอง เมี่ยงมุย ฮกพะ กันนม กาง ชี้อยาย มะแจะ กิณนภ และเมื่อมีป่าก็เป็นแหล่งอาศัยของนกหลายหลากชนิด นกเอี้ยงคำ (นกขุนทอง) นกแอ่น (นกแก้ว) ก็หากินบริเวณนี้เช่นกัน ชาวบ้านแม่สอยนี้เคยจับลูกนกขาย บอกเล่ารายละเอียดของนกแล้วว่า “นกแลมี ๓ อย่าง มีแลดำ แลหม้อ และแลขี้ แลดำ จะมีปากแดงสด ปีกสองข้างสีแดงวาวตาดี ลูกตัวละ ๒-๓ บาท แลหม้อตัวเล็ก ปากออกสีเหลืองลูกตัวละ ๑ บาท ส่วนแลขี้ไม่มีคนซื้อ เพราะหัดพูดไม่ได้ เดียวนี้แลดำ แลหม้อหาไม่เจอ เลยเจอแต่แลขี้ แต่ก็ร้องลงมาก มันคงจะหนีคน และอีกอย่าง ป่าก็ไม่มีให้อยู่”

ภาพของความเขียวขจีของป่าไม้ต้นน้ำแม่สอย น้ำใสไหลเย็น เต็มลำห้วยหรือภาพ “ไม้งาม น้ำใส” กลายเป็น “ภูเขาหัวโล้น” และ “ป่าเสื่อมโทรม” ภายในกาลเวลาที่น้อยกว่าชั่วอายุคน เรื่องราวของป่าไม้ต้นน้ำแม่สอยมีเหตุ มีผล และความเป็นไปที่เราท่านมีอาจให้มันผ่านไปอย่างไร้ค่า มันเป็นอุทาหรณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ด้วยเหตุที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งก่อเกิดของชีวิต มีผลต่อชีวิตมนุษย์และภาวะธรรมชาติ หากมนุษย์มิได้ใช้ประโยชน์จากป่าธรรมชาติอย่างรอบคอบและมีเหตุผลแล้วละก็ธรรมชาติย่อมให้ผลสะท้อนต่อชีวิตของมนุษย์อย่างมีอาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรื่องราวที่จะกล่าวสืบไป

๒. วิถีชีวิตของชาวตำบลแม่สอย และบ้านปากกล้วย

ตำบลแม่สอยเป็นตำบลที่อยู่ด้านตะวันตกของตำบลจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่กว่าครึ่งเป็นภูเขาสูง ชาวบ้านตำบลแม่สอยตั้งบ้านเรือนอาศัย อยู่บริเวณสองข้างของแม่ปิง เป็นชุมชนที่มีอดีตกว่า ๒๐๐ ปี ประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน แบ่งเป็น ๕ หมู่บ้าน ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่ปิง คือบ้านสารภี (หมู่ ๔) บ้านโรงวัว (หมู่ ๕) บ้านห้วยม่วง (หมู่ ๖) บ้านห้วยฝาง (หมู่ ๘) บ้านห้วยสะแพด (หมู่ ๙) และตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่ปิง ๖ หมู่บ้าน คือ บ้านหนองคัน (หมู่ ๑) บ้านวังน้ำหยาด (หมู่ ๒) บ้านแม่สอย (หมู่ ๓) บ้านสบสอย (หมู่ ๗) บ้านห้วยม่วง (หมู่ ๑๐) บ้านห้วยห้า (หมู่ ๑๑) ปัจจุบัน ชาวบ้านแม่สอยทั้งหมดมี ๕,๔๕๕ คน แบ่งเป็นชาวไทยพื้นราบ ๕,๑๒๕ คน ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง (ส่วนหนึ่งของบ้านวังน้ำหยาดเรียกว่า บ้านม้งปากกล้วย) และชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (หมู่ ๖ และหมู่ ๗)

ชาวบ้านแม่สอยส่วนใหญ่เป็นชาวนา ชาวไร่ และรับจ้าง ใช้ชีวิตในการทำนาข้าว ปลูกผัก พริก ยาสูบ หอมแดง กระเทียม ส่วนผลไม่มีลำไย มะม่วง เมื่อก่อน ชาวบ้านทอดผ้าฝ้ายใช้เองในครอบครัว และเพราะเหตุว่ามีบ้านเรือนอยู่ใกล้ป่าเขา ชาวบ้านจึงหาของกินจากป่าธรรมชาติ และหาของป่ามาขาย ของกินหาได้จากป่าเกือบตลอดปี หน้าฝนจนถึงหน้าหนาวมีเห็ดหลายชนิด คือ เห็ดถอบ เห็ดลม เห็ดเหลียง เห็ดขาว เห็ดไซโก เห็ดไซหาน และหน้าฝนมี หน่อไม้ ผักม้อกะ บอน ผักหนาม ผักกูด หน่อแหว (ผักชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายขมิ้นป่า หน้าร้อนมีดอกและยอดผักหวาน ปลาตัวโตในลำห้วยมีปลาดุก ปลาช่อน ปลาสวาย ชาวบ้านต้องเสียเงินซื้อเพียงข้าว น้ำปลา เกลือ น้ำตาล เท่านั้น

ชาวบ้านแม่สอยเป็นภาพสะท้อนของชาวเหนือทั่วไป ที่มีลักษณะเรียบง่ายจิตใจดี มีน้ำใจ และช่วยเหลือเพื่อนบ้านและคนต่างถิ่น แต่เป็นที่น่าเห็นใจ เพราะสภาพแวดล้อมทำให้ชาวบ้านขาดแคลนที่ทำกิน ยากจนที่สุดเมื่อเทียบกับตำบลอื่นในอำเภอจอมทอง และยังขาดความเข้าใจต่อสังคมในวงกว้าง ชาวบ้านแม่สอยทั้งหมดประมาณ ๕๐๐ หลังคาเรือน มีเพียงราว ๑๐๐ ครอบครัวยังมีที่ดินเพียงพอจะทำนาได้เกือบตลอดปี และอีกราว ๔๐๐ หลังคาเรือน มีประมาณ ๒๔๐ หลังคาเรือนที่มีดิน

ทำนา ทำไร่ประมาณ ๑-๓ ไร่ ซึ่งไม่พอกินไปตลอดปี และที่เหลือประมาณ ๑๒๐ หลังคาเรือนไม่มีที่ทำกิน สภาพเช่นนี้ เป็นเหตุให้ชาวแม่สอยจำนวนมาก “หากินกับป่า” มาเป็นเวลานาน

ชาวแม่สอยสืบทอดประเพณีร่วมกันทำนาของชาวเหนืออย่างต่อเนื่อง ชาวแม่สอยในอดีตทำนาโดยใช้วัวควายไถนา น้ำอุดมสมบูรณ์ตั้งแต่เริ่มฝนถึงปลายฤดูฝน การทำนาโดยโคกลบ หมักหญ้าทิ้งไว้ ๑๐ กว่าวันให้หญ้าตายแล้วคราดดำ น้ำที่ได้จากการทำนา ได้จากแม่ปิง แม่สอย แม่ป๊อก แม่ทิม ชาวแม่สอยมีการช่วยกันทำนาอย่างน่าสนใจ เรียกว่า “ระบบเหมืองฝาย” (เหมืองคือคลองส่งน้ำเข้ามา ขุดขึ้นด้วยแรงคน ฝายคือฝายน้ำล้น ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น เพื่อกั้นน้ำเข้าลำเหมือง) ในตำบลแม่สอยที่ ๔ เหมือง คือ เหมืองกลาง เหมืองใหม่ เหมืองหลวง เหมืองแม่ป๊อก เหมืองแม่ทิม เหมืองทุ่งใหญ่ เหมืองตากหมอง และเหมืองทุ่งยางเป่า กลุ่มเหมืองประกอบด้วยชาวบ้านประมาณ ๑๐-๔๐ ราย มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนชาวบ้านที่ทำนาบริเวณนั้น ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของเหมือง เรียกว่า “ลูกเหมือง” สมาชิกจะเลือกหัวหน้าเหมือง เรียกว่า “แม่เหมือง” และจะเลือกอีกคนหนึ่งเป็นคนสื่อระหว่างลูกเหมือง เรียกว่า “ล่ามเหมือง” แก่เหมืองจะทำหน้าที่กำหนดบริเวณกันฝาย และบริเวณที่จะขุดลำเหมืองว่าจะมีเส้นทางอย่างไร จากนั้นก็จะแบ่งงานกันทำฝาย ทำลำเหมืองโดยพิจารณาตามปริมาณน้ำที่ใช้ ถ้าต้องการใช้น้ำมากก็จะต้องช่วยแรงมากหน่อย แก่เหมืองยังต้องทำหน้าที่ดูแล

การทำเหมืองฝายเป็นไปอย่างยุติธรรม ควบคุม ดูแลการใช้น้ำตลอดการทำนา ทำไร่ให้เป็นไปอย่างยุติธรรม ถ้าผู้ใดทำนาเสร็จก่อน แก่เหมืองก็จะบอกให้น้ำนำไปช่วยผู้ที่ยังทำนาไม่เสร็จ ฝายที่ชาวบ้านทำขึ้นเป็นฝายไม้ไผ่ ตอกกันขวางลำห้วยติดกันแน่นเป็นระยะทาง ๖-๘ เมตร อยู่ได้คงทนหลายปีแต่ต้องซ่อม ๑ ครั้งก่อนหน้าน้ำ ลูกเหมืองจึงต้องมีส่วนช่วยกันซ่อมฝายและลอกลำเหมือง นอกจากนี้แต่ละเหมืองก็จะมีการตั้งกฎเกณฑ์ของเหมืองฝายขึ้นมาเช่นถึงเวลาซ่อมฝาย ใครไม่ไปต้องเสียค่าปรับ ๕๐-๖๐ บาท หรือเมื่อแก่เหมืองแบ่งน้ำแล้วไม่ปฏิบัติตามแก่เหมืองกำหนด มีการขโมยน้ำ จะต้องเสียค่าปรับ ๕๐ บาท เงินค่าปรับจะนำไปใช้อย่างไร ก็แล้วแต่ตกลงกัน บางทีก็มอบให้ส่วนกลาง บางทีก็แบ่งส่วนหนึ่งมอบให้ผู้พบเห็นความผิดนั้น กฎเกณฑ์และราคาค่าปรับกำหนดโดยการตกลงของลูกเหมือง แก่เหมืองจะเลือกใหม่ทุก ๑-๒ ปี แต่ถ้าทำงานไม่ดีลูกเหมืองก็จะให้ออก เหมืองบางแห่งมีการให้ค่าตอบแทนเหมือง โดยในช่วงหน้านา ให้เป็นข้าว ๑ ถังพื้นที่ที่มีอยู่ ๑ ไร่ และหน้าแล้งที่ต้องใช้น้ำในการปลูกผัก จะให้เป็นเงิน ๒๐ บาท/พื้นที่ที่มีอยู่ ๑ ไร่

เหตุเพราะชีวิตของชาวแม่สอย ต้องพึ่งพาธรรมชาติในการทำนาหากิน ชาวแม่สอยจึงมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน คือ “ดงหลวง” ชาวบ้านเชื่อว่า การที่น้ำท่าจะอุดมสมบูรณ์ฝนตกต้องตามฤดูกาล อากาศไม่วิปริตแปรปรวน เพราะอำนาจของ “ผีขุนน้ำ” และ “ผีเจ้าปเจ้าเขา” จะช่วยบันดาลและปกป้องรักษาในช่วงต้นฤดูฝน ราวเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน จะมีพิธีบวงสรวงสังเวยเครื่องเซ่นไหว้ต่อผีขุนน้ำ และเลี้ยงพระ โดยทำพิธีบริเวณดงหลวง ดงหลวงเป็นป่าที่มีลำห้วยเกือบจะล้อมรอบอยู่ห่าง

จากบ้านวังน้ำหยาดประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นป่าทึบ มีไม้ตะเคียน ช่อยง คู้งาน และเหว เนื้อที่ประมาณ ๒๐ ไร่ บริเวณที่เป็นเขตหวงห้าม มนุษย์มีอาจล่งล่าเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าได้ ยกเว้นเข้าไปหาเห็ด หาผักเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าละเมิดจะเกิดมีอันเป็นไปหรือเจ็บป่วยได้ ชาวแม่สอย ๑๑ หมู่บ้าน จะผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพเลี้ยงผีขุนน้ำ แต่ผู้ที่ทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำจะต้องเป็นบุคคลจากครอบครัวที่สืบทอดกันมาแต่เก่าก่อน ความเชื่อนี้ได้สืบทอดมาจนทุกวันนี้ และช่วยคำจูนจิตใจของชาวแม่สอยที่มีต่อธรรมชาติและความเชื่อนี้ก็เป็นเหตุหนึ่งที่คนเก่าแก่บางท่านไม่เชื่อว่าป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เป็นศิวสร้างความสะดวกให้กับสิ่งแวดลอม

ชาวบ้านแม่สอยอาศัยอยู่บริเวณนี้มาเป็นเวลาช้านาน แม้ไม่ร่ำรวย แต่ชีวิตก็ผาสุกและอยู่ได้ เพราะอาศัยที่ดินทำกินเพียงเล็กน้อย แต่ปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ได้สืบคืบหน้าเข้ามาผลกระทบต่อชีวิตของชาวบ้านตำบลแม่สอยอย่างรวดเร็ว และรุนแรงมากขึ้นในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีมานี้ ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงจนจำภาวะเดิมเกือบไม่ได้

๓. สาเหตุแห่งการทำลายป่าต้นน้ำแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือก

สาเหตุที่ ๑ จากทัศนคติต่อป่าที่ผิดพลาด และศีลธรรมของสังคมที่เสื่อมถอย

ป่าไม้เป็นทรัพยากรของผืนแผ่นดินที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นภูมิทรัพย์ของแผ่นดิน และเป็นศิวสร้างความสมดุลของธรรมชาติ และดินฟ้าอากาศ ป่าไม้ทำให้ผืนแผ่นดินมีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์และช่วยเกื้อกูล หนุนเสริมให้มนุษย์ที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินมีชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข ทั้งทางกายและทางจิต และป่าไม้ต้นน้ำลำธารในเขตตำบลแม่สอยยังมีคุณค่าเกินกว่าสิ่งที่กล่าวมา ในประเทศไทยแม้จะมีป่าไม้เป็นจำนวนมาก แต่ป่าไม้ที่เป็นแหล่งเกิดต้นน้ำลำธารมีจำกัด ป่าไม้ส่วนนี้ก่อให้เกิดแม่น้ำสำหรับเลี้ยงชีวิตของคนไทยทั้งสังคม มีคุณค่าด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ ป่าไม้ต้นน้ำแม่สอย เป็นจุดเล็ก ๆ จุดหนึ่งของแม่ปิง และเป็นที่แน่นอนว่าเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาอันส่งผลต่อชีวิตของคนไทยมากมาย อย่างไรก็ตาม ภาครัฐบาลและประชาชนมักจะมองข้ามคุณค่าดังกล่าวไป ผู้คนส่วนใหญ่จะมองป่าไม้ด้วยสายตาที่ผิวเผินและเห็นแก่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า

ในระยะ ๒๐-๓๐ ปีมานี้ รัฐบาลจะมีทัศนคติว่า ป่าไม้เป็นของรัฐบาล ป่าไม้จะเป็นสินค้าที่จะทำเงินให้กับรัฐบาลในรูปแบบภาษี ค่าสัมปทาน และรายได้โดยตรง ตราบใดที่รัฐบาลยังไม่ต้องการป่าไม้ ป่าไม้ก็อยู่ได้ แต่เมื่อรัฐบาลต้องการประโยชน์จากป่าไม้ การทำลายป่าไม้จะเป็นทางออกที่เกิดขึ้น ที่ผ่านมามีและผลผลิตจากไม้ถูกนำออกจากป่าอย่างมหาศาลทำรายได้ให้กับประเทศจำนวนมาก ความรู้สึกที่ว่าไม่มีคุณค่าทางนิเวศวิทยาจะเลือนลางเต็มที่

ทัศนะของชาวบ้านที่มีต่อป่าไม้ เห็นว่า ป่าไม้เป็นของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นผู้รักษาป่า ดูแลป่า แต่เมื่อชาวบ้านยากจนและต้องการเงินมายังชีพชาวบ้านก็มองว่าป่าไม้เป็นสินค้าที่จะต้องลักลอบ และขโมยตัดมาใช้ตามต้องการและชาวบ้านก็รู้สึกว่าตนเองเป็นผู้ขโมยลักลอบตัดป่าเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีอยู่เป็นจำนวนน้อย ปีหนึ่งจะเข้ามา ๑-๒ ครั้ง ๆ ละ ๒-๓ ชั่วโมง พอเจ้าหน้าที่ กลับออกไปก็เอากฎหมายออกไปด้วย ชาวบ้านก็ตัดไม้ทำลายป่าต่อไป ชาวบ้านแม่สอยมิได้มีความสำนึกต่อคุณค่าของป่าไม้เช่นกัน

ส่วนทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อป่า ก็คือ ป่าก็คือป่า ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ป่าคงดิบที่อุดมสมบูรณ์คือพื้นที่เพาะปลูกที่ดีที่สุดสำหรับเขา ดังนั้นป่าไม้ต้นน้ำลำธารจึงกลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

ส่วนจุดยืนทางศาสนา มองว่า “ป่าไม้เป็นส่วนที่สร้างความสมดุลของธรรมชาติและศีลธรรม” คือความสมดุลของธรรมชาติ การทำลายป่าไม้ คือ การทำลายความสมดุลของธรรมชาติ คือ การทำลายศีลธรรมทางรูปธรรม ซึ่งสาเหตุของมันอยู่ลึกกว่าระดับวัตถุ การทำลายความสมดุลทางวัตถุนี้ เกิดจากสาเหตุภายในคือความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคนในสังคม

ทัศนะที่แต่ละฝ่ายมีต่อป่านี้นำให้ภาครัฐบาลชาวบ้านและชาวเขาร่วมกันทำลายป่าไม้อย่างรวดเร็ว และเป็นผลเสียต่อประเทศชาติเกินกว่าจะประมาณได้ อย่างไรก็ตาม ศาสนาได้เข้ามาช่วยให้แต่ละฝ่ายเห็นคุณค่าของป่าไม้ชัดเจนขึ้น

สาเหตุที่ ๒ จากการหาประโยชน์จากป่าในเชิงเศรษฐกิจ

(๑) การหาประโยชน์จากป่าของภาครัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชน

ป่าไม้ชั้นล่างของป่าไม้ต้นน้ำแม่สอย ส่วนใหญ่เป็นไม้เศรษฐกิจที่ทำเงินได้ ดังนั้นประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๐ บริษัท บอมเบย์ เบอรัมา จำกัด (Bombay Brumah Trading Corporation Ltd.) มี มร. หลุยส์ ทีลี โอนิเวนส์ เป็นผู้จัดการได้เข้ามาดำเนินการกิจการไม้สักในเขตตำบลแม่สอย บริษัทได้รับสัมปทานจากรัฐบาลไทยโดยตรง บริษัทบอมเบย์ เบอรัมา จำกัด เป็นบริษัทของประเทศอังกฤษที่มี กิจการทำไม้ใหญ่ที่สุดในขณะนั้นเป็นบริษัทที่มีเงินลงทุนสูง และได้รับความสะดวกจากกรมป่าไม้เป็นอย่างดี การทำไม้อาศัยชาวขมุ ชาวกะเหรี่ยง เพราะค่าจ้างแรงงานถูกและร่างกายแข็งแรง บริษัทแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้อย่างเต็มที่ มีการจัดการทุกขั้นตอน ตั้งแต่ได้รับสัมปทาน การตั้งโรงเลื่อยไม้ การจำหน่ายและการขนส่งไม้โดยเรือกลไฟ การตัดไม้ของบริษัทไม่มีการบำรุงรักษาต้นไม้ การตัดไม้ที่มีขนาดเล็ก การลักลอบตัดไม้สด หลีกเลี่ยงการเสียค่าต่อไม้ ต้นสักขนาดเล็กถูกโค่นลงเป็นจำนวนมาก การตัดไม้เช่นนี้ทำให้ไม้สักในจังหวัดเชียงใหม่มีน้อยลงและหายากขึ้น และเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ที่ได้รับแล้ว บริษัทบอมเบย์ เบอรัมา จำกัด ได้รับผลประโยชน์มากกว่ารัฐบาลไทยหลายเท่าตัว

ประมาณ ๑๐ ปีผ่านมา คือ พ.ศ. ๒๕๔๐ บริษัททำไม้ของไทยได้รับสัมปทานต่อจากบริษัท บอมเบย์ เบอร์มา บริษัทได้ตัดไม้สักที่เหลืออยู่และไม้ขนาดใหญ่อีกเป็นจำนวนมาก

หลังจากการตัดไม้ใหญ่ผ่านพ้นไปแล้ว บริษัทที่ทำกิจการบ่มใบยาสูบ ได้รับสัมปทานให้ตัด ไม้ในเขตป่าไม้ตำบลแม่สอย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ บริษัทตัดไม้เพื่อนำไปทำหินในการบ่มใบยาสูบ ต้นไม้ที่ บริษัทได้รับอนุญาตคือ ต้นไม้แก่ที่ไม่แข็งแรงและคดงอเท่านั้น แต่ในทางความเป็นจริง ต้นไม้ขนาดเล็กที่ ยังอ่อนอยู่ถูกตัดผสมไปด้วยเป็นจำนวนมาก

(๒) การหาประโยชน์จากป่าของชาวบ้านพื้นราบ

การทำลายป่าไม้ชั้นล่างยังไม่ยุติเพียงแค่นั้น หลังจากโรงบ่มใบยาสูบได้ถอนตัวออกไปแล้ว ชาวบ้านแม่สอยที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินจากบ้านวังน้ำหยาด และบ้านห้วยห้า ได้เข้าไปตัดไม้เผาด่านอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ชาวบ้านชี้แจงให้ฟังว่า “การเผาด่านจะทำ กันทุกวันในช่วงหน้าหนาวแล้ว รวเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ แต่ถ้าใครอดทนก็จะทำต่อไปจนถึงหน้า ร้อน บริเวณที่เผาด่านจะเลือกบริเวณใกล้บ้าน จะได้ไม่ต้องขนย้ายไกลต้นไม้ที่ใช้เผาด่านเป็นไม้สด ไม่ จำกัชนิดของไม้ ส่วนมากใช้ไม้ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง รว ๘-๘ นิ้ว เตาหนึ่งใช้ประมาณ ๓ ต้น ตัดไม้ เป็นท่อน ๆ ประมาณ ๑ เมตร วางซ้อนตามแนวนอน เหลือโพรงไว้ด้านล่างเพื่อใส่เชื้อไฟ ด้านบนเอา ใบไม้สดคลุมปิดทับ และเอาดินกลบทุกด้านให้มิด จากนั้นจึงใช้ไม้แห้งเผาใส่ในโพรงด้านล่างเป็นเชื้อ เพลิง พอเชื้อเพลิงหมด ไฟติด ดินจะยุบตัวลง กลายเป็นเตาอบไม้ ใช้เวลา ๔-๕ วันก็จะกลายเป็นถ่าน ทำกินหลายสิบบ้าน แต่ละบ้านจะมีคนละ ๓-๔ เตา เตาเผาด่านเต็มพริ้วไปหมด เมื่อก่อน ประมาณปี พ.ศ.๒๕๑๖ กระสอบละ ๑๕ บาท ถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ก็เริ่มขาลง ช่วงนั้นกระสอบละ ๔๐-๕๐ บาท เคียวนี่กระสอบละ ๔๕ บาทแล้ว” นอกจากการตัดไม้เผาด่านแล้ว ชาวบ้านแม่สอยยังรับจ้างเลื่อยไม้ ขาย ไม้ที่เลื่อยขายมีประเภท ไม้ตะเคียน ประดู่ เต็ง รัง แดง โดยพ่อค้าจะจ้างชาวบ้านเลื่อยไม้ขาย โดย ไม้ขนาดหนา ๑ นิ้ว หน้ากว้าง ๔ นิ้ว ยาว ๑ ศอก จะให้ราคา ๔ บาท และพ่อค้านำไปขายต่อ ๑๕-๒๐ บาท เวลาชาวบ้านตัดไม้ขายหรือตัดไม้ไปสร้างบ้านจะเลือกไมที่ดี ๆ ตรง ๆ ไม่คด ไม่งอ ต้นไม้ ๑ ต้นจะ ใช้เพียงครั้งเดียว หรือใช้เพียงเศษสองส่วนสาม ไม้ที่เหลือก็ทิ้งไป ชาวบ้านเลื่อยมากองไว้แถบชายป่า และพ่อค้าจะเอารถมาขนไปขายต่อยังอำเภอจอมทอง อำเภอป่าซางและอำเภออื่น

ป่าต้นน้ำแม่สอยชั้นล่างที่เคยอุดมสมบูรณ์และหนาทึบ ได้เหี้ยนเตียนกลายเป็น “ป่าเสื่อม โทรม” ในระยะเวลาเพียง ๒๐-๓๐ ปี ทุกฝ่าย ทุกคนแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้อย่างเต็มที่ โดยมี ได้คิดถึงการขังหน้า ปัจจุบัน “คงหลวง” เขตหวงห้ามในการตัดไม้ของชาวบ้าน ได้ยื่นตระหนักร์และ เขียวขุ่มอยู่ท่ามกลางป่าเสื่อมโทรมที่แห้งแล้ง ประหนึ่งจะแสดงตนให้ผู้คนยุคนี้เห็นว่า เมื่อประมาณ

๓๐ กว่าปีก่อนหน้านี้ บริเวณแห่งนี้ก็มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์และเขียวขจี เช่นเดียวกับ “ดงหลวง” เช่นกัน

สาเหตุที่ ๓ จากการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเผ่าม้ง

ในบริเวณป่าไม้ขึ้นบนรองต้นน้ำแม่สอย มีชาวเขาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ ๒ เผ่า คือ เผ่าม้ง และเผ่ากะเหรี่ยง ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตอยู่อย่างสมถะ ปลูกข้าวและกาแฟ ไร่ที่ตนครอบครอง ๑-๕ ไร่ และมีได้ทำหลายป่าต้นน้ำลำธาร จึงมิได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมากนักแต่ทว่า ชาวเขาเผ่าม้งทำการเกษตรลักษณะไร่เลื่อนลอย และนิยมถางป่าบริเวณต้นน้ำลำธารจึงเป็นเหตุสำคัญที่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และชีวิตการทำนาของชาวบ้านตำบลแม่สอย

ชาวเขาเผ่าม้งอพยพมาในประเทศไทย ด้วยเหตุเพราะการเปลี่ยนแปลงในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และการสู้รบในอินโดจีน พวกเขาเข้าสู่ประเทศไทยทางจังหวัดเชียงรายจากนั้นเข้าสู่ลำปาง เชียงใหม่ เริ่มเข้าที่ อำเภอแม่แจ่ม และไปสู่อ.แม่ฮ่องสอน ตาก และกำแพงเพชรตามลำดับรัฐบาลมิได้มีนโยบายเกี่ยวกับชาวเขาที่แน่นอน ชาวเขาเผ่าม้งจึงอพยพและบุกเบิกพื้นที่ทำกินในบริเวณป่าที่อุดมสมบูรณ์เรื่อยไป ชาวเขาเผ่าม้งได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตตำบลแม่สอย เมื่อประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว คือเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๒ บริเวณที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าม้งคือ บริเวณต้นน้ำแม่ทิมเรียกว่า “บ้านม้งปากกล้วย” เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ มีจำนวน ๕ ครอบครัว ชาวเขาเผ่าม้งแต่เดิม ประกอบอาชีพทำไร่เข้าไว้กิน ข้าวโพดไฉ่เลี้ยงหมูและไฉ่ฝิ่นไฉ่ขายเอาเงินมาใช้สอย ลักษณะการทำไร่เป็นลักษณะไร่เลื่อนลอยวิธีการก็คือ ประมาณเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ เริ่มไฉ่ขวานพันรอบ ๆ ต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ต้นไม้ตาย จากนั้นจึงไฉ่ลงทั้งไม้ใหญ่และไม้เล็ก ตากทิ้งไว้ให้แห้ง และจุดไฟเผาในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ใฉ่เวลาเผาไหม้หลายวัน ดินที่อุดมสมบูรณ์และไฉ่ที่เกิดจากการเผาป่าจะเป็นพื้นที่ดินที่เหมาะสมกับการปลูกพืช จากนั้นชาวเขาเผ่าม้งก็จะปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด และไฉ่ฝิ่น โดยทั่วไป ชาวเขาเผ่าม้งไฉ่ที่ดินประมาณ ๑-๒ ปี และถางป่าหาพื้นที่ดินทำไร่ต่อไป จากนั้น ๑๕-๒๐ ปี จึงจะกลับมาไฉ่ที่เดิมอีกครั้ง เพื่อให้พื้นที่ดินฟื้นตัว แต่ไฉ่ครั้งนี้ พื้นที่มีจำนวนน้อย และจำนวนคนมีมากขึ้น ประมาณ ๓-๕ ปี ก็ต้องกลับมาไฉ่อีกครั้งชาวเขาได้ถางป่าบริเวณต้นน้ำแม่ปือกก่อน จากนั้นจึงไฉ่เรื่อยมาสู่ต้นน้ำแม่ทิม และต้นน้ำแม่สอยตามลำดับ และหลังจากมีข้อขัดแย้งกับชาวบ้านแม่สอยแล้ว ชาวเขาหมู่บ้านปากกล้วยได้ข้ามไปถางป่าและไฉ่ ในบริเวณตำบลแม่เตี๋ย และตำบลลอยแก้วในเขตอำเภอจอมทองต่อไป

หลังจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชผักและไม้ผลเมืองหนาวทดแทนการปลูกฝิ่น โครงการพัฒนาที่สูง ไทย-นอร์เวย์ (Thai-Norwegian Highland Development Project) ได้เข้ามาพัฒนาชาวเขาเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยงในเขตตำบลแม่สอย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ พืชที่ส่งเสริมมี กาแฟ ข้าว บัวย ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงได้เลือกปลูกกาแฟ เป็นพืชเศรษฐกิจ แต่ชาวเขาเผ่าม้งเลือกที่จะปลูก

กะหล่ำปลี และมันฝรั่ง เพราะทำรายได้ได้ดีกว่า การปลูกกะหล่ำปลีต้องใช้ยาฆ่าแมลง และใช้ปริมาณสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ชาวเขาพบว่า ชาวเขาใช้ยาฆ่าแมลงในปริมาณสูงประมาณ ๓ ลิตรต่อไร่ ประมาณว่ามีการใช้ยาฆ่าแมลงทั้งหมด ๙,๒๐๐-๙,๐๐๐ ลิตรต่อปี โดยใช้วิธีกันบ่อน้ำและผสมยาฆ่าแมลงลงในบ่อน้ำ และสูบน้ำในบ่อรดไร่ผักโดยผ่านระบบน้ำหมุน (Sprinklew system) ยาฆ่าแมลงจะฟุ้งกระจายในอากาศ และปนเปื้อนลงสู่ดินน้ำ โดยเฉพาะเจือปนลงในลำห้วยแม่สอย แม่ทิม แม่ปือก ซึ่งชาวบ้านแม่สอยต้องอาศัยน้ำในลำห้วยทั้งสามใช้สอย คั้นแระทำไร่ ทำนา กะหล่ำปลีทำรายได้ให้แก่ชาวเขาจำนวนมาก การปลูกกะหล่ำปลีต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก และจำนวนชาวเขาเผ่าม้งก็อพยพมามากขึ้น จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พบว่า บ้านป่ากล้วยมีจำนวน ๔๔ หลังคาเรือน ๑๐๕ ครอบครัว ประชากรทั้งหมด ๕๓๓ คน เหตุนี้ทำให้ต้องถางป่าเพิ่มขึ้น จากการสำรวจพื้นที่บริเวณชาวเขาถางป่าและขยายเป็นที่ทำกินบริเวณต้นน้ำแม่สอย ต้นน้ำแม่ทิม และต้นน้ำแม่ปือก จำนวน ๒,๐๐๐ ไร่ และหลังจากชาวบ้านตำบลแม่สอยผลักดันชาวเขาออกไปทำกินนอกเขตตำบลแม่สอยแล้ว ในปี พ.ศ.๒๕๓๓ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ สำรวจพบว่า ชาวเขาได้ย้ายไปทำกินบริเวณป่าไม้ต้นน้ำแม่เตี๊ยะและแถวถางทำลายป่าไม้ให้โล่งเตียน ขยายเป็นไร่กะหล่ำปลีมีพื้นที่ทั้งหมดกว่า ๑๐,๐๐๐ ไร่

ชาวเขาเผ่าม้งมิได้มีการปลูกพืชและไม้ผลเมืองหนาวตามคำแนะนำของโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-นอร์เว โดยให้เหตุผลว่า กาแฟ ข้าว บัวย เป็นไม้ผลที่ให้ผลตอบแทนช้า ไม่ทันกับความต้องการกะหล่ำปลีให้ผลผลิตเร็ว ใน ๑ ปีปลูกได้ ๓ ครั้ง ชาวเขาปลูกกะหล่ำปลีครอบครัวละ ๔-๕ ไร่ มีรายได้ประมาณ ๔๐,๐๐๐ บาทต่อปี ดังนั้นชาวเขาเผ่าม้งจึงมีฐานะค่อนข้างดี บ้านเรือนปลูกอย่างถาวร หลังคาเป็นไม้หรือกระเบื้อง มีโทรทัศน์จำนวนมาก และมีรถปิคอัพเพื่อใช้บรรทุกกะหล่ำปลีไปขายในตลาดประมาณ ๓๐-๔๐ คัน

นอกจากการทำลายป่าของชาวเขาแล้ว โครงการพัฒนาที่สูง ไทย-นอร์เว ได้เข้าไปส่งเสริมชาวเขาให้ตั้งถิ่นฐานถาวร และหยุดยั้งการปลูกฝิ่น เส้นทางถูกตัดไปถึงหมู่บ้าน และตัดเข้าถึงพื้นที่ทำกิน รวมทั้งเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านชาวเขาว่า ๒๐ หมู่บ้าน ในบริเวณเทือกเขาแถบนั้น ระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตรซึ่งเป็นที่แน่นอนว่า ป่าไม้ระดับสูง จะต้องถูกทำลายไปส่วนหนึ่ง

สาเหตุที่ ๔ จากการเผาป่าของชาวบ้านตำบลแม่สอย

ชาวบ้านตำบลแม่สอย ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านพื้นราบหรือชาวเขา ยังขาดความสำนึกในการเป็นเจ้าของป่า ความรู้สึกรักป่า หวงแหนป่าแทบจะไม่มีเลย ป่าไม้ทางภาคเหนือมีความขึ้นค่อนข้างสูง เป็นการยากที่ไฟป่าจะเกิดขึ้นเองมักจะเกิดขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์ ไฟป่าที่เกิดในป่าไม้ของตำบลแม่สอย เกิดขึ้นได้หลายกรณี คือ ชาวเขาเผาป่าและลามไปติดป่าไม้ส่วนอื่น หรือชาวบ้านพื้นราบต้องการของป่า เช่นต้องการล่าไก่ป่าหรือสัตว์ป่า แต่หน้าแล้งใบไม้แห้ง เดินแล้วจะมีเสียงกรอบแกรบ ทำให้

สัตว์ตัวก่อน จึงจุดไฟเผาใบไม้ หรือต้องการให้ต้นผักหวานแตกยอด ก็จุดไฟเผาต้นผักหวาน เป็นต้น เมื่อไฟป่าเกิดขึ้นบางครั้งเปลวไฟสูงท่วมหัว ยากแก่การดับ ประกอบการปลายน้ กิ่งไม้ที่เหลืออยู่จากการเผาด่านหรือตัดไม้ของชาวบ้าน ได้กลายเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี บางทีไหม้มานานหลายวันทำให้ป่าไม้สูญเสียอย่างมากมาย

สาเหตุที่ ๕ จากการหาของป่า และการล่าสัตว์ป่าของชาวบ้านแม่สอย

การหาของป่าและการล่าสัตว์ป่า อาจจะไม่กระทบกระเทือนถึงป่าไม้ และสายน้ำโดยตรง แต่มันจะทำให้ความสมดุลของป่าธรรมชาติสูญเสียไป เนื่องจากสัตว์ป่า นัก แมลงที่อยู่ในป่าจะสัมพันธ์และเป็นห่วงโซ่ของระบบนิเวศวิทยาของป่าไม้ สิ่งมีชีวิตในป่าต้องการสภาพดิน อาหารและน้ำที่สมดุลในการดำรงชีพและมันก็ทำหน้าที่ทำให้ป่าธรรมชาติสมดุล เมื่อป่าไม้ถูกทำลายทุกอย่างก็จะเปลี่ยนแปลงไป แมลงและนกที่ช่วยแพร่กระจายพันธุ์พืช ผึ้งช่วยผสมเกสรของต้นไม้และห่วงโซ่ของอาหารก็จะถูกทำลายลง ชาวบ้านแม่สอยทำให้จำนวนสัตว์ป่าโดยการล่าสัตว์เป็นอาหาร เช่น แก้ง กวาง หมูป่า นก หมี และรังผึ้งมาขาย ในช่วงที่ชาวเขาปลูกฝิ่นฝิ่นน้อยลงมาก บางคนว่าฝิ่นแพ็คออกฝิ่น เคียวนี้แทบจะหาฝิ่นไม่ได้แล้ว สัตว์ป่าบางชนิดและนกใหญ่น้อยก็หายไปพร้อมกับป่าไม้เช่นกัน ตัวอย่าง เช่น เสือ กระต่าย ช้าง แก้ง เป็นต้น

นอกจากนี้ บริเวณสันเขาจะมีไม้สนขนาดใหญ่ อายุ ๑๐๐-๓๐๐ ปีขึ้นไป ชาวเขาจะเจาะไม้สนเป็นช่อง เอาไฟจุดเผาในช่องนั้น เพื่อให้ไขมันสนมารวมกันอยู่บริเวณที่เผานั้น จากนั้นจึงถากหรือตัดไม้สนที่มีน้ำมันไปทำเชื้อเพลิงหรือนำไปขายต่อไป

ข. สภาพแวดล้อมภายนอก

สภาพแวดล้อมภายนอกได้ถูกนำมาพิจารณาเพื่อประเมินถึงแนวโน้มในอนาคตที่จะส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการหรือการแก้ไขปัญหาป่าต้นน้ำแม่สอยแม่ทิมและแม่ป๊อกถูกทำลาย เพื่อประโยชน์ในการกำหนดยุทธศาสตร์ทั้งเชิงรุกและเชิงรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายนอกในแต่ละด้าน ประกอบด้วย ผลกระทบและแนวโน้มในอนาคตต่อโครงสร้างชุมชน สังคมประเทศชาติและสภาวะแวดล้อม รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ด้านศาสนาและวัฒนธรรม และด้านการบริหารจัดการ

ผลกระทบที่เกิดจากการทำลายป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ป๊อก

จากการประเมินสถานการณ์ภายในที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เราสามารถวิเคราะห์แนวโน้มของปัญหาในอนาคตได้ว่า ผลที่ตามมาจากการทำลายธรรมชาติแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อความอยู่

รอดของสรรพชีวิตทั้งมวล ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ได้แก่

(๑) ป่าต้นน้ำลำธารของแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกจะยังคงถูกทำลาย

ป่าไม้ต้นน้ำแม่สอย ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ชั้นบนหรือป่าไม้ชั้นล่าง ถูกทำลายเกือบจะหมดไปจากการสำรวจป่าไม้ต้นน้ำแม่สอย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ของกลุ่มผู้นำตำบลแม่สอย พบว่าป่าต้นน้ำลำธารของห้วยแม่ปือก ถูกทำลาย ๔๕% ป่าต้นน้ำลำธารของห้วยแม่ทิม ถูกทำลาย ๙๐% และป่าต้นน้ำลำธารของห้วยแม่สอยถูกทำลาย ๓๐% ทั้งหมดเป็นพื้นที่ ๒,๐๐๐ ไร่ ป่าไม้ชั้นล่างก็กลายเป็น “ป่าเสื่อมโทรม” ป่าที่อุดมสมบูรณ์ที่ยังพอมีเหลืออยู่บ้านคือป่าไม้ช่วงกลาง ซึ่งเป็นช่วงต่อของป่าไม้ชั้นบนและป่าไม้ชั้นล่าง

นอกจากป่าไม้ต้นน้ำแม่สอยจะถูกทำลายแล้ว หลังจากชาวบ้านตำบลแม่สอยพยายามผลักดันชาวเขาเผ่าม้ง ให้ย้ายที่ทำกินออกจากต้นน้ำแม่สอยชาวเขาได้ไปทำลายป่าต้นน้ำลำธารของตำบลใกล้เคียง ในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ผู้นำชาวบ้านได้สำรวจป่าไม้ต้นน้ำลำธาร พบว่า ป่าต้นน้ำลำธารของตำบลห้วยแก้ว ตำบลสบเตี๊ยะ ตำบลบ้านหลวงของอำเภอจอมทอง หมดไป ป่าต้นน้ำลำธารของตำบลแม่สอย ถูกทำลายไป ๙๐% ป่าต้นน้ำลำธารของตำบลบ้านแปะ ถูกทำลาย ๙๐% และในตำบลเตี๊ยะประมาณ ๑๐,๐๐๐ ไร่

(๒) ระดับน้ำในลำห้วยแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกจะลดปริมาณน้ำน้อยลงและปนเปื้อนด้วยสารฆ่าแมลง

ในอดีตชาวบ้านแม่สอยที่อาศัยอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่ปิง ได้อาศัยแม่ทิม แม่ปือก แม่สอยในการทำไร่ ทำนา น้ำในลำห้วยมีตลอดหน้าฝนถึงหน้าหนาวแต่หลังจากการตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะป่าไม้บริเวณต้นน้ำลำธาร น้ำเริ่มน้อยลง ฝนก็ตกน้อยลงมาก เดียวนี้ฝนเหลืออยู่เพียง ๔๐% เท่านั้น หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๒๙ น้ำในลำห้วยแห้งลงอย่างชัดเจน แม่ปือก แม่ทิม มีน้อยจนใกล้จะแห้งแล้วเพราะป่าไม้ต้นน้ำแม่ปือก และแม่ทิม ถูกทำลายเกือบหมดจะเหลืออยู่ก็แต่แม่สอย แต่ปริมาณน้ำก็ลดลงกว่าครึ่ง พาให้น้ำในฝาย ในลำเหมืองลดลงไปด้วย แต่ก่อนทำนาก็ค่อย ๆ ทำไปเดี๋ยวนี้ต้องรีบทำนาเพราะน้ำมาเร็วและหายไปเร็วชาวบ้านต้องเช่าควายเหล็กมาช่วยไถเพราะน้ำน้อยในช่วง ๖-๘ ปีมานี้ระบบเหมืองฝายต้องใช้วิธี “หลังน้ำ” คือกำหนดเวลาการใช้น้ำ แก่เหมืองจะกำหนดว่า น้ำจะเข้าที่นาของใครก่อน เข้ากี่วัน พอทำนาเสร็จก็จะปิดลำเหมืองนำน้ำเข้าลำเหมืองอื่นต่อไป และข้าวที่ได้ก็มีปริมาณลดลง ผู้ใหญ่บ้านวังน้ำหยาดเล่าว่า “เมื่อก่อนได้ข้าว ๑๖๐ ตาง (๑ ตาง = ๑๖-๑๘ กิโลกรัม) ปีที่แล้วฝนตกรวมกันไปถึง ๑ เดือน ได้ข้าวเพียง ๑๑๐ ตาง ชาวบ้านคนอื่นก็ได้น้อยลงเหมือนกัน”

สืบเนื่องจากการใช้ยาฆ่าแมลงของชาวเขา ทำให้น้ำในลำห้วยมียาฆ่าแมลงจำนวนมาก ชาวบ้านสังเกตว่าปลาในลำห้วยมีตม บางทีก็เป็นแมลง มีหนังลอก เป็นทั้งปลาช่อน ปลาแรด และปลาไหล โดยเฉพาะหน้าหนาวจะพบมากโดยมีการตรวจน้ำลำห้วยแม่สอย พบว่ามียาฆ่าแมลงอยู่เกินเกณฑ์มาตรฐานทำให้ความบริสุทธิ์ของน้ำลดลง

(๓) ลำห้วยแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ตลอดจนแม่ปิงจะตื้นเขินถึงขั้นวิกฤติ

เดิมลำห้วยแม่สอย แม่ทิม แม่ปือกมีน้ำ เกือบตลอดปี และบริเวณลำห้วยเต็มไปด้วยโชดหิน หลังจากการตัดไม้ทำลายป่า ในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ดินทรายในลำห้วยมีมากขึ้น และน้ำก็ขุ่นขึ้น เพราะการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ชั้นดินถูกเปิดโล่งดินไม่มีพืชคลุมดิน เมื่อฝนตก กระแสน้ำและลมก็ชะล้างและกัดเซาะหน้าดิน พัดพาดินลงสู่ลำห้วยทั้งสาม จากนั้นก็เข้าสู่ฝายและลำเหมืองเป็นเหตุให้ลำเหมืองตื้นเขิน โดยทั่วไปชาวบ้านจะลอกลำเหมืองปีละครั้ง แต่ระยะหลังต้องลอกลำเหมืองปีละ ๒-๓ ครั้ง เพราะทราบเข้ามา

นอกจากดินทรายจะพาให้ลำเหมือง ลำห้วยตื้นเขินแล้ว ทราบอีกส่วนถูกระแสน้ำพัดพาลงสู่แม่ปิง ทำให้แม่ปิงตื้นเขินในเดือนมกราคม ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ สังเกตว่า แม่ปิง บริเวณตำบลแม่สอยสามารถเดินข้ามได้อย่างสบาย ระดับน้ำอยู่เพียงร่อง และสันทรายกลางแม่ปิง กลายเป็นเกาะทรายขนาดใหญ่ กินบริเวณครึ่งของแม่ปิง สภาพเช่นนี้จะแตกต่างกันอย่างมากกับแม่ปิงในอดีต

(๔) อากาศจะแห้งแล้ง และลมแรง

ชาวบ้านแม่สอยกล่าวถึงดินฟ้าอากาศเดิมนั้นว่า อากาศร้อนและลมแรงขึ้นเมื่อก่อนอากาศเย็นสบาย เพราะตำบลแม่สอยอยู่บริเวณเชิงเขา เดือนเมษายนก็ไม่ร้อน บนเขาจะมีเมฆหรือหมอกปกคลุมอยู่ประมาณ ๘-๙ เดือน จากการที่ป่าไม้ลดลง และการเผาป่าของชาวเขา ทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถูกปล่อยขึ้นไปบนชั้นบรรยากาศ ปิดกั้นความร้อนจากโลกที่จะกระจายตัวออกไป ทำให้อุณหภูมิสูงขึ้น ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า "ปฏิกิริยาเรือนกระจก (Greenhouse Effect)"

(๕) จะเกิดการสูญพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่ามีค่าและหายาก

ระบบป่าธรรมชาติที่สมดุลเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนของสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมของป่าไม้แห่งนั้น ทุกส่วนสัมพันธ์และโยงใยเข้าด้วยกันเป็นห่วงโซ่ หากสายใยส่วนใดขาดไปย่อมกระทบกระเทือนความสมดุลของป่าธรรมชาติ การที่ป่าไม้ต้นน้ำแม่สอยถูกทำลายและการล่าสัตว์ป่าของมนุษย์ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหลายส่วน ส่วนที่ชาวบ้านสัมผัสได้คือ การหายไปของพันธุ์สัตว์ป่าหลายชนิด เช่น กระต๊อ กิ้ง หมี่ เสือ หรือนกนานาชนิดอีกทั้งพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่ากับสิ่งแวดล้อม และกับชีวิตของชาวแม่สอย เช่น พญาเสือโคร่งใช้เป็นยาแก้ปวดเมื่อยบำรุงกำลัง ไม้กินนกและไม้ก๊อพะใช้เป็นยาแก้ราง ต้นมะก้อ ต้นจำปีป่าที่ช่วยซึมซับน้ำบริเวณต้นน้ำหายไปหรือลดน้อย

ลง การอนุรักษ์ป่าที่เหลืออยู่ และความพยายามที่จะฟื้นฟูสภาพป่าธรรมชาติให้กลับมามีเดิม จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเดิมได้หรือไม่?

ภาวะสิ่งแวดล้อมของตำบลแม่สอยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อชีวิตทุกชีวิตของตำบลแม่สอย สถานป่าไม้ที่ถูกทำลายส่งผลให้น้ำแห้งลำห้วยตื้นเขิน ดินฟ้าอากาศแปรปรวนฝนตกน้อยลง สัตว์ป่า ของป่าหมดไปและน้ำยังเจือปนยาฆ่าแมลงด้วย ทุกอย่างดูจะมีส่วนทำให้ชีวิตของชาวบ้านแม่สอยขาดแคลนและยากจนเพิ่มขึ้น ภาวะเช่นนี้ทำให้ชาวแม่สอยได้ร่วมกันใช้ความพยายามหยุดยั้งการทำลายป่าไม้ต้นน้ำลำธารและก่อรูปเป็นกลุ่มพลังที่จะแก้ปัญหาการทำลายป่าไม้รวมทั้งอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ให้มีคุณค่าต่อชีวิตดั้งเดิม

๔.๔ วัตถุประสงค์ในการจัดการแก้ไขปัญหาป่าแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือก

๔.๑ เพื่อดำรงรักษาสภาพป่าส่วนใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้คงสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๔.๒ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณต้นน้ำลำธารและบริเวณซึ่งไม่เหมาะกับการเกษตรซึ่งถูกบุกรุกทำลายจนมีสภาพเสื่อมโทรม ให้พื้นที่กลับคืนสู่สภาพป่าดั้งเดิม

๔.๓ เพื่อเป็นการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มิให้ขยายตัวต่อไป โดยการจัดที่ดินให้แก่ราษฎรผู้ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินอยู่แล้ว แต่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและเป็นผู้ที่บุกรุกทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๑๔

๔.๔ เพื่อการพัฒนาส่งเสริมอาชีพเกษตรกรให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นหมู่บ้านที่มั่นคงต่อไปโดยการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่จำเป็น อย่างเก็บกักน้ำ, ฝ่ายคันดินกั้นน้ำ, ลำรางส่งน้ำ, ถนน เป็นต้น และจัดทำแปลงสาธิตทดลอง แปลงขยายพันธุ์พืช

๔.๕ เป้าหมายในการจัดการแก้ไขปัญหาป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก

๕.๑ ปกป้องพื้นที่ฟื้นฟูสภาพป่า

(๑) ปริมาณ Location A. ปกป้องพื้นที่ฟื้นฟูสภาพป่าให้ได้จำนวน ๑๐๐ ha/ปี
จำนวน ๕ ปี เป็นพื้นที่ ๕๐๐ ha/ปี

(๒) บริเวณ Location B. ปกป้องพื้นที่ฟื้นฟูสภาพป่าให้ได้จำนวน ๕๐ ha/ปี
จำนวน ๕ ปี เป็นพื้นที่ ๒๕๐ ha/ปี

(๓) บริเวณ Location C. ปกป้องพื้นที่ฟื้นฟูสภาพป่าให้ได้จำนวน ๕๐ ha/ปี

จำนวน ๕ ปี เป็นพื้นที่ ๒๕๐ ไร่/ปี

๕.๒ บำรุงรักษาสวนเดิมที่ได้ดำเนินการตามข้อ ๔.๑ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๕.๓ เพาะและจัดเตรียมกล้าไม้ให้ได้ปริมาณเพียงพอต่อการดำเนินงานและเพื่อส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรที่สนใจ

๕.๔ พัฒนาส่งเสริมอาชีพราษฎร จำนวน ๔๐๔ ครอบครัว ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นหมู่บ้านที่มั่นคงต่อไป

๕.๕ เมื่อการดำเนินงานเป็นไปในรูปแบบที่ได้วางไว้แล้ว จะได้ใช้เป็นสถานที่จัดให้มีการฝึกอบรม โดยการใช้แนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และใช้เป็นสถานที่ศึกษา ดูงาน ค้นคว้า เพื่อให้เกิดความรู้ แนวความคิด และประสบการณ์ในการปรับปรุง วิธีการปฏิบัติ ขยายการดำเนินงานในพื้นที่อื่น ๆ ให้ก้าวหน้าอีกต่อไป

๔.๖ แผนยุทธศาสตร์สู่ความสำเร็จการจัดการป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก

พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสภาพแวดล้อมภายในในการแก้ไขปัญหาป่าไม้ บริเวณป่าแม่สอยแม่ทิมและแม่ปือก ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม ได้กำหนดยุทธศาสตร์หรือวิธีการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จไว้ ๒ ประการ คือ

๔.๖.๑ ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาโดยมีอริยสัจ ๔ เป็นฐาน

“การอนุรักษ์” ในความหมายของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม หมายถึง ระบบของศีล

“หน้าที่ของศีลคือ ระบบของการอนุรักษ์ อนุรักษ์อะไร อนุรักษ์สิ่งที่ตั้งงามของชีวิต อนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่เป็นคุณ ที่ให้คุณ ที่ทำคุณต่อชีวิตของเรา ของชุมชนไว้ การอนุรักษ์จะต้องอาศัยคุณธรรม คือ จิตสำนึกที่มีสัมมาทิฐิ รู้คุณของสิ่งที่ให้คุณ มีความรู้ความเข้าใจในชีวิตของตนเองและสภาพแวดล้อมว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขาดกันไม่ได้ สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์นั้นอยู่เหนือชีวิตของเรา รองรับหล่อเลี้ยงชีวิตของเราให้อยู่รอดมาทุกยุคทุกสมัย”^๑

^๑ เศรษฐโมภิกขุ. พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ ๑.(กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๕) หน้า ๑๖.

ส่วน "การพัฒนา" ในความหมายของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม หมายถึง "ระบบภาวนา"

"ภาวนาคือระบบของการพัฒนา แล้วเราจะเอาหลักธรรมส่วนไหนมาเป็นหลักธรรมในการชี้แนะว่า การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างไรที่ก่อให้เกิดปัญหา การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างไรที่สามารถจะหยุดยั้งปัญหา แก้ปัญหาได้ แล้วสภาพที่ปัญหาจะเกิดขึ้นกับชีวิตของเรา กับชุมชน สังคม และโลกด้วย หลักธรรมนั้นคือ อริยสัจ ๔ คือ ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่รุนแรงขึ้นตามลำดับนั้น เป็นความทุกข์ของชาติ เหตุของปัญหา(สมุทัย)มาจากมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัวไปเอาเปรียบธรรมชาติ ชุมชน ธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติ วิธีแก้(มรรค)คือ ต้องแก้ที่จิตของมนุษย์ให้หยุดความเห็นแก่ตัว หยุดเอาเปรียบ หยุดทำลายธรรมชาติ และร่วมมือกันรักษาสภาพธรรมชาติที่ยังเหลืออยู่ไม่ให้ถูกทำลาย ส่วนที่ทำลายไปแล้วพัฒนาขึ้นมาใหม่ (นิโรธ)²

๔.๖.๒ ยุทธศาสตร์ในการนำกฎหมายกับศีลธรรมทำหน้าที่ร่วมกัน

โดยทั่วไป กิจกรรมอนุรักษ์ในประเทศไทย ดำเนินไปในท่ามกลางความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างเจ้าหน้าที่ของทางราชการกับกลุ่มอนุรักษ์ต่าง ๆ ที่เป็นภาคประชาชน ไม่ยกเว้นแม้กระทั่งพระสงฆ์ จากสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม ได้ตั้งคำถามเพื่อเป็นรากฐานในการกำหนดยุทธศาสตร์ว่า

"หน้าที่ทางกฎหมายและศีลธรรม จะทำหน้าที่ร่วมกันได้อย่างไร? ฝ่ายศีลธรรม (ภาคเอกชน และพระสงฆ์) ไม่อาจปฏิเสธหน้าที่ทางกฎหมายได้ และฝ่ายกฎหมาย(ภาคราชการ)ก็ไม่อาจปฏิเสธหน้าที่ทางศีลธรรมได้ หน้าที่ทางกฎหมายและศีลธรรมนั้นมีหลายระดับ หน้าที่กฎหมายหมายและศีลธรรมที่ประนีประนอมกันได้ก็มีอยู่ระดับหนึ่ง และที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ก็มีอีกระดับหนึ่ง นี่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เมื่อเราเข้าใจเรื่องนี้แล้ว สามารถจะจัดความขัดแย้งในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลในสังคมได้ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการทำหน้าที่ของเราเอง ของกลุ่มต่อกลุ่ม พระสงฆ์กับชาวบ้าน พระสงฆ์กับข้าราชการ ข้าราชการกับชาวบ้าน หรือข้าราชการกับข้าราชการ การปฏิบัติหน้าที่ที่มี

² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘

ความขัดแย้งกันมีเหตุมาจากหน้าที่ทางศีลธรรมและหน้าที่ทางกฎหมายไม่ได้เข้าทำหน้าที่ในเรื่องนั้น ๆ ร่วมกัน”³

ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับหน้าที่ของกฎหมายกับศีลธรรมว่ามีหน้าที่อย่างไรบ้าง ? สำหรับพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม อธิบายว่า

“กฎหมาย มีหน้าที่เพื่อควบคุมการทำหน้าที่ของบุคคลทุกระดับของสังคม ในส่วนที่เป็นรูปธรรม ทั้งในระดับที่สามารถประนีประนอมกันได้ และในระดับที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ คือเป็นกฎของฝ่ายรูปธรรมชั้นเด็ดขาดที่ใครแต่ละคนต้องไม่ได้”⁴

“ศีลธรรม ทำหน้าที่ปลูกฝังจิตสำนึก แนวความคิดที่ผิดให้กลับเป็นจิตสำนึกและแนวความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ”⁵

ในขณะที่ที่ผ่านมา อำนาจกฎหมายและอำนาจทางศีลธรรมต่างไม่เข้าใจ และไม่มั่นใจในบทบาทหน้าที่ที่ตนมีอยู่ กล่าวคือ

“พระสงฆ์เราก็ไม่มั่นใจในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ทางศาสนา ทางฝ่ายข้าราชการ ฝ่ายปกครองก็หวังอำนาจหน้าที่ทางกฎหมายที่สังคมหยิบยื่นให้ ประชาชนหรือก็ถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน ปัญหาเรื่องทำมาหากิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคมเป็นหน้าที่ของทางราชการจะไปจัดการให้ประชาชนไม่มีหน้าที่อะไร นอกจากจะหากินไปวันหนึ่ง ๆ ส่วนศีลธรรมก็มีหน้าที่เฉพาะในวัด ออกนอกวัดหรือทำงานนอกวัดไม่ได้ ถือว่าไม่ใช่หน้าที่ ฝ่ายปกครองก็ถือว่า กฎหมายอยู่ที่ข้าราชการ หรือหน่วยงานราชการ เช่น ที่ว่าการอำเภอ หรือศาลากลางจังหวัด เวลาออกไปตรวจท้องที่ก็นำอำนาจกฎหมายไปใช้ด้วย ผู้กระทำผิดก็กลัวความผิดตามกฎหมาย ชาวบ้านก็มีความสงบเรียบร้อยดี แต่พอข้าราชการกลับออกจากพื้นที่ไป ผู้กระทำผิดก็จะกระทำผิดตามเดิม หน้าที่ทางกฎหมายเป็นอย่างนี้มานาน เป็นปัญหาทับถมกันมานาน ถ้าพระสงฆ์ใช้หน้าที่ทางศีลธรรมไปปลูกฝังจิตสำนึก แนวความคิดที่ถูกต้อง มาทำหน้าที่ในการหยุดปัญหา แม้ปัญหาขึ้นในชุมชนใดชุมชนหนึ่งก็จะบังเกิดผลดีขึ้นได้”⁶

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๖

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๓๑

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๐

“พระสงฆ์มีสิทธิตามหน้าที่โดยธรรม โดยกฎของธรรมชาติที่จะนำศีลธรรมกลับมา พระสงฆ์มีหน้าที่ตามกฎของธรรมที่จะเข้าไปแก้ปัญหาดัง ๆ ได้ในทุกพื้นที่ ทุกเรื่อง ทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกชีวิต นี่เป็นหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เราเป็นเจ้าหน้าที่ทางศาสนา”⁷

ในระดับองค์กรสงฆ์ ภายใต้สภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงขึ้นในปัจจุบัน พระสงฆ์และองค์กรสงฆ์ทุกระดับต้องหันมาให้ความสำคัญและกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนให้ชัดเจนเพื่อสร้างความผาสุกแก่สังคม พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เสนอว่า

“องค์กรสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ทางศาสนาที่จะต้องรับผิดชอบต่อศีลธรรมทางจิตสำนึกและแนวความคิดของตัวเอง ชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลกด้วย ถ้าหากเราแยกหน้าที่ทางศาสนากับบ้านเมืองออกจากกันก็เท่ากับว่าเราแยกหน้าที่ของกฎหมายกับศีลธรรมออกจากกันปัญหาก็จะเกิดขึ้น”⁸

พระอริการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เชื่อมั่นว่า นี่คือนุทธศาสตร์แห่งการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและปราศจากความขัดแย้ง

๔.๗ แผนงานและโครงการ

ตามแผนการอนุรักษ์และปรับปรุงพัฒนาป่าสงวนแห่งชาติ ป่าจอมทอง ตำบลแม่สอยอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการจากกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ในนามมูลนิธิธรรมนาค ประกอบด้วย โครงการฟื้นฟูสภาพป่า โครงการบำรุงรักษาป่าสงวนเดิม โครงการเพาะกล้าไม้ โครงการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ โครงการประชาสัมพันธ์ ในระหว่างที่ดำเนินการ ได้มีการปรับปรุงแผนงานและโครงการใหม่ ประกอบด้วย ๒ แผนงานดังนี้

ก. แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก

๑. แผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ส่วนบน ประกอบด้วยโครงการต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ กิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่สอยฯ

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔

- ๑.๒ กิจกรรมทำแนวป้องกันไฟในพื้นที่ป่ากันชน
- ๑.๓ กิจกรรมสร้างอ่างเก็บน้ำและวางระบบท่อน้ำ
- ๑.๔ กิจกรรมสร้างรั้วป้องกันสัตว์เลื้อยเข้ามาในพื้นที่ปลูกป่า
- ๑.๕ กิจกรรมสร้างเขื่อนเพาะชำเมล็ดพันธุ์ไม้ต้นน้ำ

๒. โครงการพื้นที่ป่าส่วนล่าง ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้ คือ

- ๒.๑ กิจกรรมปลูกป่าบริเวณลุ่มน้ำแม่สอยฯส่วนล่าง
- ๒.๒ กิจกรรมวางระบบน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงกล้าไม้ที่ปลูกใหม่
- ๒.๓ กิจกรรมสร้างแนวป้องกันไฟบริเวณลุ่มน้ำแม่สอยฯ
- ๒.๔ กิจกรรมสร้างเขื่อนเพาะชำเมล็ดพันธุ์ไม้ระดับล่าง

๓. แผนพัฒนาชุมชนควบคู่กับการอนุรักษ์

๑. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

- ๑.๑ กิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำ
- ๑.๒ กิจกรรมสร้างอ่างเก็บน้ำ
- ๑.๓ กิจกรรมสร้างคลองส่งน้ำ
- ๑.๒ กิจกรรมขุดบ่อน้ำในแปลงพื้นที่ทำกิน
- ๑.๒ กิจกรรมสร้างสร้างสะพานคอนกรีต

๒. โครงการพัฒนาสังคม การศึกษา และสาธารณสุข ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

- ๒.๑ ตั้งกองทุนร้านค้าประจำหมู่บ้าน
- ๒.๒ ตั้งกองทุนธนาคารข้าว
- ๒.๓ สร้างโรงเรียนมัธยมศึกษา
- ๒.๔ ให้เงินกู้ยืม
- ๒.๕ ตั้งกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านวังน้ำหยาด
- ๒.๖ ให้ทุนสนับสนุนการสร้างประปาหมู่บ้าน
- ๒.๗ สมทบทุนการนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านวังน้ำหยาด
- ๒.๘ ให้ทุนการลาดคอนกรีตคลองส่งน้ำบ้านโรงวัว บ้านวังหน้าหยาด และบ้านห้วยห้า
- ๒.๙ ให้ทุนการศึกษาเด็กเรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์
- ๒.๑๐ ให้ทุนสนับสนุนการปรับปรุงสถานีนามัยบ้านสารภี และบ้านวังน้ำหยาด

๒.๑๑ ให้ทุนบูรณะซ่อมแซมวัดสบบอย วัดหนองคัน และวัดวังน้ำหยาด

ค. แผนให้การศึกษาและเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์

๑. การศึกษา ดูงาน และการสัมมนาจากสถาบันในประเทศและต่างประเทศ

๔.๔ พื้นที่การดำเนินโครงการ

๔.๔.๑ ที่ตั้ง

อุทยานแห่งชาติออบหลวง บริเวณท้องที่ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ประมาณ ๔๒,๐๐๐ ไร่ (๖,๗๒๐ ha) อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๒๐ - ๓๐ องศาเหนือ เส้นแวงที่ ๕๐ - ๖๓ องศาตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	เขตตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	เขตตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	เขตทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๘ ถนนเชียงใหม่ - ฮอด และหมู่บ้านวังน้ำหยาด อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	เขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

๔.๒ ความสำคัญของพื้นที่

ป่าชุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ป๊อก มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ ประมาณ ๒๒,๕๐๐ ไร่ ประกอบด้วย พื้นที่ตอนบน เป็นป่าต้นน้ำลำธาร แหล่งกักก้ำเนิดของห้วยน้ำลำธาร ๓ สาย คือ ลำห้วยแม่สอย ซึ่งเกิดจากต้นน้ำสายเล็ก ๆ ๑๑ สาย ลำห้วยแม่ทิม เกิดจากต้นน้ำสายเล็ก ๆ ๔ สาย ลำห้วยแม่ป๊อก เกิดจากต้นน้ำสายเล็ก ๆ ๖ สาย โดยน้ำจากลำห้วยทั้ง ๓ ไหลไปหล่อเลี้ยงพื้นที่การเพาะปลูกของชาวตำบลแม่สอยกว่า ๔,๐๐๐ ไร่ และไหลไปรวมกันสู่แม่น้ำแม่ปิง และแม่น้ำเจ้าพระยากลายเป็นสายเลือดใหญ่ของประชากรในพื้นที่ภาคกลางต่อไป นอกจากนี้ ยังมีส่วนสำคัญในการช่วยผลักดันน้ำเค็มจากทะเลมิให้เข้ามาทำลายพืชสวนไร่นาและน้ำใต้ดินของพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑลอีกด้วย

๔.๔.๓ ลักษณะและสภาพป่า

ลักษณะป่าไม้ทั่วไปประกอบด้วย

(๑) พื้นที่ป่าส่วนบน (Location A.)

อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของพื้นที่ เป็นภูเขาสูง ชนิดป่าเป็นป่าดิบเขา (Hill Forest Lower Nontane Forest) และป่าสนเขา (Coniferous Forest) ไม้ที่ขึ้นอยู่ เช่น สนสองใบ (Pinus Merkusii, Jungh) สนสามใบ (Pinus Khasya, Royle) ไม้กุ่มเตี้ย (Castanopsis tribuloides, Sm) ไม้กุ่มตาหมูน้อย (Quercus kerrii, Crab) จำปีป่า (Talauma hodgsonii, Hk.F & Th) เป็นต้น

(๒) พื้นที่ป่าส่วนกลาง (Location B..)

เป็นบริเวณส่วนกลางของพื้นที่ อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของ Location A. ลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขา ชนิดป่า เป็นป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) และป่าเต็งรัง (Dry Deciduous Dipterocarps Forest) ชนิดไม้ที่ขึ้นอยู่ เช่น ไม้สัก (Tectona grandis Linn) ไม้รูกฟ้า (Terminalia tomentosa, N & A) ตะแบกนา (Lagerstroemia floribunda, Jack.) แดง (Xylia kerrii, Craib & Hutgh) ประดู่ (Pterocarpus macrocarpus, Kurz) มะขามป้อม (Phyllanthus emblica, Linn.) ตะเคียนหนู (Anongeissus acuminata, Well) พลวง (Dipterocarpus tuberculatus, Roxb.) มะม่วงป่า (Mangifera caloneura, Kurz) และ ไม้ไผ่ (Bambuss spp)

(๓) พื้นที่ป่าส่วนล่าง (Location C.)

เป็นบริเวณด้านทิศตะวันออกของพื้นที่มีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ และที่ราบ ชนิดป่า เป็นป่าแพะ หรือป่าเต็งรัง (Dry Dipterocarps Forest) ชนิดไม้ที่ขึ้นอยู่เช่น แด้ว (Cratoxylon prunifolium Kurz) พลวง (Dipterocarpus tuberculatus, Roxb) มะขามป้อม (Phyllanthus emblica, Linn.) ปุ่มเป้ง (Phoenix acaulis Ham.) มะเค็ด (Randia Longispina DC.) ไม้ไร่ (Oxytenanthera aloclilata Munro..) เป็นต้น

สภาพป่าไม้ทั่วไป

(๑) สภาพป่าโดยธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์มีเนื้อที่ประมาณ ๒๒,๐๐๐ ไร่ (๙,๕๒๐ ha)

(๒) สภาพป่าที่เสื่อมโทรมจำต้องเร่งทำการฟื้นฟูสภาพป่าโดยเร็ว มีเนื้อที่ประมาณ ๑๔,๒๐๐ ไร่ (๒,๙๑๒ ha.)

(๓) บริเวณที่ราษฎรบุกรุกถือครองทำกินมีเนื้อที่ประมาณ ๑๔,๐๐ ไร่ (๒๔๔ ha.) โดยในแต่ละ Location มีสภาพป่าดังนี้

(๑) Location A. สภาพป่าโดยทั่วไปค่อนข้างสมบูรณ์ และพื้นที่บางส่วนถูกชาวเรานุกรุกแผ้วถางทำไร่เลื่อนลอย รวมทั้งการลักลอบตัดไม้แปรรูป โดยนายทุนและราษฎร

(๒) Location B. สภาพป่าโดยทั่วไปมีสภาพเสื่อมโทรม เนื่องจากถูกนายทุนและราษฎรบุกรุกลักลอบตัดไม้แปรรูปไปเป็นจำนวนมาก

(๓) Location C. สภาพป่ามีสภาพเสื่อมโทรม เนื่องจากการบุกรุกลักลอบตัดไม้แปรรูป เผาถ่านและเพื่อต้องการที่ดินทำกินของราษฎร

๔.๔.๓ ลักษณะทางภูมิศาสตร์

(๑) สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูงทางด้านทิศตะวันตกและลดหลั่นลาดลงทางด้านทิศตะวันออกจนมีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ และที่ลาด เป็นแหล่งกำเนิดของน้ำ ๓ สาย คือ ห้วยแม่ปือก, ห้วยแม่ทิม และห้วยแม่สอย มีน้ำไหลตลอดทุกฤดูกาล ปัจจุบันปริมาณน้ำลดลงไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรม อุปโภค และบริโภคของราษฎร ตำบลแม่สอย

(๒) ลักษณะดิน

(๒.๑) Location A. ลักษณะดิน อุดมสมบูรณ์ เนื้อดินเป็นดินร่วนสีน้ำตาลปนเทา ดินร่วนเหนียวปนทรายสีน้ำตาลหรือน้ำตาลแดง บางแห่งมีดินลูกรังปะปนอยู่ด้วย (Red-Yellow Poizzolic) และบางแห่งเป็นดินเหนียวร่วนปนทราย ดินร่วนปนทราย (Gray Poizzolic Soils.) มีการระบายน้ำดีหรือค่อนข้างดี ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH.) อยู่ระหว่างประมาณ ๔.๕ - ๕.๕

(๒.๒) Location B. ลักษณะดินเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย (Gray Poizzolic Soils) ดินร่วนปนทรายหรือดินร่วน เนื้อดินเหนียว (Law-Humic Gley Soils.) การระบายน้ำเลวถึงค่อนข้างดี ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) อยู่ระหว่างประมาณ ๔.๕ - ๕.๕

(๒.๓) Location C. ลักษณะดินคล้ายกับ Location B. หน้าดินถูกชะล้างอัดแน่นมีอินทรีย์วัตถุน้อย เนื้อดินเป็นดินเหนียวปนทรายสีแดงหรือสีเหลือง มีลูกรังปะปนอยู่ในชั้นดินด้วย

(Red-Yellow Pozolix Soils) ดินร่วนปนทราย (Low-Humic gley Soils.) ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) อยู่ระหว่างประมาณ ๔.๕ - ๖.๐

(๓) ค่าความสูงจากระดับน้ำทะเล

พื้นที่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๐๐ - ๑,๕๐๐ เมตร

(๔) อุณหภูมิ

ค่าอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดประมาณ ๑๐ - ๒๔ องศาเซลเซียส และค่าอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดประมาณ ๓๐ - ๓๔ องศาเซลเซียส

(๕) ปริมาณน้ำฝน

ค่าปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยต่อปี ประมาณ ๔๐๐ - ๑,๐๐๐ มิลลิเมตร (ได้จากข้อมูลของโครงการส่งเสริมการเกษตร โดยอาศัยน้ำฝน สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน)

(๖) การคมนาคม

พื้นที่อยู่ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไปทางทิศใต้ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร เดินทางโดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๔ ถนนเชียงใหม่ - ฮอด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านน้ำหยาด ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณหลักกิโลเมตร ที่ ๗๔ - ๗๕

๔.๔ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) พื้นที่ต้นน้ำแม่สอย ได้รับการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพป่าให้มีสภาพที่สมบูรณ์ดีขึ้น เป็นพื้นที่ประมาณ ๔๒,๐๐๐ ไร่

๒) เป็นโครงการตัวอย่างของกรมป่าไม้ในการดำเนินงานด้านป่าไม้ โดยการสนับสนุนเงินงบประมาณดำเนินการจากองค์กรเอกชน และเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปปฏิบัติในโครงการอื่น ๆ อีกต่อไป

๓) ใช้เป็นสถานที่สำหรับเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาและดูงานเพื่อเป็นแบบอย่างในการนำไปส่งเสริมและเผยแพร่ในท้องที่ ที่รับผิดชอบ

๔) เป็นการส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ได้ ๔๐ % ของเนื้อที่ประเทศ

๕) ราษฎรในชนบทได้รับการพัฒนาและได้รับประโยชน์โดยตรง ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นหมู่บ้านที่มั่นคง

๖) ผลจากการพัฒนารัฐบาลในชนบทให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการอบรมด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ราษฎรมีความเข้าใจคุณค่าของป่าไม้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลในระยะยาวต่อไปในการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า

๗) ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมโดยจัดทำแปลงสาธิตที่สมบูรณ์แบบสามารถใช้ในการประชาสัมพันธ์แก่ราษฎรใกล้เคียงตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่สนใจ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะมีประสบการณ์ ทราบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ สามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขและวางแผนดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๘) ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากแปลงสาธิต ส่งเสริม ชันได้แก่ ผลผลิตพืชเกษตรนอกเหนือจากการนำไปใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ในการทดลองสาธิตแล้ว จะได้นำมาจัดทำเป็นธนาคารพืชเกษตร เพื่อการสนับสนุนเกษตรกรต่อไป สำหรับผลผลิตจากไม้ป่า ซึ่งได้จากการลิดกิ่ง การตัดวางขายระยะ จะดำเนินการตามระเบียบของกรมป่าไม้ต่อไป

๙) หลังการดำเนินการครบตามโครงการนี้แล้ว กรมป่าไม้จะได้พิจารณาดำเนินการต่อไปตามระเบียบและหลักการ

๔.๑๐ ผู้รับผิดชอบดำเนินการ

มูลนิธิธรรมนาถ วัดศาลาด เลขที่ ๑๐๑ ถนนศรีวิชัย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการประชุมงานสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติออบหลวง กรมป่าไม้ (R.F.D.)

บทที่ ๕ บทบาทพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม ในการอนุรักษ์ และพัฒนา

๕.๑ วิเคราะห์บทบาทสถาบันสงฆ์กับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง มีความสับสน งามาย ไร้สาระส่าย ทั้งในด้านแนวคิดและการปฏิบัติ การศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจในระดับโครงสร้าง จำเป็นต้องวิเคราะห์สภาพของสังคมในยุคนั้นว่าเป็นอย่างไรและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและบทบาทสงฆ์อย่างไร

สภาพของพระพุทธศาสนา ถ้าจะพูดไปแล้ว ปัจจุบันกับสมัยพุทธกาลย่อมผิดกัน เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น ท่านสร้างพระพุทธศาสนาขึ้นมาในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เพื่อช่วยสังคมที่เปลี่ยนแปลงนั้นให้เป็นไปในทางที่ดีที่สุด แต่สภาพสถาบันพุทธศาสนา ปัจจุบัน คือ สภาพของการรักษาสถานะเดิมหรือรูปแบบเดิม แล้วมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายนอก ซึ่งเข้ามาขัดแย้ง ในสภาพเช่นนี้จึงเกิดปัญหาสำคัญที่ว่า พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ หรือปรับปรุงตัวมีบทบาทอย่างไรต่อไป กลับกลายเป็นปัญหาหนัก เดิมนั้น พระพุทธศาสนาเป็นฝ่ายที่จะช่วย หรือจะควบคุมการเปลี่ยนแปลง แต่ปัจจุบันนี้ ถ้าหากว่าไม่รีบกำหนดให้ทัน พระพุทธศาสนาจะกลับเป็นตัวสภาพที่ขัดแย้งกับความเปลี่ยนแปลงนั้นเสียเอง*

* พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมาจริยธรรม, ๒๕๒๒) หน้า ๖๐

สังคมสมัยใหม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจไปอย่างมากและได้เสียคุณภาพแห่งอำนาจในสังคมไป “จนเป็นสาเหตุหลักของการเสื่อมเสียศีลธรรม ซึ่งการแก้ไขโดยพัฒนาจิตใจใด ๆ โดยไม่แก้ไขเรื่องคุณภาพอำนาจในสังคมจะไม่ได้ผล เพราะจิตใจไม่ได้อยู่โดด ๆ เป็นเอกเทศ แต่เกี่ยวข้องอยู่กับสังคมอย่างสำคัญ” ปัจจุบัน “อำนาจของสถาบันครอบครัวกับสถาบันชุมชนถูกอำนาจใหม่ที่ใหญ่กว่ามากระแทกแตกสลาย อำนาจใหม่ที่ใหญ่มาก (มหภาคอำนาจ) มีสองอย่าง คือ อำนาจรัฐ (รัฐานุภาพ) กับ อำนาจเงิน (ธนาานุภาพ) ”

อำนาจรัฐ หมายถึง ระบบราชการ และส่วนโยงใยของระบบนี้ ระบบราชการได้ขยายตัวใหญ่โตขึ้นและมีอำนาจครอบคลุมไปหมดทั้งประเทศในทุกแง่มุมของราษฎร โดยอาศัยกฎหมายและกำลังคน ทั้งที่ติดอาวุธและไม่ติดอาวุธที่จะบังคับใช้กฎหมาย อำนาจนี้ครอบคลุมทั้งการปกครอง การเป็นเจ้าของและการจัดการทรัพยากร เช่น ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ การจัดการศึกษา ศาสนา กระบวนการยุติธรรม การกำหนดการทำมาหากินหรือเศรษฐกิจวัฒนธรรม ระบบข้อมูลข่าวสาร การดำเนินการเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยการตั้งกระทรวง และกรมต่าง ๆ เป็นเจ้าของเรื่อง กระทรวง และกรมต่าง ๆ รวมศูนย์อำนาจเข้าส่วนกลาง นี่คือการทำลายความเป็นชุมชนให้แตกสลายทั่วประเทศ

อำนาจเงิน (ธนาานุภาพ) สังคมเดิมไม่มีเรื่องเงินหรือเงินไม่มีบทบาทมาก บัดนี้โครงสร้างเรื่องเงินและปริมาณเงินได้ขยายใหญ่และมีอำนาจมาก เรื่องของเงิน ส่วนหนึ่งเป็นเครื่องมือของการแลกเปลี่ยนกันตามปกติ ก็เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต แต่อีกส่วนหนึ่ง มีการใช้เงินเป็นอำนาจ(ธนาานุภาพ)ที่จะก่อให้เกิดความไม่ถูกต้องขึ้น เช่น ในการทำร้ายผู้อื่น ในการไปสูบบุหรี่ของผู้อื่นโดยไม่ถูกต้อง ในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการสื่อสารข้อมูลไม่ถูกต้อง ในการทำลายกระบวนการยุติธรรม ธนาานุภาพได้เข้าครอบงำสังคมโดยทั่วตลอดอย่างรุนแรง *

จากการที่อำนาจรัฐและอำนาจเงินรวมตัวกันเป็นอำนาจศูนย์กลางดึงดูดทุกสิ่งเข้าหาตัวเช่นนี้ทำให้สังคมเสียสมดุลและเสื่อมจากศีลธรรม

* ศ.น.พ.ประเวศ วะสี, แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานุภาพและวิเศษ, (กรุงเทพ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิงดอม, ๒๕๓๖) หน้า ๒๒

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓

* เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๒๓ - ๒๔

รัฐาภาพกับธนาภาพจึงดิ่งด้างต่าง ๆ เข้าหาตัวมัน อันได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลข่าวสาร และกระบวนการยุติธรรม แทนที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างถูกต้อง แต่เนื่องจากสังคมไม่มีอำนาจ จึงถูกรัฐาภาพและธนาภาพดึงดูดให้บิดเบี้ยวไป เป็นต้นเหตุให้เสียปรกติภาพ (disorders) ขนานใหญ่ในสังคม หรือการเสื่อมเสียทางศีลธรรม *

ในด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นปัญหาสังคมระดับชาติ ผู้นำประเทศเริ่มให้ความสนใจ ดังในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔ ได้เริ่มพูดถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ยังไม่ตระหนัก "ก็เป็นเพียงเรื่องของการไปตามกระแส คือ ในฐานะที่ประเทศไทยเราเป็นสังคมหนึ่ง และเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา เป็นประเทศเล็ก ๆ ที่อยู่ในกระแสการพัฒนาของโลก" * สำหรับ Homer-Dixon เห็นว่า

ประเทศที่ยากจนจะมีปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น ความขัดแย้งที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมจึงมักจะมีโอกาสเกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนามากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการประสานตัวระหว่างผลกระทบทางสังคม ๔ ด้าน อันได้แก่ การลดลงของการผลิตทางเกษตรกรรม การตกต่ำทางเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายประชากร และการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งแต่เดิมมีการยอมรับในความชอบธรรม"

Homer-Dixon ได้แยกปัญหาสิ่งแวดล้อมออกเป็น ๗ กลุ่ม และเชื่อมโยงปัญหาดังกล่าวกับผลกระทบทางสังคม ๔ ประเภท ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้ง ๓ ด้านด้วยเช่นกัน โดยเขาได้สร้างกรอบการวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อม ๗ กลุ่มที่ประเทศกำลังพัฒนากำลังเผชิญอยู่ ได้แก่ ๑) ภาวะเรือนกระจก ๒) การลดลงของโอโซน ๓) การตัดไม้ทำลายป่า ๔) การแพร่สารกรด ๕) การ

* เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า ๒๕

* พระธรรมปิฎก. การพัฒนาที่ยั่งยืน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๔) หน้า ๒๑

* ร้อยานันต์ สมุทวณิช กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. อ้างใน สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี. เทรล จำกัด จัดพิมพ์โดย สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕) หน้า ๑๖

เสื่อมโทรมของพื้นที่การเกษตร ๖) การใช้แหล่งน้ำมากเกินไปและมลภาวะของน้ำ ๗) การลดลงของทรัพยากรประมง”

ในท่ามกลางกระแสการพัฒนาที่นำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้ พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคมไทยมานานจึงถูกเรียกร้อง ระดมพลังไปใช้ในการพัฒนาสังคม ซึ่งการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นนี้ สมควรที่จะได้มีการศึกษาถึงปัจจัยสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับรัฐให้เข้าใจเสียก่อน กล่าวคือ ในด้านความสัมพันธ์กันระหว่างศาสนากับสังคมไทยมีสิ่งที่น่าสนใจมาพิจารณาหลายประการ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจในบทบาทที่ควรจะเป็นของพระสงฆ์ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหามหาชนพระสงฆ์กับการอนุรักษ์และการพัฒนาในปัจจุบัน “ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักร คือ รัฐ กับศาสนจักรในเชิงอุปถัมภ์ก็นำมาซึ่งความผูกพันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ความภักดีของพระสงฆ์ต่อรัฐซึ่งแสดงออกโดยการให้ความร่วมมือและสนับสนุนรัฐบาล” การที่พระสงฆ์มีความภักดีต่อรัฐเช่นนี้ หากได้เป็นที่พอใจของรัฐไม่ รัฐยังมีมุมมองอีกว่า รัฐมีความจำเป็นต้องควบคุมสถาบันสงฆ์อย่างน้อย สองรูปแบบ คือ โดยโครงสร้างอำนาจรัฐ และโดยกฎหมาย

รัฐตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน จะต้องมีการควบคุมพระสงฆ์ให้อยู่ภายในขอบเขตของทั้งกฎข้อบังคับ ความประพฤติของพระสงฆ์และกฎหมายของบ้านเมือง การควบคุมนี้มีมาตรการหลาย ๆ อย่าง เช่น การจัดตั้งหน่วยงานของทางราชการคอยควบคุมดูแลและให้บริการแก่พระสงฆ์ ... นอกจากนี้มีหน่วยงานราชการแล้ว ก็คือ การควบคุมโดยกฎหมาย ที่สำคัญ ได้แก่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมตลอดมา โดยเฉพาะตั้งแต่องค์ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา”^๔

^๔ เดียงเดียวกัน, หน้า ๑๘

^๕ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา.

พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สอยจำกัด, ๒๕๒๐) หน้า ๕๑

^๖ เดียงเดียวกัน, หน้า ๕๐

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยได้มีบทบาทต่อสังคมไทยด้านต่าง ๆ มานาน นับตั้งแต่สถาปนาราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะบทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ แต่บทบาทด้านการพัฒนาวัตถุมาปรากฏเด่นชัดในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ภายหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี การพัฒนาชนบทได้เป็นไปอย่างกว้างขวางและได้ระดมสรรพกำลังภายในชาติมาช่วยกันพัฒนาประเทศ พระสงฆ์ได้ถูกระดมให้มาช่วย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ และได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เพื่อให้เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจรับผิดชอบคณะสงฆ์ภายในจังหวัด จนก่อให้เกิดการกระจายความรับผิดชอบออกไปในแต่ละท้องถิ่น ภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้เริ่มเกิดพระผู้นำท้องถิ่นขึ้นมาจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะพระหนุ่ม ๆ ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยได้เอื้ออำนวยช่วยเหลือราษฎรผู้ทุกข์ยากในท้องถิ่นรุดกันดาร จนต่อมา ที่จังหวัดเชียงใหม่สามารถจัดตั้งศูนย์โรงเรียนราษฎร์ของวัดแห่งประเทศไทย และที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถจัดตั้งศูนย์ประสานงานการพัฒนาพระพุทธศาสนาจังหวัดอุบลราชธานี ทั้งสองศูนย์นี้เป็นศูนย์ใหญ่ที่คอยดูแลโครงการพัฒนาของพระสงฆ์ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึงปัจจุบัน โดยมีมูลนิธิเอเซียคอยให้การสนับสนุน **

บทบาทพระสงฆ์ในภาคเหนือกับการพัฒนา จากการศึกษาผลงานของพระสงฆ์ไทย โดยเฉพาะพระสงฆ์ในภาคเหนือ ของ ศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ สุธาส์ราญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ พบว่า

พระสงฆ์ในภาคเหนือนิยมทำโครงการพัฒนาใน ๕ เรื่องใหญ่ ๆ คือ เรื่องแรก เกี่ยวกับการเกษตร ได้แก่ การสาธิตการปลูกส้ม ลำไย ลิ้นจี่ มะพร้าว การขยายปราบแมลง แนะนำการใช้ยาปราบศัตรูพืช แนะนำการเกษตรแผนใหม่ สาธิตการตอน ตัดตา ต่อกิ่ง ขยายพันธุ์ การเพาะชำ สาธิตการปลูกฝ้าย ถั่ว พริก กะหล่ำ การปรับปรุงดิน การใช้ปุ๋ย การใช้ปูนขาว การแจกเมล็ดพันธุ์ผัก การฉีดวัดซินป้องกันโรคสัตว์ สาธิตการตอนหมู ไก่ และการแจกพันธุ์สัตว์ เรื่องที่สอง เกี่ยวกับการอนามัย ได้แก่ สาธิตการทำหัวส้วม ช่วยจัดทำหัวส้วม และการซ่อมแซมบ่อและสระน้ำ จัดทำร่องระบายน้ำ ผังท่อระบายน้ำ ทำ

** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐ - ๑๓๑

ทำนบกักเก็บน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ช่อมแซมสถานีนอนามัย จ่ายยาแก่ประชาชนที่เจ็บป่วย และแนะนำการรักษาสุขภาพอนามัยและการป้องกันโรค เรื่องที่สาม เกี่ยวกับการก่อสร้างถาวรวัตถุ ได้แก่ การสร้างถนน สะพาน ศาลา อาคารเรียน ฼ฎุ ศาลา ป่าช้า ทำรั้ว วัดและโรงเรียน บูรณะพระเจดีย์ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดหมู่บ้าน เรื่องที่สี่ เกี่ยวกับการจัดบริการชุมชน ได้แก่ การเปิดตลาดนัดขายของถูก การทำบุญล้างป่าช้า การทำบุญทอดผ้าป่า การสอนหนังสือผู้ใหญ่ การสอนหนังสือเด็ก การแจกเสื้อผ้าและแจกเครื่องเขียนแก่เด็กยากจน การแจกอาหารด้านอนามัยและการเกษตร การบรรพชาสามเณรและการอุปสมบทพระภิกษุ การภาพยนตร์โสตทัศนศึกษาเรื่องต่าง ๆ การอบรมแนะนำวิชาสหกรณ์สู่ระดับขั้น และการตั้งกลุ่มสนใจ และ เรื่องสุดท้าย เกี่ยวกับการอบรมชี้แจงชาวบ้าน ในเรื่องศีลธรรม ศาสนพิธี การนันทนาการ การพัฒนาหมู่บ้าน และเรื่องการบุญการกุศลอื่น ๆ **

การดำเนินโครงการส่งเสริมพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่รัฐบาลดำเนินการอยู่นี้ นักวิเคราะห์ทางสังคมบางท่าน อย่างนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ มองด้วยความเป็นห่วงต่อเป้าหมาย และบทบาทของพระสงฆ์ที่ควรจะเป็น ทั้งต่อรัฐและประชาชนว่า

เมื่อได้ทราบว่ารัฐบาลและวงการคณะสงฆ์มีโครงการพระธรรมทูต ธรรมจาริกและ ธรรมพัฒนานั้นข้าพเจ้าก็ขออนุโมทนาด้วยในหลักการแต่ออกจะสงสัยกลางแคลงใจในวิธีการ สิ่งที่ข้าพเจ้ากลัวที่สุด คือ การที่รัฐบาลจะใช้คณะสงฆ์เป็นเครื่องมือ จะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม เช่น การใช้ให้พระไปปราบคอมมิวนิสต์ จะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ย่อมเป็นโทษแก่ พระศาสนาและแก่บ้านเมืองอย่างอุกฤษ**

การออกมาแสดงบทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่นของพระสงฆ์ในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๙ เป็นการเข้ามาเพื่อสนองนโยบายของรัฐในด้าน การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยไม่มีการพูดถึงการพัฒนาด้านพระศาสนา จนกระทั่งแผนพัฒนา

** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐

** ส. ศิวรักษ์, บรรยาย เรื่อง อบรมพระสงฆ์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น, ในเอกสารโครงการ อบรมพระสงฆ์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๖) หน้า ๒๔

ฉบับที่ ๒ คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๔ (มีคำว่า สังคม เพิ่มเข้ามา)จึงมีการพูดถึงการพัฒนาสังคม แต่ไม่มีการพูดถึงการพัฒนาจิตใจ จนกระทั่งถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓ - ๒๕๓๔ จึงได้มีการพูดถึงการพัฒนาวัฒนธรรมด้านจิตใจ พร้อมกับมีแผนปฏิบัติ เนื่องมาจากเกิดการขาดความสมดุลระหว่างการ พัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาจิตใจ ที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาในระหว่างที่ผ่านมานั้นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง การออกมาแสดงบทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่นของพระสงฆ์เกิดมาจากการขอ ความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ทั้งนี้ พระ สงฆ์จะต้องแสดงบทบาทของตนภายใต้กรอบที่รัฐบาลกำหนดให้เท่านั้น ห้ามล้ำเส้น ดังจะพบได้ จากสาส์นของจอมพล ถนอม กวณิช รมต. นายกรัฐมนตรี ไปถึงที่ประชุมสังฆมณฑลของพระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร (ประชุมสมณัตนาพระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร) เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ เพื่อขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ให้สอนหลักธรรมสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ หลัก สันโดษ เพราะเกรงว่าจะเป็นการขัดขวาง ไม่เอื้ออำนวยต่อนโยบายการพัฒนาประเทศ ความว่า

นี่เป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลและกระผมเองร้องขอ เพราะเหตุว่าพระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกอย่าง ที่สามารถจะเลือกเอามาสอนหรือจูงใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มี คำสอนให้คนมักน้อยสันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่า ไม่จำ เป็นต้องชวนชววย คายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจจะเหมาะกับกาลสมัยหนึ่ง แต่ จะไม่เหมาะสำหรับสมัยปฏิวัติ ซึ่งต้องการความชวนชววยทางก้าวหน้า จำต้องเลือกสรรเอา ธรรมะที่สอนให้มีวิริยะอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาชีพ ไม่ประมาท ไม่หวังพึ่งคน อื่น พึ่งแต่ตนเอง และความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจเหล่านี้ ซึ่งกระผมเข้าใจว่า มีพุทธภาษิต อยู่มากมายหลายที่จะนำมาสอนได้ จึงใคร่ขอร้องคณะสงฆ์ให้พยายามสอนคนไปในทางนี้ จะเป็นการช่วยแผนเศรษฐกิจ และงานทุกอย่างที่รัฐบาลปฏิบัติกำลังทำอยู่ โดยมุ่งความ วัฒนาถาวรของประเทศชาติ ซึ่งจะเป็นความวัฒนาถาวรทางพระศาสนาเอง **

เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาพื้นฐานในการพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่นั้นมาถึง ุคปัจจุบันเป็นอย่างดี ต่อกรณีนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า

** กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ แดงการณคณะสงฆ์ เล่มที่ ๔๘ ภาค ๔. (ฉบับวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๐๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๓) หน้า ๕๔๕

ผู้นำฝ่ายบ้านเมืองเวลานั้นเข้าใจว่า ถ้าประชาชนมีความอยากมาก ๆ คืออยากมีกินมีใช้ อยากร่ำรวย อยากมีสิ่งฟุ่มเฟือย นำรูงำเรอความสุขพร้อม อยากได้เงินมาก ๆ ก็จะทำให้ชนชั้นแรงงานทำการเป็นการใหญ่ บ้านเมืองก็จะเจริญพัฒนา แต่ถ้าประชาชนสันโดษ คือ พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ รู้จักอิ่มรู้จักพอ ก็จะไม่กระตือรือร้น ขวนขวาย หรือถึงกับเกียจคร้าน การพัฒนาบ้านเมืองก็จะไม่สำเร็จ ความเข้าใจอย่างนี้ ดูเผิน ๆ ก็คล้ายจะเป็นจริง แต่ที่แท้เป็นความเข้าใจผิดซ้อนกันทีเดียว ๓ ชั้น คือ ผู้บริหารประเทศเป็นเช่นเดียวกับชาวบ้านหรือสังคมไทยทั่วไปที่มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับหลักการที่กล่าวถึงนั้นเคลือบคลาดไม่ชัดเจนเพียงพอ แล้วกลับมามีความเห็นเป็นปฏิกิริยาต่อการพัฒนาที่ตนเข้าใจไม่ถูกต้องอยู่แล้ว พร้อมกันนั้น หลักการในการพัฒนาที่ตนใช้เป็นฐานในการมอง ก็ไม่ถูกต้อง และในที่สุด ความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างหลักการพัฒนาที่ตนจะนำมาใช้กับผลที่ต้องการก็ไม่ถูกต้องอีก ทั้งหมดนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อปัญหาในการพัฒนา ทำให้เราเริ่มต้นยุคพัฒนาอย่างผิดพลาด แล้วเดินผิดทางสืบมา**

สภาพเช่นนี้ นอกจากผู้นำรัฐบาลจะมีความสับสน เห็นผิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา และนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาประเทศ และระบบของรัฐที่สร้างขึ้นเป็นกลไกของการพัฒนาตามปรัชญาพื้นฐานที่ผิดดังกล่าว ยังเป็นระบบการพัฒนาแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี เสนอรูปแบบการวิเคราะห์ไว้ข้างต้นว่า เป็นภาพที่รัฐ(รัฐบาล) กับ การพัฒนาเศรษฐกิจ(ธนาคาร)ได้ตั้งสิ่งต่าง ๆ เข้ามาหาตัว ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลข่าวสาร และกระบวนการยุติธรรมต่าง ๆ เป็นเหตุให้ทรัพยากรดังกล่าวไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ทำให้สังคมเสียดุลภาพ (Disorders) หรือเสื่อมเสียทางศีลธรรมใหญ่หลวง

ภายใต้ปรัชญาพื้นฐานการพัฒนาและทิศทางการพัฒนาผิดทางเช่นนี้ การแสดงบทบาทต่อสังคมของพระสงฆ์จึงดำเนินไปในท่ามกลางข้อจำกัดค่านิยมการ ปัจจุบัน ได้มีพระสงฆ์หลายรูปได้ตระหนักและเข้าใจข้อจำกัดดังกล่าว ได้ดำเนินการพัฒนาและการอนุรักษ์โดยเริ่มจากความเมตตา กรุณาที่ท่านมีต่อสังคมและชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อน ท่านได้ใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในงานอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์เหล่านี้ แม้จะมีบทบาทเด่น ๆ อยู่หลายรูปในทุกภูมิภาคก็ตาม แต่ก็

** พระธรรมปิฎก. ช้างแก้ว, หน้า ๒๕ - ๒๖

เพียงการก่ออุลุมชนในจุดเล็ก ๆ ภายในวัดเท่านั้น แม้จะพยายามจัดตั้งเป็นเครือข่ายพระสงฆ์ก็ตาม แต่ละท่านก็ยังประสบอุปสรรคอยู่หลายประการ อาทิ ทำงานอย่างโดดเดี่ยว ไม่มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพระสงฆ์และผู้รู้อื่น ๆ ไม่สามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมที่มีความสลับซับซ้อนได้อย่างเพียงพอ บางท่านถึงกับประสบภัยแก่ชีวิต หรือประสบข้อกล่าวหาจากราชการ หรือเป็นภัยต่อเพศภาวะพรหมจรรย์ของตนไปก็มี นี่คือ ภาวะทางสังคมที่ดำเนินไปอย่างผิดระบบและขั้นตอนของศีลธรรมดังที่กล่าวมา ซึ่งคาดว่า สภาพเช่นนี้ยังจะคงดำเนินต่อไปในทิศทางนี้อีกนานเท่าอนันต์ ตราบเท่าที่สังคมไทยยังไม่มี การปรับกระบวนทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และการพัฒนาให้เป็นสัมมาทิฏฐิและรูปธรรม

๕.๒ บทบาทของพระอริการพจน์ศักดิ์ เศรษฐมโน ในการอนุรักษ์และพัฒนา

การก้าวเข้าสู่บทบาทการอนุรักษ์และพัฒนาของพระอริการพจน์ศักดิ์ เศรษฐมโน มีลักษณะแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับพระนักพัฒนาในภาคเหนือทั่ว ๆ ไป ดังที่กล่าวมา กล่าวคือ มิได้ก้าวเข้าสู่การอนุรักษ์และพัฒนาด้วยการชักนำของรัฐบาล และโครงสร้างของคณะสงฆ์สายการปกครองในท้องถิ่น แต่หากเกิดจากพลังแห่งจิตสำนึกภายในที่ท่านมีต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนรอบป่า ตลอดจนสังคมโดยรวม เช่น มีความเมตตา กรุณา ผสมผสานกับประสบการณ์และภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาที่สั่งสมมา นำไปวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของการทำลายธรรมชาติที่มีความสลับซับซ้อนและโยงใยกับปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา การศึกษา และการเมือง ลักษณะเช่นนี้ บ่งบอกถึงบุคลิกส่วนตัวที่มีความเป็นอิสระระดับหนึ่ง นำไปสู่การมีความกล้าหาญทางจริยธรรม กล้าคิด กล้าวิเคราะห์ กล้าตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องบุคคลในโครงสร้างระบบ ทั้งระบบของคณะสงฆ์และระบบของทางราชการเห็นด้วย เพราะเคยเห็นจุดบกพร่องมาแล้วทั้งนั้น การดำเนินงานจึงมุ่งไปที่สภาพที่เป็นจริงของสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อมเป็นที่ตั้ง เรียกว่า ทำงานในระดับปัจเจกมากกว่าระดับศีลธรรมขั้นพื้นฐานทั่ว ๆ ไป ดังนั้น บทบาทของพระอริการพจน์ศักดิ์ เศรษฐมโน จึงเป็นบทบาทที่โดดเด่นและหลากหลายกิจกรรม ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นศึกษาบทบาท ไว้ ๘ ประการ ได้แก่

๕.๒.๑ บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ

จิตสำนึก ในทัศนะของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม เป็นทั้งกระบวนการคิดและการปฏิบัติของมนุษย์ ทั้งระดับปัจเจกและสาธารณะ ในแง่บวก คือ การรู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่า เห็นศักยภาพความสามารถของตนและชุมชนว่าอยู่รอดมาอย่างไร และจะดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างไร ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่คนปฏิบัติด้วยตนเอง มาทำงานด้วยกัน เรียนรู้ร่วมกัน มีความสามัคคี และเป็นมิตรต่อกัน ทั้งต่อมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในแง่ลบ คือ สิ่งตรงกันข้าม สำหรับจิตสำนึกที่จะต้องแก้ไข คือ จิตสำนึกแห่งการหลงผิด เข้าใจผิด และปฏิบัติผิดทาง (มิอาจสั่งกับปะ) ส่วนจิตสำนึกที่ควรรักษาหรือพัฒนา คือ จิตสำนึกที่เป็นการรู้ เข้าใจ และปฏิบัติถูกทาง (สั่งมาสั่งกับปะ) ปัจจุบัน จิตสำนึกของบุคคลและชุมชนได้ถูกกระทบกระเทือน สั่นคลอน และไม่มั่นคงจากสาเหตุของการพัฒนาในระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งเท่ากับเป็นการสั่นคลอนของระบบศีลธรรมขั้นพื้นฐานของสังคมไทยทั้งระบบอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เช่น ทำให้บุคคลและชุมชนขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน ขาดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์ครอบครัวและชุมชน มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทำตัวเป็นผู้รับมากกว่าเป็นผู้ประดิษฐ์สร้างสรรค์ เป็นนักขอความช่วยเหลือจากภายนอกอย่างไม่รู้ลี้กตัว ไม่คิดจะออกแรงสร้างสรรค์อะไรให้กับประโยชน์สาธารณะนอกจากจะมีค่าตอบแทน คำว่า การทำงานเพื่อเขาบุญได้ย้อนกำลังลงไปมาก

สาเหตุเกิดมาจากการที่รัฐเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นเจ้าของและผู้ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะการหยิบยื่นให้ในสิ่งที่เกินวิญญูภาวะ เช่น โครงการเงินผัน ที่หยิบยื่นให้ประชาชนมิใช่เพื่อการแก้ปัญหาของชาติ หากแต่เพื่อการสร้างความนิยมให้กับฝ่ายตน และโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท ที่มุ่งสร้างความสะดวกสบาย สร้างรายได้และค่าตอบแทนเป็นวัตถุให้แก่บุคคลและชุมชนในชนบท จนทำให้ชาวชนบทกลายเป็นนักขออย่างไม่รู้ลี้กตัว โดยชาวบ้านเองก็คงไม่รู้จริง ๆ หรือแม้แต่วิญญูเองก็คงไม่รู้และไม่เฉลียวใจในผลข้างเคียงที่ตามมาด้วยซ้ำไป ซึ่งการกระทำดังกล่าวได้ตัดขาดการมีส่วนร่วม ความภูมิใจในตัวเอง และการมองประโยชน์สาธารณะเป็นเรื่องบุญกุศลออกไปจากรากฐานสังคมไทยที่เคยมีมาตั้งแต่บรรพกาล

พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐโม เห็นว่า จุดนี้เป็นอำนาจหน้าที่ทางศีลธรรมของพระสงฆ์โดยตรงที่จะกระทำได้ โดยไม่ต้องรอใครสั่งการ ในอันที่จะมาฟื้นฟูศีลธรรมส่วนนี้กลับคืนมาให้จิตสำนึกของบุคคลและชุมชนกลับคืนมา ให้ศีลธรรมกลับคืนมา มิเช่นนั้นโลกาจะพินาศ

อย่างไรก็ตาม ศีลธรรมและจิตสำนึกโดยรวมของประเทศไทยแม้จะถูกสั่นคลอนไปบ้าง แต่ก็ยังไม่ถึงขั้นถูกทำลายอย่างถึงรากถึงโคน เพราะความคิดของบุคคลและชุมชนที่จะเสียสละ ลามคิคือ ร่วมแรงร่วมใจกันทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยังพอมีหลงเหลืออยู่บ้าง โดยเฉพาะในชนบท แต่ไปรวมพลังอยู่ที่วัด ซึ่งเป็นเสมือนฟางเส้นสุดท้ายของสังคมไทยไปแล้ว ถัดมาก็ไปอยู่ที่โรงเรียน และสถานีนามัยของชุมชน ทั้งนี้ ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงหรือมีความสัมพันธ์ใด ๆ กับจิตสำนึกที่เกี่ยวข้องกับป่าและธรรมชาติอื่น ๆ เพราะอยู่ไกลเกินไปสำหรับประชาชนในชนบท หรือแม้แต่นักคิดและนโยบายของรัฐในยุคนี้ก็ตาม จึงคิดเสมอว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้พระสงฆ์เข้ามา มีบทบาทที่ฟื้นฟูศีลธรรมในส่วนนี้ เพื่อให้ศาสนา มีบทบาทในสังคมต่อไป”

ที่จริงวัตถุประสงค์ของศาสนาเพื่อสังคม แต่เนื่องจากโครงสร้างอำนาจในสังคมเปลี่ยนไป ทำให้ศักยภาพของศาสนาที่จะจรรโลงศีลธรรมในสังคมดดถอยลงมาก ที่จริงโครงสร้างของสถาบันศาสนากว้างขวางทั่วถึง และเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งทางการศึกษา การรักษาพยาบาล วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ เมื่อภาครัฐเติบโตและรวมศูนย์มากขึ้นก็ไปดึงเอาวัดให้มาสัมพันธ์กับราชการที่รวมศูนย์ ทำให้วัดลดการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนลง แต่ไปสัมพันธ์กับอำนาจรัฐที่รวมศูนย์ และระยะหลังเมื่ออำนาจเงินเติบโตขึ้น วัดก็ไปสัมพันธ์กับรณานุกาพมากขึ้น ทั้งสองอย่างมีส่วนทำให้ชุมชนล่มสลายลง”

วิธีการปลูกฝังจิตสำนึกรักธรรมชาติ

ในการปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนตั้งแต่แรกจนปัจจุบันนี้ก็เกิดจากประสบการณ์ของชีวิตที่เคยอยู่ในป่ามา ๔๐ ปี จนเห็นคุณค่าของป่าที่มันมีต่อชีวิตอย่างลึกซึ้งมาก

เราไม่สามารถแยกได้ว่าป่าสำคัญกว่าชีวิตหรือชีวิตสำคัญกว่าป่า เพราะถ้าเราเผลออยู่การดำรงอยู่ของป่าธรรมชาติกับชีวิตเราแล้ว ชีวิตของเราสั้นกว่ามากมายหลายเท่าตัว ฉะนั้น ในส่วนนี้เราจึงเห็นความหมายและคุณค่าของป่าว่า มี

** เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม, เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๙ ณ ป่าต้นน้ำแม่ออช บ้านปากอ้อย ตำบลแม่ออช อำเภอมองทอง จังหวัดเชียงใหม่

** ศ. น.พ. ประเวศ วะสี, อ้างแล้ว, หน้า ๓๖ - ๓๗

ความสำคัญว่าชีวิตของเรา หรือ ชีวิตของสัตว์ทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในป่า นี่คืความรู
ที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกที่เป็นอยู่”^{๑๑}

พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโม ได้วิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยของการไม่ตระหนักเห็น
คุณค่าของธรรมชาติว่า เมื่อป่ามีความสำคัญขนาดนี้แล้ว ทำไมชุมชนหรือประชาชนทั่วไปจึงไม่
เห็นคุณค่าของป่า “เมื่อมองดูจุดนี้แล้ว จะเห็นทันทีว่า ประชาชนของเราได้รับประโยชน์จากป่าทุก
วินาที ชีวิตที่เขามีอยู่ได้ก็เพราะป่า ถ้าไม่มีป่าแล้วทุกชีวิตก็ไม่มีเหลือ แต่ที่ประชาชนไม่เห็นคุณค่า
ของป่าก็เพราะว่า เขาไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมสั่งสอน ชี้นะในเรื่องเหล่านี้อย่างถูกต้อง”^{๑๒}

จุดเริ่มต้นของบทบาทพระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโม ในการปลูกฝังจิตสำนึก
อนุรักษ์ป่าของชุมชน คือ การเข้าไปปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชน โดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละ
ชุมชน ตามพื้นฐานของแต่ละท้องถิ่น และใช้เทคนิคการพูดสื่อสารแตกต่างกันออกไป โดยมีจุด
หมายเดียวกันคือเพื่อให้ชุมชนมีจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของป่า โดยเห็นว่า พื้นฐานชุมชนแต่ละ
แห่งเขาเห็นคุณค่าป่าระดับหนึ่งอยู่แล้ว เพียงแต่เป็นการสัมพันธ์กับอาชีพของเขาเท่านั้น ถ้าเขา
มีอาชีพเผ่าถ่านเขาก็เห็นต้นไม้ทุกต้นเป็นถ่าน ถ้าเขามีอาชีพเลี้ยงไม้ก็จะเห็นต้นไม้เป็นไม้
กระดาน เป็นคอกเป็นว่าจะขายได้คอกละเท่าไร

ในส่วนนี้เองที่พระสงฆ์จะต้องเข้าไปแนะนำให้เขาว่าป่ามีคุณค่าต่อชีวิตทุกชีวิต
อย่างไร เช่น ป่าเป็นแหล่งเกิดของน้ำ ป่าทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ และที่จะต้องเน้นกันพิเศษก็คือ
“ป่าเป็นชีวิตของผืนแผ่นดินเกิดของเรา ซึ่งถ้าไม่มีป่าแล้ว ผืนแผ่นดินเราหรือโลกเราก็ตายไปนาน
แล้ว ถ้ายังมีป่าอยู่ก็เท่ากับว่าผืนแผ่นดินที่เราเกิดก็ยังคงอยู่ เรื่องนี้บ่งบอกให้เราทราบว่ ชีวิตของ
ผืนแผ่นดินเกิดของเราจะอุดมสมบูรณ์หรือเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับป่าเป็นปัจจัยสำคัญ โดยเฉพาะในชุม
ชนชนบทนั้น เรื่องนี้ เห็นชัดมาก ในภายในระยะเวลาเพียง ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมา ชนบทของเราอุดม
สมบูรณ์มาก แต่แล้วก็กลายสภาพเป็นผืนดินอันแห้งแล้งอย่างไม่น่าเชื่อในชีวิตของพวกเขา

จุดนี้พระสงฆ์จะต้องเปรียบเทียบให้เขาเห็นว่า ทำไมป่าที่มีคุณค่า และให้ทุกอย่างถึง
ขนาดนี้แล้วคนจึงไม่เห็นคุณค่าของป่า? ทำไมบุญคุณของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ที่น้องเขารู้หมด แต่
ป่าซึ่งมีบุญคุณยิ่งกว่าญาติผู้ใหญ่ของเราเสียอีก แต่เรากลับไม่รู้บุญคุณเลย ชีวิตเราอาจขาดญาติ
ผู้ใหญ่ได้แต่เราขาดป่าไม่ได้ หรืออาจขาดครูอาจารย์ได้แต่เราขาดจากป่าไม่ได้ พอชาวบ้านรู้อย่าง

^{๑๑} พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโม, บทสัมภาษณ์

^{๑๒} พระอริการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโม, บทสัมภาษณ์

นี้แล้ว เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ความรู้สึกของเขาตื่นขึ้นมาทันที จากการใช้เห็นป่าเป็นเพียงพืชชนิดหนึ่งที่จะตัดและนำมาขาย กลายมาเป็นการเห็นป่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ตรงจุดนี้พระสงฆ์จะต้องเข้าไปช่วยเขา โดยใช้การพูดและเทคนิคต่าง ๆ แยกต่างหาก ออกไปตามแต่ละชุมชนนั้น ๆ ซึ่งพระท่านั้นก็จะทำบทบาทด้านปลูกฝังจิตสำนึกในการเห็นคุณค่า และความสำคัญของป่าธรรมชาติได้ดี

ก. กิจกรรมการปลูกฝังจิตสำนึก

๑) ใช้กิจกรรมนอกระบบ

ใช้กิจกรรมนอกระบบปลูกฝังจิตสำนึกภิกษุสงฆ์ เวลาจะมีการปลูกฝังจิตสำนึกสัก ครั้งหนึ่งจะต้องไม่ปลูกฝังจิตสำนึกในเวลาที่เขาจะกระทำการสิ่งนั้นจริง ๆ เช่น เวลาปลูกป่า เวลาทำการป้องกันไฟฟ้า เวลาเผายามไฟป่า โดยพระสงฆ์จะต้องอบรมให้เขาทำความเข้าใจ ความมุ่งหมายว่าทำไมจึงมาปลูกป่า ทำไมต้องมาป้องกันไฟป่าอย่างนี้ เป็นต้น ฉะนั้น ก่อนที่เราจะทำการ กิจกรรมอนุรักษ์ป่าพระสงฆ์เราจะต้องชี้แนะให้เขาเข้าใจ

ทำไมเราจึงต้องใช้วิธีนั้น ก็เพราะว่าชุมชนในชนบทของเรามีพื้นฐานความรู้น้อย บางคนอ่านหนังสือไม่ออก โดยเฉพาะชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่มีอายุระหว่าง ๕๐-๖๐ ปีจะอ่านหนังสือไม่ค่อยออก เขาไม่ค่อยชอบกับการอ่านหนังสือ ฉะนั้น พระสงฆ์จะต้องคอยเข้าไปให้การแนะนำให้เขา รู้เรื่องนั้นเสียก่อน ก่อนที่จะทำกิจกรรมลงไป การปลูกฝังจิตสำนึกจึงจะได้ผล และมีใช้จะทำงาน เพียงครั้งเดียวแล้วหยุด จะต้องทำกันหลาย ๆ ครั้งติดต่อกันไป

๒) ใช้กิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกรายบุคคล

คนบางคนจะต้องเข้าหาเป็นรายบุคคล เพราะว่าการปฏิบัติงานจริงแล้วทุกอย่างจะ เกิดปัญหาในส่วนนี้ เราจะต้องชี้แนะให้เขาเห็น หรือคนบางคนเวลามาร่วมกิจกรรมเขาก็มาตาม เพื่อน เขามีได้รู้สึกกับมิตรรอบอะไร การมาปลูกต้นไม้วันหนึ่งก็เพียงให้ผ่านไปวันหนึ่ง ๆ หรือบาง ครั้งมอบให้ปลูกคนละ ๑๐ ต้น ๑๐๐ ต้นนั้นบางทีก็ทำอย่างรวก ๆ อันนี้เราต้องติดตามดู ถ้าเห็น ว่าเขาทำไม่เรียบร้อย เราจะต้องไปคอยชี้แนะเป็นรายบุคคลไป ให้เขารับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนที่ เขา กำลังกระทำอยู่

ครั้งแรก ขึ้นไปล้อมรั้วประมาณ ๕๐๐ คน ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๙ เราประชุมกันได้ร่มไม้ซึ่งอากาศในวันนั้นหนาวมาก ขณะนั้นเพิ่งตัดถนนขึ้นไปบนดอยใหม่ ๆ ได้ก็ตามเขาว่าทุกคนหนาวสิ้นไหม รู้ไหมว่าที่เรามาทำรั้วครั้งนี้มีความสำคัญอย่างไร ทุกคนเงียบหมด ผมก็บอกให้เขามองดูรอบ ๆ บริเวณที่พวกเขานั่ง ขณะนั้นมีแสงเดือนพลสว่าง แต่ไม่มากนัก แต่มีกองไฟหนึ่งกอง ตกกลงไม่มีใครตอบ จึงได้อธิบายว่า ป่านี้เลี้ยงชีวิตเรา ให้น้ำหล่อเลี้ยงชีวิตเรา ทั้งน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำเพาะปลูก ที่เรามีชีวิตอยู่รอดมาได้ ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันก็เพราะว่ามีป่า และป่านี้เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่เรากิน คิม ใช้บริโภคอย่างไม่รู้จักหมด แต่พอเราผลอไปเพียงแค่ ๑๐ ปีเท่านั้น ไม่รู้มีใครมาจากไหนมาทำลายป่าของเราเกือบหมดไป เพราะเหตุนี้ เราจึงต้องมารักษาป่ามาปลูกป่า จุดนี้ ได้ปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านให้ตื่นขึ้นมาทันที ซึ่งเป็นจุดที่ได้รับความร่วมมือเป็นจุดแรก

เรื่องนี้ นับเป็นสิ่งมหัศจรรย์ คือ ชาวบ้านเกิดความรักป่า เกิดความรักป่าเท่าชีวิตขึ้นมา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า พอชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรักป่าแล้ว เขาเกิดความโกรธผู้ที่ทำลายป่าขึ้นมาด้วย และจุดที่ไปล้อมรั้วนั้นอยู่ชานกับท่อน้ำของชาวบ้านปากกล้วยพอดี พอชาวบ้านเห็นทำน้ำไหลขึ้นตรงไหนก็พากันทุบทิ้งหมด พอตกเย็นกำนันตำบลแม่สอยมาบอกว่า จะทำอย่างไรตอนนี้ชาวบ้านพากันทุบท่อน้ำชาวเขาหมดเลย จึงบอกว่า พุ่งนี้เข้าไปเรียกประชุมชาวบ้านสัก ๒-๓ นาที่ก่อนที่จะออกไปล้อมรั้วต่อ พอชาวบ้านมาประชุม ก็อธิบายให้ชาวบ้านฟังว่าที่พูดเมื่อวานนี้มีใจให้ไปโกรธ เพราะชาวเขาก็กินมาหากินเหมือนพวกเรา เราต้องการการดำรงชีวิตอยู่เช่นกับเราที่เราเข้ามาใน ก็เพื่อมารักษาป่า มิใช่มาทำลายทรัพยากรสินของใคร และถ้าใครไปทำลายทรัพยากรสินของเรา เพียง ๕ คน ในอีก ๕๐๐ คนที่เหลือจะต้องถูกเขาคำหนิไปด้วย และ ในฐานะที่เป็นอาจารย์ของพวกเขาทั้งหลาย อาจารย์ยินดีจะรับผิดชอบต่อการกระทำของลูกศิษย์ทุกคน ถ้าหากลูกศิษย์ทำแล้วอาจารย์ไม่รับผิดชอบ อาจจะได้รับคำตำหนิ ทั้งอาจารย์และประชาชนทั้งตำบลแม่สอยและต่อไปอย่าให้มีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นอีก ดังนั้น ช่วงกลางวันได้มอบให้ชาวบ้านไปซื้อท่อ เพื่อมาต่อคืนให้ชาวเขาให้เรียบร้อย ผลคือวันต่อมาเรียบร้อยหมด ไม่มีใครไปทำลายทรัพยากรสินของชาวเขาเลย

นี่คือช่วงสำคัญของการปลูกฝังจิตสำนึกชุมชน ข้อสำคัญของการปลูกฝังจิตสำนึก เราจะต้องพูดในขณะที่ชาวบ้านเห็นตรงจริง ต้องพูดในขณะที่เขาอยู่ในพื้นที่นั้นจริง ๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม แทบจะไม่ได้ใช้กิจกรรมทางศาสนาในรูปแบบพิธีกรรมเข้ามาช่วยในการปลูกฝังจิตสำนึก โดยให้เหตุผลว่า ความเป็นพระสงฆ์ก็

เป็นพระศาสนาอยู่ในตัวอยู่แล้ว และอีกประการหนึ่งกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพิธีกรรมนั้น ,ถ้าจะ
ทำจริง ๆ จะต้องมีโรงเรียน ศาลา วิหาร เป็นส่วนประกอบ แต่เวลาขึ้นไปทำกิจกรรมในป่าบนยอด
เขาคันน้ำสูง ๆ เราจะไม่มียุทธยานที่เช่นนั้น จึงไม่เหมาะที่จะใช้พิธีกรรมเข้ามาช่วย

๓) ใช้กิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกแบบกลุ่ม

กิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกแบบกลุ่ม ใช้วิธีเรียกประชุมใหญ่ทั้งหมู่บ้าน ซึ่งส่วนมาก
เวลานัดประชุมจะมีการมากันมาก แต่การเข้าไปปฏิบัติจริงนั้น จะไปเฉพาะกลุ่ม ซึ่งจะคัดเลือก
เฉพาะผู้ชายที่อยู่ในวัยสูงอายุ กลางคน หรือวัยหนุ่ม

๕.๒.๒ บทบาทด้านการเป็นผู้นำชุมชน

การเป็นผู้นำต้องอาศัยคุณสมบัติหลายอย่าง คุณสมบัติข้อแรก คือ ความรู้ในเรื่องนั้น
ๆ ที่เราจะนำชุมชนในเรื่องนั้นเสียก่อน การได้มาซึ่งความรู้นั้น ได้มาหลายทาง คือ จากการปฏิบัติ
หน้าที่การงาน และจากการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจะเป็นเรื่องไหนก็ได้ ถ้าหากว่าเราได้ทำการศึกษ
เล่าเรียนมาก่อน พอเข้ามาสู่ภาคปฏิบัติแล้วจะศึกษาได้เร็วขึ้น ปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำได้รวดเร็วขึ้น
แต่ถ้าเข้าสู่ภาคปฏิบัติเลยอาจทำให้การศึกษาช้าลงกว่า ส่วนนี้ ผู้นำจะต้องมีความเสียสละเห็น
ประโยชน์แก่ชุมชนของเรา ประโยชน์ของชาติแผ่นดิน และเมื่อเห็นเช่นนี้แล้วเราจะแยกกันไม่ได้เลย
ว่า การปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องการอนุรักษ์นั้นมันเป็นเรื่องของชาวโลกเท่านั้นหรือ หรือเป็นของกรมป่า
ไม้เท่านั้น แต่มันเป็นการปฏิบัติหน้าที่ ทำหน้าที่ระดับศีลธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลในชุมชนกับป
ระชาชาติ กับการปฏิบัติหน้าที่กับการพัฒนา ซึ่งมันเป็นการปฏิบัติหน้าที่ระดับศีลธรรมของผู้นำ
และชุมชนด้วยที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง เข้าไปทำหน้าที่ต่อธรรมชาติให้สมดุล มิให้มันขาดหรือเกิน
คำว่า มิให้มันขาดคือ สภาพแวดล้อมได้ถูกทำลายไปมากแล้วผู้นำจะอยู่เฉยมิได้ และคำว่า มิให้
มันเกิน ก็คือ เกินกำลังความสามารถ

ก. คุณสมบัติของผู้นำ

(๑) ความเสียสละ นี้จะต้องมีในผู้นำสูง เมื่อมีความเสียสละแล้วจะต้องมี

(๒) ความเพียร ความเข้มแข็งความกล้าหาญทางศีลธรรม

(๓) มีความอดทน ขันติ การทำหน้าที่อย่างนี้มีใช้จะให้ผลได้ทันที แต่จะต้องรอผลไปถึง ๕ ปีผลงานจึงจะปรากฏ

ทั้ง ๓ อย่างจะต้องมีเป็นพื้นฐานของผู้นำ ถ้าเราไม่มีนี้แล้ว เราจะทำงานไม่ได้

(๔) การมีสัมมาทิฐิ คือการเห็นปัญหาเป็นเรื่องธรรมดาเป็นของสนุก เราอย่าเห็นปัญญเป็นของน่าเบื่อหน่าย แต่ให้เห็นปัญหาเป็นเรื่องการทดสอบท้าทาย เป็นเรื่องที่เราจะต้องใช้ความรู้ความสามารถเข้าแก้ไขปัญหาคณเล็กก็มีปัญหาน้อย งานใหญ่ก็มีปัญหามากตามลำดับไป

การเป็นผู้นำชุมชน ถ้าเราได้ผ่านการฝึกเข้าไปทำหน้าที่มันจะชัดเจนมาก ในชุมชนนั้น ผู้นำจะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ แล้วค่อยขยายโตมากขึ้น ๆ นี่คือนกฎธรรมชาติ ทั้งทางรูปธรรมนามธรรมนั่นเอง กฎทางธรรมชาติในทางรูปธรรมคือ การทำจากจุดเล็ก ๆ แล้วค่อยขยายใหญ่มากขึ้น กฎธรรมชาติในทางนามธรรม คือเมื่อเราจุดประกายแห่งความสำนึกรับผิดชอบจากที่เคยรีบร้อนก็ค่อยสว่างขึ้น ๆ แล้วแผ่ขยายไปในชุมชนนั้น เมื่อมีสัมมาทิฐิในเรื่องนี้แล้วก็เห็นปัญหาเป็นเรื่องธรรมดา เป็นของสนุก ถ้าเป็นปัญหาใหญ่ก็อาจจะถึงขั้น ละชีวิตได้ นี่คือการเป็นผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะแยกโลกกับธรรมออกจากกันไม่ได้

โลกในส่วนรูปธรรม ก็เป็นธรรมชาติฝ่ายรูปธรรมซึ่งมันไม่ได้ก่อความเดือดร้อนให้กับใคร ไม่ได้ก่อปัญหาให้กับชุมชนเลย แต่โลกทางความคิดที่เป็นโลกียวิสัย คือคิดอยากใช้ อยากได้ ทุกสิ่งมาเป็นของตัวเอง มันก็ก่อความทุกข์ เดือดร้อนให้กับตัวเอง ให้กับชุมชน ซึ่งเราจะต้องแยกกัน

ดังนั้น เราจะต้องเห็นโลกที่เป็นรูปธรรม ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตมันมันเป็นธรรมส่วนรูปธรรม และเราจะต้องเห็นเรื่องจิตใจ เรื่องของทุกคนจะต้องรู้บุญคุณของธรรมชาติเหล่านี้

การเป็นผู้นำจะต้องแยกส่วนนี้ออกให้ชัด มิเช่นนั้นเราจะถูกโจมตีว่านั่นมีใช้หน้าที่ของพระของศาสนาที่จะเข้าไปทำ

ขณะเริ่มงานอนุรักษ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ จุดนี้เป็นจุดที่ถูกโจมตีมาก แต่ขณะนี้ได้เงียบลง จุดนี้ผู้นำจะต้องเข้าใจและให้เวลากับมันได้

ความจริง เรื่องเหล่านี้ ในพระพุทธศาสนาสอนไว้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์และมีขั้นตอน แต่เนื่องจากที่ผ่านมาประเทศเรามีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ไม่ถูกทำลายเราจึงไม่ได้นำมาสอนกัน เราจะสอนกันแต่เฉพาะศีลธรรมทางจิตใจ แต่ศีลธรรมทางรูปธรรมที่ให้แกชีวิตเรา ไม่ได้ถูกนำมาสอน เราได้คุณค่าของศีลธรรมจากสภาพแวดล้อมนั้น ตั้งแต่เกิด ตาย โดยไม่ต้องบอกสอนกันเลย ก็ธรรมชาติได้ให้เราตลอดเวลา

เวลานี้มาถึงจุดที่ว่า เราจะต้องรู้ถึงคุณค่าของธรรมชาติให้เรามีชีวิตอยู่ได้อย่างไร การทำหน้าที่ของผู้ทำ มีทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม ส่วนที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต หมายถึง ผืนแผ่นดิน ชุมชน เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น ความทุกข์ของชุมชน ของเพื่อนมนุษย์ก็คือความทุกข์ของเรา ๆ เมื่อเราเห็นเช่นนี้แล้วเราก็ตอบเข้าไปในฐานะที่ว่า นั่นคือหน้าที่ของเราที่มีต่อชุมชน ต่อเพื่อนมนุษย์ ที่จะช่วยกันแก้ไข ช่วยกันทำหน้าที่เพื่อให้ปัญหานั้นได้รับการแก้ไขลุกลางไป

ที่ผ่านมา สังคมไทยเราแบ่งกันว่า ปัญหาทางนามธรรมพระจะต้องแก้และแก้เฉพาะภายในวัดเท่านั้น ส่วนปัญหาทางรูปธรรมปัญหาทางสังคม เป็นหน้าที่ของรัฐและราชการเท่านั้นที่จะต้องแก้ไข พระไม่เกี่ยว ชาวบ้านชุมชนไม่เกี่ยว ราชการจะทำให้เอง แต่เดี๋ยวนี้ เราจะต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย หมายความว่า จิตสำนึกทางศีลธรรมกับกฎหมายต้องทำหน้าที่ร่วมกันเข้าแก้ปัญหา ในเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาเรื่องชุมชนด้วย ถ้าเราทำอย่างนี้ได้แล้ว การอนุรักษ์ป่าเมืองไทยจะฟื้นตัวภายใน ๑๐ ปี ไม่ถึง ๒๐ ปี เหมือนนักวิชาการบางคนว่าดอก

กล่าวโดยสรุป บทบาทในการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทโดยหน้าที่ของพระโดยตรง ส่วนราชการเป็นผู้นำชุมชนในด้านกฎหมาย แต่ภาคปฏิบัติราชการก็ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนให้ได้สมศักดิ์ศรีกับคำนี้ได้ เพราะกฎหมาย เป็นกฎที่มนุษย์สร้างขึ้นการนำกฎหมายไม่ปฏิบัติหรือตีความหรือปฏิบัติก็อยู่ที่ปลายปากกาของเจ้าหน้าที่ บ้านเมืองจะเลือกปฏิบัติอย่างไร เขาจึงไม่ได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้นำชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรีโดยแท้จริงตามหน้าที่ในด้านกฎหมาย แต่พระสงฆ์เรานี้เป็นผู้นำชุมชนในด้านจิตใจด้านศีลธรรมโดยหน้าที่เลย

๕.๒.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งที่จะต้องใช้บุคลากรพอสมควร การประชาสัมพันธ์ที่ดำเนินการมีหลายวิธี เช่น การพิมพ์หนังสือเผยแพร่แนวคิดพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ ผลงานพิมพ์มีประมาณ ๕ ชุดซึ่งได้ผลมาก มีคนติดต่อขอมาที่มูลนิธิเป็นประจำ

-การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ ไปตามโรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงงาน หรือตามชุมชนต่าง ๆ ก็ได้ผลดีแต่ว่าเหนื่อยมากและใช้คนมากด้วย ถ้าจะทำให้ได้มากกว่านี้จะต้องมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบประจำ ซึ่งการทำงานไปพร้อมกันทั้งภาคสนาม พื้นที่และการประชาสัมพันธ์ด้วย บุคลากรยังไม่พร้อมถึงขนาดนั้น ความจริงยังทำได้น้อยมาก

องค์กรทั่วไป เขาทำการประชาสัมพันธ์ได้แบบง่าย ๆ แต่ยังคงรูปแบบเชิงรูปธรรม แต่การประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิจะอาศัยผลงานเชิงรูปธรรมเป็นหลัก เช่น โครงการจัดสรรพื้นที่ทำกินให้เขาอย่างนึ่งองเห็นได้ชัด

การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบการเป็นศูนย์การเรีอนรู้ ฐาน และการสัมนาของสถาบันต่าง ๆ ภายในประเทศ

- (๑) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) นำนักศึกษาปริญญาโทเข้ามาศึกษา ฐาน และฟังการบรรยายในหัวข้อ เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- (๒) คณะนักศึกษาชมรมพุทธศิลป์และประเพณี ๑๔ มหาวิทยาลัย ฐานโครงการฯ และฟังการบรรยายในหัวข้อ เรื่องพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม
- (๓) กองทัพอากาศ ๓ ฐานและฟังการบรรยายในหัวข้อ เรื่องกองทัพบกกับการอนุรักษ์
- (๔) นักศึกษาภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ฐานและฟังบรรยายในหัวข้อ เรื่องป่าต้นน้ำกับความหลากหลายทางชีวภาพ
- (๕) พระนักศึกษามหาจุลลวงกรราชวิทยาลัย (พระนักศึกษาระดับปริญญาโท) และนักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับมูลนิธิธรรมนาถจัดสัมนา เรื่องพุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- (๖) ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง ร่วมกับมูลนิธิธรรมนาถจัดสัมนา เรื่องแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเทือกคอยอินทนนท์
- (๗) จัดประชุมสัมนาพระทั่วประเทศ เรื่องบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ผลที่ตามมา คือ พระสงฆ์ที่เข้าสัมนาได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มพระสงฆ์เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (๘) คณะเจ้าหน้าที่จาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมป่าไม้ ฐานโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำแม่สอย

นอกจากนี้ ในบริเวณส่วนล่างสุดของโครงการแม่สอยฯ ซึ่งมีสภาพธรรมชาติ ป่า ภูเขา ลำธาร ถ้ำ สัตว์ป่า และพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เหมาะสมต่อการจัดให้เป็นพื้นที่รองรับผู้มาศึกษาปฏิบัติธรรม และสัมผัสกับความบริสุทธิ์ของธรรมชาติที่ไม่ถูกคบแต่ง ซึ่งมูลนิธิธรรมนาถได้จัดพื้นที่บางส่วน (บริเวณถ้ำตุ้ปู และผาลาดน้อย) ไว้รับรองคณะบุคคลจากสถาบันต่าง ๆ เช่น ค่ายปฏิบัติธรรมของกลุ่มนักศึกษา ๑๔ สถาบัน ค่ายปฏิบัติธรรมจากชมรมพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะปฏิบัติธรรมเชียงใหม่ ชมรมเคหะธรรม การเคหะแห่งชาติ คณะปฏิบัติธรรมโรงพยาบาล
รามธิบดี เป็นต้น

จัดทำสารคดี วิดีทัศน์ และสไลด์ออกเผยแพร่ในนามมูลนิธิธรรมนาถ

- ๑) สารคดี เรื่องแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนที่ ๑ : ต้นน้ำ โดยบริษัทแปซิฟิก (ออกอากาศในปี ๒๕๓๓ ช่อง ๕ ประเทศไทย)
- ๒) WWP (Shown on BBC 2, U.K.) "For God's Sake" : a comparison between the beneficial and harmful effects of religion on conservation", ๑๙๙๐
- ๓) ABC and BBC (Shown in Australia and U.K. , BBC. 2), "The Monk, the princess and the Forest", ๑๙๙๐.
- ๔) Claes Bratt (Shown on Swedish television, Channel 2) "Thailand : Crop substitution", featured in the programme Attadager, ๑๙๙๑
- ๕) North - South Productions (shown on channel 4, U.K.), "The Monk, the trees and the Concrete Jungle", Part 2 of Jonathon Porritt's "Save the Earth" , series ๑๙๙๒.
- ๖) Slide show
ICOREC for WWF "From belief to Action" : slide show on religion and conservation, citing Phra Ajahn Pongsak as a pioneer in conservation using Buddhist principles. ๑๙๘๘

**การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบการเป็นศูนย์การเรียนรู้ คูงาน และการสัมมนา
ของสถาบันและองค์กรจากต่างประเทศ**

๑) บรรยายในเรื่อง Study of the Mae Soi Project : Slide Show on principles and aims of the Dhammanaat Foundation , project activities and present status; followed by field trip to see formation of headwaters, destruction of upper watershed forests by unsuitable land uses, Mae Soi project reforestation and protection of remaining forests, together with development in the valley of dams, leeder canals and villagers' plots for cultivation กับกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

- (๑) ICOREC (International Consultancy on Religion, Education and Culture) ๑๙๘๗, ๑๙๘๘, ๑๙๙๒

- (๒) Chinese Academy of Social Sciences ๑๙๙๐
- (๓) Environmental policy institute ๑๙๙๐
- (๔) Foresters from ASEAN countries ๑๙๙๐, ๑๙๙๑
- (๕) Global Ecology Group (London) ๑๙๙๑, ๑๙๙๒
- (๖) Friends of the Earth Hongkong ๑๙๙๒
- (๗) IIED (International Institute of Environment and Development)
๑๙๙๒, ๑๙๙๔
- ๒) Field trip - Study of headwater formation and discussion on its protection
Environmental Risk Assessment (M.Sc.) course
Biology Dept. Faculty of Science, CMU ๑๙๙๒, ๑๙๙๓, ๑๙๙๔, ๑๙๙๕
- ๓) - week Study trip ; forest types in northern Thailand ; their
present status with particular reference to the Mae So project
Field Studies Council U.K. ๑๙๙๔, ๑๙๙๖
- ๔) Nature Camps for : International School, Bangkok ๑๙๙๒
International School, Chiangmai ๑๙๙๓

๕.๒.๔ บทบาทการประสานงานภาครัฐกับประชาชน

-การประสานงานระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในท่ามกลางความขัดแย้ง ถือเป็น
เรื่องใหม่อยู่มาก เพราะการที่ราชการจะร่วมมือกับหน่วยงานเอกชน มูลนิธิ หรือประชาชนนั้นเป็น
เรื่องที่เขาไม่ค่อยจะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้มากนัก ซึ่งก็ไม่ทราบว่าการดำเนินการสมัยนั้นคิดอย่าง
ไรกันอยู่

ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการอนุรักษ์เลย เขาบอกว่า อันนี้มิใช่หน้าที่ของพระมิใช่หน้าที่ของ
ชาวบ้าน แต่เป็นหน้าที่ของราชการเท่านั้น ตั้งแต่ช่วงปลายเดือนธันวาคม ๒๕๓๔ พระ และชาว
บ้านพากันเดินทางไปอนุรักษ์ป่าบนยอดคอกย ขณะนั้นมีปลัดอำเภออาวุโส ของอำเภอจอมทอง
ตามไปสังเกตการณ์ด้วย เขาบอกว่า ท่านไม่ต้องมมทำ เพราะทางราชการทำอยู่แล้ว นี่คือ ช่อง
ว่างระหว่างอนุรักษ์กับการพัฒนาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนและพระสงฆ์ ซึ่งช่องว่าง
อันนี้ พระจะต้องเข้ามารับผิดชอบ เพราะศาสนา นอกจากจะประสานงานระหว่างหน่วยราชการ

กับศาสนาแล้ว จะต้องประสานงานระหว่างราชการกับชุมชนด้วย เพราะศาสนาจะเป็นสื่อกลางที่สำคัญ เป็นตัวเชื่อมได้อย่างดี

ถ้าหากว่า ศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์กับราชการผู้มีอำนาจทางกฎหมายได้ร่วมมือกันอย่างดีแล้วการอนุรักษ์การพัฒนาหรือการแก้ปัญหาทุกอย่างจะเป็นเรื่องง่ายไปหมด แต่ว่าขณะนี้มูลนิธิกำลังมีปัญหากการประสานงานระหว่างศาสนากับกฎหมายราชการอยู่ ที่มีปัญหา ก็เพราะเขาถือว่า การอนุรักษ์มิใช่หน้าที่ของพระหรือชาวบ้านหรือแม้แต่องค์กรเอกชนทั่วไป

เขามองว่า พระสงฆ์ควรอยู่เฉพาะในวัด สวดมนต์ภาวนาไป ส่วนการอนุรักษ์ การพัฒนาเป็นอำนาจหน้าที่ของทางราชการไป ทุกอย่างทางราชการทำอยู่แล้ว

ที่เราทำโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ฟูป่าจอมทองร่วมกันนั้น เขาก็ยอมรับแบบจำใจและไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร แต่พอเราไปเห็นผลงานแล้วอย่างปัจจุบัน ก็ให้ความร่วมมือดีขึ้น เช่นทางป่าไม้ให้ความร่วมมือเต็มที่ ทำให้สามารถทำกิจกรรมอยู่ที่นี้ได้จนถึงทุกวันนี้

เราก็ต้องยอมรับทางกรมป่าไม้ได้รับงบประมาณน้อยแต่ป่ามีทั่วประเทศ ซึ่งจุดนี้เองที่ศาสนาจะต้องประสาน ทั้งชุมชนชนบทและชุมชนเมืองให้มาสนใจสนับสนุนการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยผ่านศาสนา เช่น การตั้งมูลนิธิขึ้นมา

การตั้งมูลนิธิธรรมนาถ วัดผาลาดขึ้นมาได้รับความสนใจจากต่างประเทศมาก เพราะไม่เคยมีที่ไหนที่ศาสนาทำแบบนี้

๕.๒.๕ บทบาทด้านการป้องกันการบุกรุกการตัดไม้ทำลายป่า

การป้องกันการบุกรุกการตัดไม้ทำลายป่า แบ่งเป็น ๓ วิธีหลัก ๆ ได้แก่

๕.๒.๕.๑ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

ก. การสร้างเครื่องมือ การสร้างเครื่องมือจะต้องทำให้ได้คู่กัน การแก้ปัญหาทุกอย่างจะต้องมีเครื่องมือ ถ้าไม่มีเครื่องมือทำไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหานิดใดระดับใด ก็ต้องมีเครื่องมือในเรื่องนั้น ระดับนั้น ๆ

ในส่วนนี้ทั้งพื้นราบและบนภูเขาสูง ถ้าจะให้ได้ดีที่สุดเราจะมีแต่เฉพาะกำลังคนไม่ได้ แต่เราจะต้องมีเครื่องมือด้วยกรณี การล้อมลวดขนานบนยอดดอย

(๑) จะต้องทำให้ถูกต้องตามขั้นตอนทางระเบียบราชการ

(๒). พระสงฆ์และชาวบ้านล้าลายเซ็น และไปพบนายอำเภอ พอถูกถาม พระอธิการ พงศ์ศักดิ์ เศรษฐโม เป็นใครมาจากไหน ไม่ทราบห้วนฮอนปลายเท้า คุณไป เชื่อเขาได้อย่างไร เท่า นั้นแหละชาวบ้านประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่งเมื่อ ๑๕ ตุลาคม พระก็เข้าร่วม แต่ราชการขอทราบ ร่วมเคื่องไหวของพระและชาวบ้านอย่างนี้ ก็ส่งคนมาช้ว่าอย่าไปให้ความร่วมมือ ๑๕ ตุลาคม พระ ก็เข้าร่วม แต่ราชการขอทราบความเคลื่อนไหวของพระและชาวบ้านอย่างนี้แล้ว ก็ส่งคนมาช้ว่า อย่าไปให้ความร่วมมือกับอาจารย์พงศ์ศักดิ์ ผลคือ พระสงฆ์ต้องถีนถอยหมด พร้อมกับนี้ก็เข้าหา พระผู้ใหญ่ระดับจังหวัดให้มีหนังสือกำชับ พระสงฆ์ในตำบลแม่สอยว่า อย่าไปร่วมมือกับอาจารย์ พงศ์ศักดิ์เพราะผิดกฎหมายให้รับถอนตัวเสีย ซึ่งขณะนี้ก็ยังไม่ได้ถอนคำสั่งนี้เลย พระก็มาร่วมงาน ไม่ได้

ประเด็นนี้กล่าวได้ว่า พระสงฆ์โดยธรรมชาติมีสำนึกรับผิดชอบมีสติปัญญาสามารถ แก้ไขปัญหาชุมชนอย่างสูงมาก ถ้ามีการชี้แนะให้ความคิดเห็น ท่านพร้อมที่จะทำ แต่มีปัญหา อย่างไม่ได้รับสนับสนุนจากทางราชการ หน่วยเหนือขึ้นมา แล้วยังไปแสดงตัวเป็นอุปสรรค ยับยั้ง เสียอีก โดยอ้างว่า ผิดกฎหมาย ทำให้ผู้จะมาร่วมสร้างสรรค์สังคม ชุมชนกลัวผิดกฎหมาย

การแก้ไขปัญหาลังคม/การอนุรักษ์และการพัฒนาในบ้านเมืองเรา ผมมองว่า มันไม่น่าจะมีปัญหาอะไรเลย ถ้าหากว่า ได้รับการแก้ไขจากทางราชการ/หน่วยเหนือ (ที่ไม่กระจาย อำนาจ)

เราจะต้องยอมรับว่า เขา/ชาวบ้านเป็นผู้นำในชุมชนนั้นได้แต่เขาก็ไม่สามารถจะเป็น ผู้แบบเรา(พระ)ได้ เพราะมันเกี่ยวกบประสบการณ์และความรู้ความสามารถ

ผู้นำชุมชนที่ขึ้นกับวัดเขาทำหน้าที่ได้มีมาก แต่ที่พระสงฆ์เรายังไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้ก็ เพราะไม่ได้ลงมือกระทำ พระเราขอให้ลงมือทำเท่านั้นก็จะเป็นผู้นำในชุมชนนั้นๆ ได้เอง โดยเฉพาะองค์ประกอบในการให้ความเชื่อถือไว้วางใจในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าพระจะทำอะไรก็จะทำหน้าที่ นี้ได้อย่างคล่องตัว

การรักษาป่าไม้ในเมืองไทย เป็นของทำได้ง่ายเหลือเกินและทางราชการก็ไม่ต้องเสีย เงินสักบาทเลยก็ได้ เป็นแต่เพียงผู้ให้การสนับสนุนหรือให้การอนุมัติตามชั้นกฎหมายก็เพียงพอ แล้ว พร้อมกับการให้คำแนะนำด้านกฎหมายว่า ทำอย่างไรผิด อย่างไรถูกต้องตามกฎหมาย เพียงแค่นั้นเอง

แต่วิธีการที่ทางราชการระดับอำเภอใช้ก็คือ แทนที่จะชี้แนะให้ถูกต้องกลับใช้วิธีการ ทางกฎหมายด้านเดียว เช่น กรณีที่ผม + ชาวบ้านนี้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ต้นน้ำ ลำธารแม่

สอยแล้วขึ้นไปอนุรักษ์ป่า ถูกมองและถูกกระทำเหมือนเป็นโจรปล้นทำลายป่า ในขณะที่เดียวกัน พวกที่ทำลายป่าทำตัวเป็นโจรปล้นป่า ทางราชการกลับโอบอุ้มปกป้องสนับสนุนเสียอีก

ดังนั้น เรื่องพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน เพียงการออกไปชี้แนะชาวบ้านนิดหน่อยเท่านั้น จิตสำนึกเขาตื่นขึ้นมาทันที

ในส่วนนี้ ทั้งพื้นราบและบนภูเขาสูง ถ้าจะให้ได้ดีที่สุด เราจะมีเฉพาะกำลังคนไม่ได้เราจะต้องเครื่องมือ

ดังนั้น ๒๕-๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘ เราก็หาหลอดหนาม ใช้หลอดหนามไปล้อมรั้ว ซึ่งนี่ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยป้องกันชาวเขาบนดอยมาทำลายป่าต้นน้ำลำธารขยายออกไปเรื่อยๆ

กิจกรรมส่วนนี้ ถ้ามองอย่างผิวเผินแล้วเหมือนกับว่าไปรั้งแบปิดกันมิให้ชาวเขาเข้ามาหากิน ไปจำกัดสิทธิของกลุ่มชนที่ไม่มีทางสู้คือชาวเขา เรื่องนี้ผมถูกตำหนิว่าใช้วิธีที่โหดร้ายกับชาวเขาชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีทางสู้

จริงๆ แล้วมิใช่ เพราะว่าการแก้ปัญหาแต่ละเรื่องนั้น ถ้าไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่สมควรแล้วไม่มีทางจะสามารถแก้ปัญหาได้

การแก้ปัญหาความจริงแล้ว ไม่ต่างอะไรกับการทำสงคราม ในการทำสงครามจะชนะอีกฝ่ายได้จะต้องมีเครื่องมือที่พร้อม

ข. การเวรยาม เฝ้ายาม

การเวรยาม ทำตลอดฤดูกาล แต่ที่ต้องทำมากเป็นพิเศษคือ ช่วงฤดูแล้ง มิใช่เวรยามนะ แต่คือการเฝ้าเลย เช่น การป้องกันมิให้ไฟไหม้ป่า เราจะต้องวางคนเป็นจุดๆ ไว้เลย เฝ้าตลอด ๒๔ ชั่วโมง ในพื้นที่ป่าสองพันไร่จะต้องใช้คนไปเฝ้าถึง ๑๒ คน รอบบริเวณ และปีนี้ (๒๕๓๖) ขยายพื้นที่ดูแลออกไปอีกสามพันไร่ รวม ๕,๐๐๐ ไร่ เพราะได้รับทุนสนับสนุนมาจากฮอนแลนด์ เป็นเจ้าของโรงงานทำลูกอม... โดยจะต้องใช้คนอีกประมาณ ๒๐ คน

การป้องกันไฟป่าพื้นราบ ขณะนี้ ยังไม่มีปัญหา แต่การตัดไม้ใช้สอยก็มีปัญหาบ้าง เพราะว่า เราต้องยอมรับว่า ชาวบ้านแม้จะมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าเป็นส่วนมาก แต่ก็มีส่วนประมาณ (๕๐%) ๑% ใน ๑% นี้ จิตสำนึกเขาไม่เปิดรับ และพวกนี้เองที่เราเจอปัญหา หน้าที่ทางศาสนา เราไม่สามารถจะแก้ตรงนี้ได้ และกำลังชาวบ้านที่ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกจนมีสัมมาทิฐิแล้วก็ไม่สามารถจะไปปฏิบัติแก้ไขปัญหานี้ได้

เพราะถ้าไม่แก้ไขแล้วจะต้องฆ่ากัน เพราะเราไม่มีหน้าที่ตามกฎหมาย

ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา เรื่องเป็นปัญหามาก แต่เมื่อมีเจ้าหน้าที่อุทยานเขามาอยู่แล้ว พวกนี้ก็เงียบไป

ส่วนนี้เองที่เราจะต้องใช้ทั้งหน้าที่ทางศีลธรรมคือปลูกฝังจิตสำนึกให้ชุมชนรู้คุณค่าของป่าและต้องใช้หน้าที่ทางกฎหมายเข้าช่วย

แต่เมื่อก่อนที่จะใช้วิธีการปลูกฝังจิตสำนึกทางศีลธรรมเข้ามาร่วมแก้ไขนั้น เจ้าหน้าที่รัฐก็มองว่า ชาวบ้านตัดป่าคือผิดกฎหมายหมดจะต้องจับเข้าคุกหมดซึ่งในความเป็นจริงก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีคุกที่ไหนจะใส่ได้หมด

ทางออกของการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าในระยะยาว

เราจะต้องหาทางออกให้ชาวบ้านมีทางเลือก/ทางออกให้ได้โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ใกล้ป่า เพราะฉะนั้น การรักษาป่าจะให้ได้ผลจริง ๆ ในระยะยาวนั้นจะต้องมีการพัฒนาที่ทำกินให้ชาวบ้านด้วย การพัฒนากับการอนุรักษ์จะต้องดำเนินไปคู่กันไป แต่ถ้าจะให้มีการพัฒนาอย่างเดียวเหมือนกับการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา ก็คือการทำลาย

แต่ถ้าเรามีเฉพาะการอนุรักษ์อย่างเดียว โดยไม่มีการพัฒนาอยู่ไม่ได้ เพราะประชาชนไม่มีอาชีพ ไม่มีอะไรเลี้ยงปากท้อง

ขณะนี้ ธรรมชาติที่จะเสี่ยงชุมชนได้ถูกทำลายไป แต่ถ้าหากเป็นอย่างสมัยเมื่อ ๒๐ ก่อนนั้นคงได้ เพราะว่ายังมีธรรมชาติใกล้ชุมชนเหลือเพื่อ ก็อาจจะใช้แต่การพัฒนาอย่างเดียวกัน

แต่การพัฒนาแม้จะทำเครื่อง ๆ กลาง ๆ ก็พอเสี่ยงได้ในระยะ ๑ - ๒ ปี แต่ปัจจุบัน ธรรมชาติที่จะเสี่ยงชุมชนไม่มีแล้ว เราจะต้องหันมาทำหน้าทั้งในด้านอนุรักษ์เพื่อให้ธรรมชาติฟื้นตัวขึ้นมาให้ทำหน้าที่เพื่อให้ชุมชนอยู่ได้ ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้ จะต้องทำควบคู่กันไป

ค. การป้องกันการบุกรุกทำลายป่า

การฟื้นฟู/ป้องกันป่าในหน้าแล้ง เรามีใช้เวรยามแต่เป็นการเฝ้ายามตลอด ๒๔ ชั่วโมง มีใช้เดินตรวจ แต่ต้องอยู่เป็นจุดๆ โดยให้จุดแลจุดที่ตนเองอยู่ให้ได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ซึ่งชาวบ้านทำได้ง่ายมาก เพราะเป็นความเคยชินของเราที่เขาอยู่กับป่า หากินกับป่า เช่น เคยยิงนกล่าสัตว์ หาของป่า ก็ใช้ไม้ขีดก้านเดียวจุดก็ไหม้แล้ว ฉะนั้น การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าพื้นราบระดับป่าดิบแล้ง เต็งรัง ป่าไผ่ ไม่มีปัญหาแล้ว แต่สำหรับบนยอดดอยก็มีปัญหา แต่ระยะนี้ มีเจ้าหน้าที่อุทยานเข้าไปอยู่ก็ช่วยดูแลอีกด้านหนึ่ง

เรื่องนี้เป็นเรื่องเหตุปัจจัยที่มันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ระยะหลังเหตุการณ์ การทำกิจกรรม ขณะนี้มีปัญหากับราชการอยู่ พูดไปไหนมีคนตำหนิ ราชการส่วนมากก็ทำงานตามประเพณี แต่เข้าไม่ถึงความทุกข์สุข เข้าถึงชีวิตในชุมชนที่ตนเองอยู่ที่เราประสานกันไม่ได้ เพราะวิธีการทำงานต่างกัน เพราะราชการเวลาทำงานไม่ได้อยู่กับชาวบ้าน ๒๔ ชั่วโมง เพียง ๘ - ๘ ชั่วโมง ต่อวัน หรือบางทีไม่ได้อยู่กับชาวบ้านเลยในแง่ความรู้สึก อย่างนี้จะเป็นผู้นำชาวบ้านได้อย่างไร

ฉะนั้น มูลนิธิธรรมนารถ ก็ต้องออกปฏิบัติหน้าที่ ตัวอย่างเช่นงานด้านพัฒนาที่ทำกับชาวบ้าน พอผมไม่ได้ไปดูงานเสียเยอะเลย แต่ถ้าผมไปดูก็เรียบร้อยหมด

แต่เวลาเราทำงานจะต้องให้ชาวบ้านเชื่อเราเพราะเราเป็นเจ้าหน้าที่ เราจะไม่รับว่าไม่มีความชำนาญเท่าชาวบ้านก็ตาม

อย่างนี้ ชาวบ้านก็ตำหนิว่า ราชการคนนี้เป็นงาน ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ในส่วนนี้ทำให้แนวคิดของเรา/ชาวบ้านกับราชการมีปัญหาในด้านนโยบายและส่วนตัวถึงระดับปฏิบัติงานด้วย เป็นราชการก็ตามแต่เป็นผู้นำชาวบ้านไม่ได้เพราะว่าเราไม่รู้ร้อนรู้หนาว หรือทุกข์ของชาวบ้าน

๖. ปัญหาชาวเขาเผ่าม้งทำลายป่าต้นน้ำลำธาร

ปัญหาการทำลายป่าต้นน้ำลำธารของชาวเขาเผ่าม้ง เกิดเพราะ

(๑) การตั้งถิ่นฐานในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม เพราะไปตั้งชุมชนที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นการกระทำผิดกฎหมายป่าต้นน้ำ สุ่มน้ำ เอ ๑

(๒) เมื่อไปทำลายป่าต้นน้ำ ก็ผิดซ้ำอีก

(๓) การขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น เมื่อไปประกอบอาชีพเกษตรเพื่อขายในบริเวณป่าต้นน้ำ ก็มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้ป่าต้นน้ำถูกทำลายมากขึ้น เป็นทวีคูณ

(๔) เมื่อได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นจากองค์กรภายนอก เช่น องค์กรต่างประเทศแล้วก็ยิ่งมีความต้องการใช้พื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น เป็นเหตุให้การทำลายป่าเพิ่มมากขึ้นโดยไม่มีใครจะสามารถมายับยั้งได้ ดังนั้น การที่องค์กรต่างประเทศและราชการยังสนับสนุนให้ชาวเขาอยู่อาศัยป่าต้นน้ำได้อยู่ ก็ไม่มีทางที่จะรักษาป่าไว้ได้

๑. การรักษาป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก

ส่วนที่พระสงฆ์และชาวบ้านเข้าไปดำเนินการก็สามารถรักษาป่าไว้ได้ แต่ส่วนอื่นป่าจะถูกทำลายหมด ทั้งๆ ที่เป็นภูเขาเทือกเดียวกัน

การแก้ปัญหาการทำลายป่าบนยอดดอยป่าต้นน้ำโดยการกำหนดพื้นที่ทำกินของชาวเขาบ้านปากส่วยให้อยู่ในบริเวณที่ราชการกำหนด ประมาณ ๔๐๐ ไร่ นั้น คงอยู่ได้ไม่เกิน ๔ ปี เพราะสภาพดินลาดชันที่ทำไร่ข้าว ๗ ไร่หลายปีจะถูกกัดเซาะได้ง่าย ดินจะขาดความอุดมสมบูรณ์ และบริเวณป่าต้นน้ำใกล้เคียงก็จะเหือดแห้งจนเกิดการขาดน้ำ ซึ่งในที่สุดพวกเขาเองก็จะเดือดร้อนและอยู่ไม่ได้

๑. แนวทางแก้ไข

กระทำได้โดยวิธีการ ดังต่อไปนี้

(๑) จัดการที่ตั้งชุมชนของชาวเขาเผ่าม้งให้ถูกที่ คือให้ไปอยู่ที่ที่เหมาะสมและมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียป่าต้นน้ำลำธาร

(๒) กรณีคนพื้นราบ ๑% ทำผิดกฎหมาย ก็ควรใช้มาตรการทางกฎหมายกับคนที่ทำผิดกฎหมาย ซึ่งขณะนี้ปัญหาการทำลายป่าพื้นราบไม่มีอีกแล้ว

โครงการพัฒนาชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุ่มน้ำ มูลนิธิธรรมนาถ ได้จัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เพื่อแก้ปัญหาการบุกรุกและการทำลายป่าชุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ส่วนล่าง โครงการดังกล่าวประกอบด้วักิจกรรมดังนี้

๕.๒.๕.๒ การพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินในรูปหมู่บ้านป่าไม้

ก. งานพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินในรูปหมู่บ้านป่าไม้

๑) การพัฒนาแหล่งน้ำ และจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกิน โดยร่วมกับกรมป่าไม้ จัดพื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมสภาพในเขตหมู่บ้านวังน้ำหยาตเนื้อที่ ๑,๕๐๐ ไร่ ในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ให้กับราษฎรตำบลแม่สอยจำนวน ๒๗๘ ครอบครัว (ครอบครัวละ ๓.๕ ไร่) และราษฎรบ้านห้วยม่วง ๔๐ ครอบครัว (ครอบครัวละ ๒.๕ ไร่)

๒) สร้างอ่างเก็บน้ำ ในพื้นที่หมู่บ้านป่าไม้ ๕ อ่าง เพื่อเก็บน้ำจากลำห้วยแม่ปึก
ออกไว้ใช้ในการเพาะปลูก

อ่างที่	ปีที่สร้าง	ความจุ/ลูกบาศก์เมตร
๑	๒๕๓๑	๑๘๐,๐๐๐
๒	๒๕๓๑	๑๕๐,๐๐๐
๓	๒๕๓๑-๓๓	๑๐๐,๐๐๐
๔	๒๕๓๓	๖๐,๐๐๐
๕	๒๕๓๔	๗๐,๐๐๐

๓) สร้างคลองส่งน้ำ ๔ สาย ความยาว ๙ กิโลเมตร พร้อมประตูน้ำ ๖๒ ประตู เพื่อ
นำน้ำจากอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำกินแปลงต่าง ๆ

๔) ขุดบ่อน้ำในแปลงพื้นที่ทำกิน ๑๒๔ บ่อ เพื่อเก็บน้ำและเลี้ยงปลา

๕) สร้างอ่างเก็บน้ำ และปรับพื้นที่ทำกิน ให้กับราษฎรบ้านห้วยห้า ตำบลแม่สอย

๖) สร้างสะพานคอนกรีต ๒ สะพานคือ สะพานเชื่อมระหว่างหมู่บ้านวังน้ำหยาด
บ้านห้วยห้า และสะพานเข้าลำห้วยแม่ปึก เพื่อการคมนาคม และขนส่งผลผลิตจากไร่ นา ออกสู่
ตลาดและเก็บเข้ายุ้งฉาง

ข. งานพัฒนาสังคม การศึกษา และสาธารณสุข

๑) ตั้งกองทุนบ้านคำประจำหมู่บ้าน ที่บ้านวังน้ำหยาด ในรูปของสหกรณ์เพื่อ
จำหน่ายสินค้าราคาถูกให้กับราษฎรในหมู่บ้าน และเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน ใน
รูปของสหกรณ์

๒) ตั้งกองทุนธนาคารข้าว ที่บ้านสบสอย และบ้านหนองคัน เพื่อให้ราษฎรที่ปลูก
ข้าวไม่พอกินตลอดปี ได้ยืมข้าวไปบริโภคก่อน จนกว่าผลผลิตข้าวใหม่ในปีต่อไปจะออก

๓) สร้างโรงพยาบาลธรรมชาติขนาดใหญ่ ๒ โรง เพื่อการอบรม เผยแพร่วิธีการทำ
ปุ๋ยหมักธรรมชาติ และปุ๋ยชีวภาพ เพื่อการฟื้นฟูดินให้กับราษฎรในหมู่บ้านป่าไม้และราษฎรทั่ว ๆ ไป

๔) ให้เงินกู้ยืม เพื่อการลงทุนทางการเกษตร โดยไม่คิดดอกเบี้ย เช่น กลุ่มปลูก
หอมแดง บ้านวังน้ำหยาด

- ๕) ตั้งกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านวังน้ำหยาด เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ๖) ให้ทุนสนับสนุนการจัดสร้างประปาหมู่บ้าน และการวางท่อน้ำประปาในหมู่บ้านวังน้ำหยาด และบ้านแม่สอยหลวง
- ๗) สมทบทุนการนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านวังน้ำหยาด
- ๘) ให้ทุนโครงการคัดคอนกรีตคลองส่งน้ำบ้านโรงวัว บ้านวังน้ำหยาด และบ้านห้วยห้า
- ๙) ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ (ปีละ ๑๐,๐๐๐ บาท)
- ๑๐) ให้ทุนสนับสนุนการปรับปรุงสถานีอนามัยบ้านสารภี และบ้านวังน้ำหยาด
- ๑๑) ให้ทุนบูรณะ ซ่อมแซม วัดสบตอ วัดหนองคัน และวัดวังน้ำหยาด

๕.๒.๖ บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า

เมืองไทยค่อนข้างโชคดี เพราะป่าที่ถูกล่าลายมาเมื่อ ๒๐ - ๓๐ ปีมานี้เอง ในสภาพคุณภาพของดินยังมีอยู่ ยังไม่เลวถึงที่สุด ฉะนั้น ป่าโดยส่วนใหญ่แล้ว สมมติว่า ป่าถูกล่าลายไปหมดแล้ว เราจะปลูกป่าจริงๆ ประมาณหมื่นไร่ แต่อีกสามหมื่นไร่เพียงแต่ป้องกันมิให้ไฟไหม้ป่า มีการดูแล ปลูกเสริมบ้างเล็กน้อยให้น้ำในส่วนที่มันแห้งแล้งจริงๆ ป่าก็จะฟื้นขึ้นมาเร็วมาก เช่น บริเวณที่อยู่หน้าถ้ำ-ศาลา-รอบๆ เมื่อปี ๒๕๒๖ ป่าจะบางโหล่งเหรงมาก แต่ปี ๒๕๓๖ นี้ ป่าทึบหมดแล้วเพราะอะไร? เพราะที่ผ่านมามีไฟไหม้ๆ ทุกปี คือ ตั้งแต่มีชุมชน ไฟไหม้ป่าในพื้นที่ราบก็มีมาตลอด แต่ป่าส่วนบนภูเขา (๕๐๐ - ๑,๐๐๐ เมตร) ไม่ถูกเผาเพราะความชื้นมีสูง ชาวบ้านรุ่น ๕๐ ปี สมัยเขาหนุ่มๆ จะจุดไฟเผาป่าบนภูเขาไม่มีทางทำได้เลย แต่เวลาจุดไฟเผาป่าจากข้างบนขึ้นไปนี่พอไหม้ไปถึงภูเขาระดับ ๑,๐๐๐ เมตร ไฟก็จะดับเองเพราะความชื้นไฟไม่ติด

พื้นที่สูงไฟไหม้ตลอด ป่าโผล่หมด แต่พอเราอนุรักษ์ป่า ระยะ ๔ ปีเท่านั้น ป่าก็ทึบ/มีดเหมือนป่าดงดิบชื้น/แน่นเขียวเหมือนป่าดิบชื้น พื้นที่

ก. วิธีการปลูก ฟื้นฟูป่า กันน้ำระหว่างมูลนิธิกับทางราชการ

-มีแนวคิดยังขัดแย้งกันอยู่ เวลาทางราชการขึ้นไปปลูกป่าต้นน้ำ บนภูเขาสูง ก็มักจะเอาไม้เฉพาะไม้ต้นใหญ่ ไม้เล็กๆ จะตัดหมดแม้แต่หญ้าก็ตัดแล้วต้องหาปุ๋ยมาใส่บำรุงต้นไม้ที่เขาปลูก

แต่ที่ทางมูลนิธิ จะให้ชาวบ้านร่วมกันปลูก เมื่อปี ๒๕๓๔ เราปลูกจะเห็นว่า ไม่ได้
วางหญ้าเลย แต่เวลาฝนตกก็เปิดหญ้าบริเวณรอบๆ หลุม

ผล คือ ต้นไม้ที่มูลนิธิปลูกกับทางราชการปลูก โตเท่ากันของเราปลูกต้นสนเราปลูก
ต้นก่อและส่วนที่เราไม่วางหญ้านั้นจะมีความขึ้นคลุมดินมากกว่า

เช่น สมัยนายอนันต์ พอพันไปแล้ว คุณลัดดาวัลย์ ก็ขึ้นไปดูบ้างบน จากห้วยแม่ปือก
ไปจะเห็นไฟไหม้ป่ายังเกรียมๆ อยู่ แต่ว่าหญ้ายังไม่ขึ้น แต่พอลกลับมาดูเขาที่มูลนิธิรักษาไว้ แถถาม
ว่า อาจารย์ถ้าไฟไหม้ป่าจะเป็นอย่างนี้หรือ? อาจารย์ตอบว่า ใช่ เป็นอย่างนี้ทั้งหมด

นอกจากช่วยปกคลุมความชื้นแล้ว ต้นไม้เล็กๆ ยังมีโอกาสได้เติบโตอีกด้วย และยัง
ช่วยป้องกันลมพัดหน้าดินได้ด้วยทำให้โตช้า

-การฟื้นฟูแรกๆ ไม่ต้องทำอะไรมากรอแต่เพียงอย่าให้ไฟไหม้ป่าก็แล้ว ป่าก็จะฟื้นตัว
เพราะสภาพดินบ้านเรายังคืออยู่ ไทยจึงยังโชคดีมากทั้งประเทศ มีเฉพาะภาคเหนือหรือเฉพาะที่
อำเภอจอมทองเท่านั้น

ข. การปลูกเสริม

-ปี ๒๕๓๐ เราใช้ไม้ของกรมป่าไม้เพราะยังหากลำไม้ไม่ทันต่อมาเราเว้นไป ๔ ปี ที่
ปลูกปี ๒๕๓๔ ที่เว้นระยะไปก็เพราะว่า เราต้องการเอากำลังประชาชนไปร่วมพัฒนาพื้นที่ทำกิน
ของชาวบ้านข้างล่างเพื่อให้เขามีที่ทำกิน ตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ ส่วนหนึ่งใช้ไม้ที่เพาะเอง อีกส่วนหนึ่ง ก็
ใช้ไม้จากกรมป่าไม้ มีต้นนางพระยาเสือโคร่ง (มีเส้พระยาเสือโคร่ง มีเหมือนกัน) เป็นไม้ใหญ่ เป็น
สมุนไพรชนิดหนึ่ง) เป็นไม้ดอกใบเหมือนกันมาก

-๒๕๓๗ ในฤดูฝนได้เตรียมกล้าไม้ไว้มากประมาณแสนห้าหมื่นต้น มีไม้ท้องถิ่น เช่น
ไม้ก่อ เก็บจากป่า ไม้ก่อจะแก่ปลายฤดูฝนเดือนตุลาคม เราก็จะเก็บมาเพาะแล้วไปปลูกประมาณ
เดือนมิถุนายน/กรกฎาคม หน้าได้ ไม้จำปี แก่ช่วงเดือนกรกฎาคม ส่วนมากปลูกไม้ก่อ เพราะเป็น
ไม้ถิ่น แข็งแรง รากยึดดินดี

-ปัจจุบัน กรมป่าไม้เริ่มหาไม้ธรรมชาติมากขึ้นแทนที่จะเอาไม้สนชนิดเดียวก็เอาไม้
ถิ่นปลูกด้วย

จุดนี้ ทำให้คิดว่า ทำไมเราไม่เอาไม้ก่อมาปลูก ก็มาทราบภายหลังว่า ไม้ก่อแก่ช่วง
เดือนตุลาคม เป็นช่วงงบประมาณหมด และลูกก่อพอได้มาแล้วจะต้องเพาะทันที มิเช่นนั้นตัวมอด
จะเข้าไปกินเมล็ดหมด ต้นไม้อื่นเช่น ต้นสน เพาะ ๒-๓ เดือนก็ปลูกได้แต่ก่อ กว่าปลูกได้อย่าง

น้อยแปดเดือนและต้องมีงบประมาณข้ามปี อีกอย่าง การเพาะทำยากกว่าการเพาะไม้สนและจะต้องดูแลใช้ความพยายามมาก

ทางมูลนิธิฯ ขณะนี้จะปลูกเฉพาะพันธุ์ไม้เดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ก่อ บริเวณต้นน้ำ ความจริงไม้สนการเพาะเป็นแต่ปล่อยให้เมล็ดที่ร่วงจากต้นสูงพื้นมีไฟไหม้มีนกออกเองได้แล้วและขึ้นได้ดีกว่า หนาแน่นกว่าเราปลูกเสียอีก

การฟื้นฟูป่าระดับต่ำกว่า ๕๐๐ เมตร ส่วนใหญ่จะใช้ไม้แดง แต่ประตู ตะเคียนยังปลูกไม่ขึ้น แต่ในพื้นที่ในดงลงแม่สอยตั้งแต่ระดับ ๔๐๐ เมตร เป็นป่าเต็งรัง มีไผ่เป็นพื้นที่ดินเหนียว/ดินดำ แต่เป็นพื้นที่หินปนทราย จึงปลูกไม่ค่อยได้ผล แต่จากการที่เรา (พระ-มูลนิธิฯ-ชาวบ้าน) ป้องกันไฟป่าไว้ได้แล้ว ป่าเสื่อมโทรมเหล่านี้ก็งอกขึ้นมากเอง แต่ถ้าเราเอาไม้อื่นไปปลูกแล้วจะไม่เป็น/และจะตายในหน้าแล้ง แต่ถ้าจะให้เป็นอย่างจริง ๆ จะต้องหมั่นรดน้ำตลอดฤดูกาลแล้วถึงจะเป็น แต่ถ้าเป็นป่าเดิมที่เป็นต้นตออยู่แล้วจะขึ้นต้องรดน้ำ เขาก็จะงอกขึ้นมาเอง ขอให้ป้องกันไฟอย่างเดียว

๕.๒.๗ บทบาทด้านการจัดหาทุน

พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เจริญโม โดยบุคคลิกส่วนตัวเป็นคนที่ไม่ชอบเงินใครไม่เป็นแต่ไหนแต่ไรมา แต่ว่าโชคดีที่มี น.ร.ว. สมานสนิท สวัสดิวัฒน์ ซึ่งเป็นคนรักป่า พอเห็นป่าถูกทำลายก็เลยทุ่มสุดตัว ขณะนี้กว่า ๑๐ ล้านไปแล้ว โดยใช้ทุนส่วนตัวเพราะในชั้นแรกเราไปติดต่อที่ไหนมีคนปฏิเสธหมดเลยเพราะเขายังไม่ได้เห็นความสำคัญมาถึงขณะนี้ค่าใช้จ่ายโครงการทั้งหมดประมาณ ๒๐ ล้าน โดยทุนส่วนตัวหม่อมไม่ต่ำกว่า ๑๕ ล้าน

แหล่งเงินทุนที่ได้รับการสนับสนุนกิจกรรม จากอดีต ถึง ปัจจุบัน

เงินทุนการดำเนินโครงการอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำแม่สอยที่ผ่านมา ได้มา ๒ ทาง คือ

๑. องค์กรและหน่วยงาน	๑๐,๒๕๙,๓๒๓.๑๕	บาท
๒. บุคคล	๑๗,๓๒๖,๓๒๔.๒๙	บาท
รวมเป็นเงิน	๒๗,๕๘๕,๖๔๗.๔๔	บาท

องค์กรและหน่วยงาน

๑. Canadian Friends Service Committee	๑,๘๙๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๒. Van Melle Confectionery Netherlands	๑,๖๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๓. การเคหะแห่งชาติ	๑,๕๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๔. Canada Fund - Canadian Embassy	๑,๓๙๗,๒๗๒.๐๐	บาท
๕. Ford Foundation	๑,๑๓๐,๒๔๕.๙๐	บาท
๖. ป่าสว - น้ำใส	๙๑๙,๑๓๗.๕๙	บาท
๗. Thai - German Development Foundation	๕๐๘,๙๕๐.๖๕	บาท
๘. British Embassy	๒๕๗,๒๑๙.๐๐	บาท
๙. German Embassy	๒๒๕,๓๐๕.๕๙	บาท
๑๐. ธนาคารแห่งประเทศไทย	๒๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๑. บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด	๑๘๐,๐๔๖.๐๐	บาท
๑๒. Worldwide Fund For Nature	๑๑๑,๓๐๙.๖๓	บาท
๑๓. United Nations Environmental Programme	๗๕,๘๕๐.๐๐	บาท
๑๔. มูลนิธิปิ่นสาย	๕๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๕. Soroptimists of Dusit	๕๒,๓๙๕.๐๐	บาท
๑๖. International School Bangkok	๔๙,๔๗๓.๐๐	บาท
๑๗. Wildlife Fund Thailand	๔๐,๕๐๐.๐๐	บาท
๑๘. Buddhist Community of Los Angeles	๓๘,๗๒๓.๐๐	บาท
๑๙. Environmental Policy Institute (New York)	๓๘,๖๕๕.๐๐	บาท
๒๐. Thai Silk Co. Ltd.	๓๖,๙๒๐.๐๐	บาท
๒๑. Rotary Club of Bangkok	๓๒,๐๐๐.๐๐	บาท
๒๒. วารสารสารคดี Feature magazine	๓๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๒๓. North - South Productions (Channel ๔, U.K.)	๒๒,๕๐๐.๐๐	บาท
๒๔. Dhammanaat Foundation U.K.	๒๑,๗๑๔.๐๐	บาท
๒๕. Worldwide Fund for Nature U.K.	๒๑,๐๐๐.๐๐	บาท
๒๖. American Charities Fund - American Embassy	๒๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๒๗. English Language Centre of Australia	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๒๘. Bangkok Float Glass	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท

๒๙.Bristol Rainforest Group	๘,๓๙๑.๐๐	บาท *
๓๐.International School Chiangmai	๓,๓๙๑.๐๐	บาท

บุคคล (เฉพาะรายที่มากกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท)

๑. H.R.H. The Prince of Wales

(Prince Charles of the United Kingdom)

(Confidential)

๒. ม.ร.ว.สมานสินท์ สวัสดิวัตน์	๑๖,๐๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๓. สุมาลี วีระไวทยะ วิค (Wich)	๕๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๔. แพทย์หญิงปรีชา หัสนประดิษฐ์	๒๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๕. ชิ่ง กาญจนวนิชย์	๑๒๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๖. Jenny Kee Ramsden	๘๖,๒๐๑.๐๐	บาท
๗. Vincent Homolka	๖๔,๗๕๐.๐๐	บาท
๘. ลัดดา สิงห์เสนี	๓๕,๐๐๐.๐๐	บาท
๙. Anja Arup Liengaard	๓๑,๔๕๐.๐๐	บาท
๑๐. ศิริชัย นฤมิตรเวทการ	๓๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๑. Cobey Black	๒๕,๕๖๕.๐๐	บาท
๑๒. Rosalind Cox	๒๕,๔๑๐.๐๐	บาท
๑๓. F. Shallenberger	๒๕,๒๐๐.๐๐	บาท
๑๔. ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ ทอมสัน	๒๕,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๕. ม.ร.ว.สายสิงห์ ศิริบุตร	๒๕,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๖. ศิริ วิจิตรานนท์	๒๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๗. คุณหญิงมานี ศิริวรสาร	๒๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๘. ธรรณ และวนิดา อโณทัย	๒๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๑๙. Barnaby Briggs	๒๐,๐๐๐.๐๐	บาท
๒๐. Robyn Pierce	๑๖,๑๘๒.๐๐	บาท
๒๑. Sir Ove Arup	๑๓,๕๐๐.๐๐	บาท
๒๒. Cynthia Ross	๑๒,๙๐๐.๐๐	บาท
๒๓. Penelope Tree	๑๐,๑๙๖.๐๐	บาท

ผลสำเร็จของการดำเนินงานในบทบาทองค์กรมูลนิธิธรรมนาถ

มูลนิธิธรรมนาถ ดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องมากกว่า ๑๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๔๐) ประโยชน์ที่เกิดขึ้นมี ดังนี้

ก. ด้านสภาพแวดล้อม

๑) ป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ซึ่งถูกชาววังบ้านปากกล้วย โค่นแล้วเผาเพื่อทำไร่เลื่อนลอยติดต่อกับมากกว่า ๑๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๒๔) มีผลให้ผืนป่าต้นน้ำทั้ง ๓ กลายเป็นภูเขาหัวโล้น ป่าหญ้าคาและดงสาบเสือ กลับฟื้นตัวขึ้นทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ

จุดกำเนิดของต้นน้ำแม่สอย (Head water) ซึ่งแห้งไปแล้ว ๔ แห่ง จาก ๑๑ แห่งมีน้ำกลับคืนมาแล้ว ๔ แห่ง

๒) ปริมาณน้ำในลำห้วยทั้ง ๓ ซึ่งลดน้อยลง และแห้งในฤดูแล้งของทุกปี เพิ่มปริมาณขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นปีที่แห้งแล้งที่สุดในรอบ ๓๕ ปีของประเทศไทย แม่น้ำและลำห้วยสายต่าง ๆ ในอำเภोजอมทอง ๔ สายใหญ่ ๆ แห้งหมดในฤดูแล้ง แต่ลำห้วยแม่สอยซึ่งเป็นเพียงลำห้วยขนาดกลาง เป็นลำห้วยสายเดียวที่มีน้ำไหลตลอดปี และมีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดในจำนวนลำห้วยทั้ง ๔ สายของอำเภोजอมทอง

๓) ความชื้นที่เพิ่มขึ้นบริเวณป่าต้นน้ำมีผลให้ปริมาณของฝนที่ตกในพื้นที่เพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลให้ป่าชุ่มน้ำส่วนล่างฟื้นตัวได้เร็วขึ้น

๔) มีสัตว์ป่าหลายชนิดเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้น เช่น หมูป่า เก้ง เสือปลา ไก่ป่า สัตว์ป่าสงวนหายาก คือ จิ้งจกน้ำ หรือกระต่า (CROCODILE SALAMANDER) อาศัยอยู่บริเวณป่าต้นน้ำแม่สอย ซึ่งเกือบจะหมดไปแล้ว เพิ่มจำนวนขึ้น

ข. ด้านสังคม และจิตวิทยา

๑) ชาวบ้านตำบลแม่สอย หยุดการเผาถ่าน การลักลอบตัดไม้และเลื่อยไม้ขาย หันมาเป็นกำลังสำคัญของกรมป่าไม้ ในการรักษาและฟื้นฟูป่าทั้ง ๓ ลุ่มน้ำ

๒) การรวมตัวกันเข้ามาดูแลรักษาป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ของชาวบ้านตำบลแม่สอย ได้กลายเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนในตำบลอื่น ๆ ของอำเภोजอมทอง ซึ่งในที่สุดได้นำไปสู่การรวมตัวกันของชาวบ้านทุกตำบล ก่อตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร อำเภोजอมทอง โดยมีกำนันทุกตำบล ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน และหัวหน้าเหมืองฝายทุกเหมืองฝายเป็นคณะ

กรรมการชมรมฯ ชมรมฯ ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาป่าชุ่มน้ำทั้ง ๔ ชุ่มน้ำในเขตพื้นที่อำเภอจอมทอง

๓) คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของป่า มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อป่า เกิดความรัก ความหวงแหน และเข้ามามีบทบาทในการคุ้มครองรักษาป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ในท้องถิ่นของตน

๔) เกิดความเข้าใจ และความร่วมมือกันในการรักษาป่าต้นน้ำ ระหว่างชาวอำเภอจอมทอง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งก่อนหน้านี้ต่างมีทัศนคติในทางลบต่อกัน

ค. ด้านเศรษฐกิจ

๑) ราษฎรในหมู่บ้านป่าไม้เข้าพื้นที่ทำกิน และทำการเพาะปลูกไปแล้ว ๔๔ ไร่ ๔๔ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งส่วนใหญ่ ทำสวนลำไย และกว่า ๑๐ ไร่ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ ได้รับเงินจากการขายผลผลิตลำไยครั้งแรกในปี ๒๕๓๔

๒) ราษฎรมีน้ำเพียงพอในการเพาะปลูกพืชผักในฤดูร้อน เช่น หอม ถั่ว พริก ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

การยอมรับในบทบาทจากสาธารณชน องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมทั้งภายใน และต่างประเทศ

๑) ประธานมูลนิธิธรรมนาถ^{๒๒} ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒

๒) ประธานมูลนิธิธรรมนาถ ได้รับโล่รางวัลผู้ทำประโยชน์ให้กับกรมป่าไม้ ในปี ๒๕๓๒

๓) ประธานมูลนิธิธรรมนาถ ได้รับรางวัล GLOBAL ๕๐๐ ROLL OF HONOUR จากองค์การ UNEP แห่งสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓

๑) สมาคมองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย ยอมรับให้มูลนิธิธรรมนาถจดทะเบียนเป็นองค์กรที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีสิทธิได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนสิ่งแวดล้อมจากประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓

๒) มูลนิธิธรรมนาถ ได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกขององค์กรเอกชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔

๓) รองประธานมูลนิธิธรรมนาถ^{๒๓} ได้รับรางวัลผู้ทำประโยชน์ดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อม จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

^{๒๒} ประธานมูลนิธิธรรมนาถ พระอาจารย์พงษ์ศักดิ์ เดชอมุนี

^{๒๓} รองประธานมูลนิธิธรรมนาถ น.ร.ว.สมานสันติ สวัสดิวัฒน์

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใน ๓ ด้าน คือ ด้านแนวคิดและการอนุรักษ์ธรรมชาติในมุมมองของพระสงฆ์และจากหลักฐานทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ด้านกระบวนการที่เป็นยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก และด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ๗ ประเด็น ได้แก่ การปลูกฝังจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ การเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ การประชาสัมพันธ์ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า และการดำเนินงานจัดหาทุน โดยศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม สถานปฏิบัติธรรมถ้ำสุป ซึ่งเป็นการดำเนินการดำเนินงานอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาในพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบหลวง บ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมเมตตา กรุณา และปัญญา ที่มีต่อสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและชุมชนที่กำลังประสบกับความทุกข์จากสาเหตุของการตัดไม้ทำลายป่าในภาคเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และการอนุรักษ์
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ด้านต่าง ๆ
๓. เพื่อศึกษากระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเอกสารใช้ในกรณีการศึกษาเอกสาร ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ในกรณีการวิจัยภาคสนาม เหตุผลในการเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพประกอบ เพราะการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยกรณีศึกษา(Case Study)ซึ่งต้องการทราบข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งกว่าข้อมูลเชิงปริมาณโดยทั่วไป และสภาพของข้อมูลที่จะศึกษาก็มีลักษณะเป็นพลวัตรหรือ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๓) มองธรรมชาติในแง่ระบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ สิ่งหนึ่งมีอยู่เพราะอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งโดยสังขรณ์ข้อนี้ สรรพสิ่งอยู่รอดได้เพราะอาศัยปัจจัยอื่นดำรงชีวิต ทุกคนทั่วไป นักบวช พืช สัตว์ เป็นต้น ไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง จะต้องพึ่งพาอาศัยอีกหลายปัจจัยจึงจะอยู่รอดได้ ในขณะเดียวกัน การทำลายวิถีชีวิตหนึ่ง ย่อมกระทบต่ออีกหลายชีวิต และหลายมิติ

(๔) มองธรรมชาติเป็นสิ่งมีอุปการคุณ มองว่า ธรรมชาติแวดล้อมต่าง ๆ เป็นสิ่งมีคุณต่อมนุษย์ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลในหลาย ๆ ด้าน และมีคุณทั้งต่อมนุษย์ ชุมชน สังคม และโลก เมื่อธรรมชาติมีบุญคุณเช่นนี้ จึงจำเป็นที่มนุษย์จะต้องรู้ เข้าใจ และกตัญญูต่องานที่ต่อสิ่งที่มีคุณ ดังกรณีซึ่งการพาดพิงกล่าวไว้ในชาดก

๕.๑.๒ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อธรรมชาติภายนอก

(๑) มองธรรมชาติเป็นสิ่งมีวิวัฒนาการและสัมพันธ์กับคุณธรรม โดยมีอธิบายไว้ใน อัคคัณฺณสูตร ว่า สรรพสิ่งล้วนมีวิวัฒนาการร่วมกันมา ซึ่งการดำรงอยู่ การเสื่อม และการดับสลายของสรรพสิ่งหรือโลกนี้ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ เมื่อใดที่มนุษย์มีคุณธรรมครองตนอยู่ โลกและธรรมชาติก็ดำรงอยู่โดยผาสุก แต่เมื่อใดก็ตามที่สังคมไม่มีคุณธรรม ละเมิดสิทธิ์ของผู้อื่น เบียดเบียนกันเอง เบียดเบียนธรรมชาติ เมื่อนั้น โลกและสิ่งแวดล้อมพินาศย่อยยับ ดังนั้น ถ้ามนุษย์ยังรักษาคุณธรรมไว้ได้ ธรรมชาติส่วนนี้ก็ยังคงอยู่ แต่ถ้าไม่ประพฤติธรรมโลกนี้ก็ดับสลายไปหมด

(๒) มองธรรมชาติในฐานะเป็นภาวะสมมูล มองว่า ธรรมชาติจะสมมูลได้จะต้องมีองค์ประกอบ ๔ อย่าง หรือ ธาตุ ๔ สมบูรณ์ คือ ดิน น้ำ ลม(อากาศ) และไฟ (อุณหภูมิ) ถ้าขาดความสมมูลเมื่อไร โลกก็จะเดือดร้อนและอยู่รอดได้ยาก

(๓) มองธรรมชาติในฐานะปัจจัยการดำรงชีวิต เช่น ปัจจัยพื้นฐาน ๔ คือ เป็นแหล่งผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย

(๔) มองธรรมชาติเป็นสิ่งรุ่มรวย กรณีพระเถระพรรณนาในคาถาธรรมบท และที่กล่าวถึงรุ่มรวยสถานของอาศรมพระเวสสันดร

๕.๑.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติด้านในกับธรรมชาติด้านนอก

(๑) ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณมนุษย์ของตนให้สูงขึ้นและสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ มากกว่าการดัดแปลงธรรมชาติเพื่อให้เหมาะสมกับมนุษย์

(๒) ธรรมชาติด้านในกับธรรมชาติด้านนอกมีความสัมพันธ์กัน เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาตนให้ถึงสภาวะของธรรมชาติด้านในแล้ว มนุษย์จะมีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ และจะเป็นมิตรกับธรรมชาติมากกว่าการเป็นนายเหนือธรรมชาติ หรือคิดจะเอาชนะธรรมชาติ เมื่อมนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ มนุษย์ก็จะไม่เบียดเบียน ไม่เอาวัดเอาเปรียบ หรือทำลายธรรมชาติ

(๓) มองธรรมชาติในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลการพัฒนา ในการพัฒนาเพื่อยกระดับด้านจิตวิญญาณให้สูงขึ้น โดยเฉพาะในด้าน ศิล สมาธิ และปัญญา ต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติคอยเกื้อหนุนจึงจะบรรลุผลสำเร็จด้วยดี เช่น พระพุทธเจ้าทรงใช้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรม และปรินิพพาน และเป็นวัดหรืออารามของพระสงฆ์เพื่อเจริญภาวนา

๕.๑.๔ แนวคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

(๑) ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณมนุษย์ของตนให้สูงขึ้น โดยสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม จะได้ไม่ไปทำลายธรรมชาติ

(๒) มองธรรมชาติว่า จะดำรงชีวิตอยู่รอดได้จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและการพึ่งพาดังกล่าวก็หาใช่เป็นการพึ่งพาแบบเอาวัดเอาเปรียบกันหรือเป็นศัตรูกันแต่อย่างใดไม่ หากแต่เป็นการพึ่งพาแบบเป็นมิตรซึ่งกันและกัน เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ คน พืช สัตว์ จิตวิญญาณ

(๓) ธรรมชาติและสรรพชีวิตทั้งมวลล้วนต้องการการมีชีวิตอยู่และมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่คู่กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ซึ่งการก้าวล่วง ละเมิด เบียดเบียน หรือ ทำลายชีวิตอื่น ถือเป็นการละเมิดกฎธรรมชาติขั้นพื้นฐาน หรือทำลายศีลธรรมขั้นพื้นฐานของทุกสังคม

(๔) ความสุขจากการบริโภค มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ใช้พลังแห่งความต้องการที่สูงมาก เพื่อแสวงหาคำตอบชนิดเดียวคือความสุข โดยส่วนใหญ่ ความสุขที่ได้มามากจะแลกด้วยความสูญเสียและสูญเสียของทรัพยากรและสรรพชีวิตอื่นบนโลก ซึ่งหากมนุษย์ยังดำรงชีวิตภายใต้อิทธิพลความต้องการ ความสุข และการเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป ความสุขของ

มนุษย์อาจจะหมดสิ้นไปในเวลาอันใกล้ เพราะภายใต้ความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์นั้น ธรรมชาติบนผืนโลกนี้กลับมีจำนวนจำกัด

(๕) มองธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งต้องปกป้องมิให้ถูกละเมิด มิให้ถูกเบียดเบียน ทำร้าย และไม่สนับสนุนให้มีการละเมิด ถูกเบียดเบียน ทำร้ายแล้ว ยังให้สิทธิ์คุ้มครอง ป้องกันชีวิตสรรพสิ่งในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การยกเลิกราชย์ณ การกำหนดเขตอุทยาน การสนับสนุนด้านปัจจัย ๔ ให้สรรพชีวิตได้พึ่งพาอาศัย

(๖) การบริโภคทรัพยากรอย่างมีคุณค่า มนุษย์อาศัยปัจจัยอื่นดำรงชีพและต้องบริโภคสิ่งต่าง ๆ อีกมาก หากไม่เรียนรู้วิธีบริโภคให้พอประมาณ พออยู่ได้ มนุษย์อาจจะไม่มีอะไรเหลือให้บริโภคได้ยืนยาวอีกต่อไป ดังนั้น การนำมาใช้ใหม่ ใช้อย่างรู้จุดประสงค์ ใช้อย่างคุ้มค่า ใช้ซ้ำ ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของสิ่งนั้น ๆ เช่น กรณีพระอานนทศอบพระเจ้าอุเทน จะทำให้มนุษย์อยู่รอดได้ไปอีกต่อไป

(๗) มองธรรมชาติ นอกจากการห้ามมิให้ละเมิดชีวิตสรรพสิ่งอื่นใดแล้ว ยังจะต้องรักเมตตาชีวิตอื่นด้วย

(๘) เน้นพฤติกรรมในการไม่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เสียหาย มนุษย์ไม่ควรให้มีการขุดดิน โกนหัวน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ควรปล่อยให้ป่าคงสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติเดิมของมัน ตามนิยาม ป่า ในพระพุทธศาสนาที่ว่า ป่า คือ อาณาบริหารที่ปราศจากการไถ่หัวน หรือการเพาะปลูกใด ๆ

(๙) มนุษย์ต้องเรียนรู้การบริหารความต้องการ และความสุระของตนให้ดี เพื่อมิให้มีการทำลายโลก ทำลายบ้านหลักแรกของมนุษยชาติ หรือขาดความสมดุลของสรรพสิ่งอีกด้วย

(๑๐) มนุษย์ต้องรู้จักประมาณในการใช้สอย และลดการใช้ให้น้อยลง

(๑๑) วิธีการอนุรักษ์อีกแบบหนึ่ง คือ การใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่หรือแปลงสภาพเป็นอย่างอื่นเพื่อให้ใช้ได้อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะต่างไปจากธรรมชาติเดิมก็ได้

(๑๒) การไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตทุกชีวิต แม้แต่จุลชีพ

(๑๓) การไม่ทิ้งของเสีย สิ่งปฏิกูลลงในน้ำ และธรรมชาติอื่น ๆ

(๑๔) การควบคุมความต้องการของมนุษย์ เพราะธรรมชาติมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ ขึ้นชื่อว่า ความต้องการแล้ว มีเท่าไรก็ไม่มีวันพอ (นัตติ ตัณหา สมานทิ)

(๑๕) การปลูกจิตสำนึกมนุษย์ให้รู้ เข้าใจ และการตระหนักในคุณค่าของสิ่งมีคุณค่า เช่น ป่า จึงจะแก้ปัญหาวิกฤติได้

๖.๒ การวิจัยภาคสนาม

๖.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและการอนุรักษ์ของพระอริการพงษ์ศักดิ์เดชธมฺโม

จากการศึกษาโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า พระอริการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม เน้นความสำคัญและคุณค่าของธรรมชาติ ดังนี้

(๑) ป่าเป็นหัวใจหลักของระบบนิเวศทั้งระบบ เมื่อป่าอุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศอื่นทั้งระบบก็สมดุล จนสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตทุกชีวิตได้หมดอย่างไม่มีความลำเอียง แต่ถ้าป่าถูกทำลายระบบนิเวศก็จะเสียหายหมดทั้งระบบ

(๒) ป่าเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร เปรียบได้กับพ่อแม่คนที่ ๒ ของมนุษย์

(๓) ป่าเป็นปัจจัยจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะเป็นบ้านหลังที่ ๑ ของมนุษย์ ส่วนบ้านที่อยู่อาศัยประจำ เป็นบ้านหลังที่ ๒ ดังนั้น การทำลายป่าก็เท่ากับทำลายบ้านของตนเอง

(๔) ป่าสมดุล คือธรรมสมบูรณ ถ้าป่าถูกทำลาย ธรรมก็ถูกทำลายด้วย

(๕) สาเหตุสำคัญของการทำลายธรรมชาติ มาจากทัศนคติที่ไม่ถูกต้องของบุคคลระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ รัฐบาล นายทุน ประชาชน ชาวเขา และพระสงฆ์

(๖) การเผาป่า โดยเฉพาะป่าต้นน้ำลำธารเป็นการทำลายป่า และธนาคารพันธุ์พืชของป่าอย่างรุนแรง

(๗) ความจนเป็นสาเหตุหนึ่งของการตัดไม้ทำลายป่า

(๘) บทบาทศาสนาสามารถอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติได้

(๙) กฎหมายและศีลธรรมต้องทำหน้าที่อนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติร่วมกันประเทศชาติจึงจะไปรอดได้

๖.๒.๒ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า กระบวนการอนุรักษ์ที่ดำเนินการในพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบหลวง บ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินงานโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมเมตตา กรุณา และปัญญา ที่มีต่อสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและชุมชนที่กำลังประสบความทุกข์จากสาเหตุการตัดไม้ทำลายป่า โดยใช้กระบวนการทางปัญญาแบบอริยสัจ ๔ มีกิจกรรมการเรียนรู้ปรากฏการณ์ความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชนผ่านการปฏิบัติ (Interactive Learning Through Action) ร่วมกันวิเคราะห์และค้นหาสาเหตุของปรากฏการณ์ (empirical evidence) และทรัพยากรต้นทุนทางสังคม (Social capital) เพื่อตระหนัก เข้าใจ และสร้างจิตสำนึกใหม่ที่เป็นสัมมาทิฐิในการแก้ปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น (New thinking) หรือกระบวนการทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนา (New paradigm conservation & development) ที่นำไปสู่กระบวนการพัฒนาทางจิตวิญญาณ (Spiritual Development) อันก่อให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งที่จริง (Influence) เกิดความผูกพันทางจิตวิญญาณระหว่างกันจนเป็นองค์การอนุรักษ์ของชุมชน (Appreciation) จนนำไปสู่การเกิดพลังทางปัญญาและจิตวิญญาณของชุมชนอย่างหาประมาณมิได้ (unlimited local wisdom & spiritual power) และได้ร่วมกันสร้างระบบกลไกหรือองค์การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

๖.๒.๓ บทบาทในการอนุรักษ์ของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

จากการวิจัยภาคสนาม พบว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่เปือก ใน ๘ ด้านใหญ่ ๆ เรียงตามลำดับบทบาทที่เด่น ๆ ดังนี้ คือ บทบาทการปลูกฝังจิตสำนึก การเป็นผู้นำ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ และการจัดหาทุนดำเนินงาน

บทบาทการปลูกฝังจิตสำนึก พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม สรุปบทเรียนว่า การปลูกฝังจิตสำนึกเป็นกระบวนการแรกของการอนุรักษ์และพัฒนา เพราะการแก้ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าในสังคมไทยมีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนและสัมพันธ์กับปัจจัยหลายระดับ ตั้งแต่รัฐบาล ธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรต่างประเทศ ชาวเขา ชาวบ้าน และพระสงฆ์ล้วนมีบทบาทต่อการเกิดปัญหาสีเขียวในสังคมไทยทั้งสิ้น ดังนั้น การแก้ปัญหาโดยอาศัยภาครัฐ ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหรือลำพังฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยการเรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้จากการกระทำ จากเหตุการณ์จริง เป็นการเรียนรู้จาก

ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันเช่นนี้ก่อให้เกิดพลังทางปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ถูกต้องหรือกระบวนทัศน์ใหม่ที่มีคุณภาพเพียงพอในการเอาชนะปัญหาที่ยากและซับซ้อนของสังคมไทยได้ และเห็นว่าเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ปลุกฝังทัศนคติที่ถูกต้องต่อธรรมชาติให้แก่บุคคลเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งรัฐบาล ข้าราชการ นักธุรกิจ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ชาวเขา และพระสงฆ์ ทั้งในรูปแบบบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่

บทบาทการเป็นผู้นำ สังคมไทย โดยเฉพาะในชุมชนแม่สอยยังมีความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำทางปัญญาและการเป็นแบบอย่างของพระสงฆ์สูงมาก ซึ่งนับเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงไม่เป็นเรื่องยากที่พระสงฆ์จะแสดงบทบาทเป็นผู้นำชุมชนในแทบทุกด้าน สำหรับบทบาทด้านการเป็นผู้นำของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม พบว่า มีลักษณะเด่นในการเป็นผู้นำทางความคิด วิเคราะห์เชื่อมโยงเรื่องที่ซับซ้อนได้ วิริย รยัน อดทน เสียสละ เป็นแบบอย่าง มีความมุ่งมั่นต่อเป้าหมายสู่ความสำเร็จสูง และเป็นศูนย์รวมในการอนุรักษ์และพัฒนา

บทบาทการประชาสัมพันธ์ พบว่า มีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติ การจัดแสดงนิทรรศการประจำที่และเคลื่อนที่ การจัดทำสารคดีวีดิทัศน์และสไลด์ออกเผยแพร่ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การสาธิตรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่การอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม การจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ คูงาน การเข้าค่ายอบรมและสัมมนาแก่ชาวไทยและต่างประเทศ และการเผยแพร่ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงกับประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

บทบาทการประสานงาน พบว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม มีบทบาทในการประสานงานสูงในระยะเริ่มดำเนินโครงการอนุรักษ์และพัฒนา ต่อมาเมื่อพัฒนามาเป็นองค์กรมูลนิธิรรมนาถแล้ว บทบาทส่วนนี้ค่อยลดลง มอบให้เป็นหน้าที่ของศิษยานุศิษย์ดำเนินการแทนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม บทบาทเด่นที่มีมากและแตกต่างจากพระสงฆ์ในประเทศไทยกระทำมากก็คือ การประสานงานเพื่อความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในการร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาหรือประสานให้กฎหมายกับศีลธรรมปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทการป้องกันการบุกรุกการตัดไม้ทำลายป่า ป่าลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบของโครงการ จำนวน ๒๒,๕๐๐ ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สอย ๑๒,๕๐๐ ไร่ (พื้นที่ป่าต้นน้ำ ๕,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ส่วนกลาง ๗,๕๐๐ ไร่) แม่ทิม และแม่ปือก

อีก ๑๐,๐๐๐ ไร่ (พื้นที่ป่าต้นน้ำ ๓,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ส่วนล่าง ๗,๐๐๐ ไร่) บทบาทด้านนี้ มีทั้งบทบาทที่ลงมือทำเองและบทบาทผ่านองค์การมูลนิธิหรือรณนาถที่ตั้งขึ้นมารองรับ การดำเนินการอนุรักษ์ต้องทำควบคู่กับการพัฒนา ลำพังการอนุรักษ์อย่างเดียวโดยไม่มีการพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนรอบป่า จะไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ ตรงกันข้าม การพัฒนาโดยไม่มีการอนุรักษ์ก็ยังไม่ยั่งยืนและเป็นการทำลายมากกว่า ดังนั้น การป้องกันการค้าไม้ทำลายป่าจึงเป็นกิจกรรมที่มากกว่าการห้ามไม่ให้คนเข้าไปในป่า เหตุนี้ การพัฒนาชุมชนจึงดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุ่มน้ำ โดยได้จัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรที่ไม่มีที่ทำกิน เพื่อแก้ปัญหาการบุกรุกและการทำลายป่าชุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ส่วนล่าง โครงการดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้ ๑) งานพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ประกอบด้วย (๑) การพัฒนาแหล่งน้ำและจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกินโดยร่วมกับกรมป่าไม้ จัดพื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมสภาพในเขตหมู่บ้านวังน้ำหยาดเนื้อที่ ๑,๕๐๐ ไร่ ในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ให้กับราษฎรตำบลแม่สอยจำนวน ๒๔๗ ครอบครัว (ครอบครัวละ ๓.๕ ไร่) และราษฎรบ้านห้วยม่วง ๔๐ ครอบครัว (ครอบครัวละ ๒.๕ ไร่) (๒) สร้างอ่างเก็บน้ำ ในพื้นที่หมู่บ้านป่าไม้ ๕ อ่าง เพื่อเก็บน้ำจากลำห้วยแม่ปือกไว้ใช้ในการเพาะปลูก (๓) สร้างคลองส่งน้ำ ๔ สาย ความยาว ๗ กิโลเมตร พร้อมประตูน้ำ ๖๒ ประตู เพื่อนำน้ำจากอ่างเก็บน้ำและคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำกินแปลงต่าง ๆ (๔) ขุดบ่อน้ำในแปลงพื้นที่ทำกิน ๑๒๔ บ่อ เพื่อเก็บน้ำและเลี้ยงปลา (๕) สร้างอ่างเก็บน้ำ และปรับพื้นที่ทำกินให้กับราษฎรบ้านห้วยห้า ตำบลแม่สอย (๖) สร้างสะพานคอนกรีต ๒ สะพานคือ สะพานเชื่อมระหว่างหมู่บ้านวังน้ำหยาดบ้านห้วยห้า และสะพานเข้าลำห้วยแม่ปือกเพื่อการคมนาคม และขนส่งผลผลิตจากไร่ นา ออกสู่ตลาดและเก็บเข้ายังฉาง (๗) ตั้งกองทุนร้านค้าประจำหมู่บ้าน ที่บ้านวังน้ำหยาด ในรูปของสหกรณ์เพื่อจำหน่ายสินค้าราคาถูกให้กับราษฎรในหมู่บ้าน และเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน ในรูปของสหกรณ์ (๘) ตั้งกองทุนธนาคารข้าวที่บ้านสบสอย และบ้านหนองคัน เพื่อให้ราษฎรที่ปลูกข้าวไม่พอกินตลอดปี ได้ยืมข้าวไปบริโภคก่อน จนกว่าผลผลิตข้าวใหม่ในปีต่อไปจะออก (๙) สร้างโรงปุ๋ยหมักธรรมชาติขนาดใหญ่ ๒ โรง เพื่อการอบรมและเผยแพร่วิธีการทำปุ๋ยหมักธรรมชาติและปุ๋ยเขียว เพื่อการฟื้นฟูดินให้กับราษฎรในหมู่บ้านป่าไม้และราษฎรทั่ว ๆ ไป (๑๐) ให้เงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนทางการเกษตร โดยไม่คิดดอกเบี้ย เช่นกลุ่มปลูกหอมแดง บ้านวังน้ำหยาด (๑๑) ตั้งกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านวังน้ำหยาด เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (๑๒) ให้ทุนสนับสนุนการจัดสร้างประปาหมู่บ้าน และการวางท่อน้ำประปาในหมู่บ้านวังน้ำหยาด และบ้านแม่สอยหลวง (๑๓) สมทบทุนการนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านวังน้ำหยาด (๑๔) ให้ทุนโครงการคาคอนกรีตคลองส่งน้ำบ้านโรงวัว บ้านวังน้ำ

หยาด และบ้านห้วยน้ำ (๑๕) ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่เรียนดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ (ปีละ ๑๐,๐๐๐ บาท) (๑๖) ให้ทุนสนับสนุนการปรับปรุงสถานีนอนามัยบ้านสารภี และบ้านวังน้ำหยาด (๑๗) ให้ทุนบูรณะ ซ่อมแซม วัดสบบอย วัดหนองคัน และวัดวังน้ำหยาด

บทบาทการฟื้นฟูสภาพป่า ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้ ๑) การทำแนวกันไฟ พื้นที่ ป่ากันชน และพื้นที่ปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ๒) ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าลุ่มน้ำแม่สอย แม่ ทิม และแม่ปือก ส่วนล่าง พร้อมกับจัดกลุ่มชาวบ้านออกลาดตระเวน และหน่วยดับไฟป่าฉุกเฉิน ๓) การจัดเวรยามเฝ้าระวังไฟตลอดช่วงฤดูร้อน ๓ เดือน ของทุกปี (กุมภาพันธ์ - เมษายน) ๔) ทำที่ เก็บน้ำและวางระบบท่อน้ำในพื้นที่ FPT ๖๖ และพื้นที่ป่ากันชนเพื่อให้น้ำกับกล้าไม้ที่ปลูกใหม่ เมื่อผ่านห้วงช่วง และเพื่อการดับไฟป่าในฤดูร้อน ๕) ทำรั้วกันวัว ควายที่จะเข้ามาในพื้นที่ปลูกป่า (วัว-ควาย ของชาวเขาในบริเวณดังกล่าวมีประมาณกว่า ๒๐๐ ตัว) และที่ขาดไม่ได้เลยก็คือ ๖) การใช้เหตุการณ์จริงของการตัดไม้ทำลายป่าเป็นกระบวนการปลูกฝังจิตสำนึกและการมีส่วนร่วม ๗) การดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำป่าลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ประกอบด้วย ๒ พื้นที่ คือ ๑) พื้นที่ป่าส่วนบน (ป่าต้นน้ำ) มีกิจกรรม ดังนี้ (ดูแผนที่ประกอบ) ได้แก่ (๑) โครงการ ปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่สอยที่เสื่อมสภาพจำนวน ๒,๐๐๐ ไร่ (FPT ๖๖) พร้อมกับกันพื้นที่ที่อยู่โดยรอบเป็นป่ากันชนอีก ๓,๐๐๐ ไร่ รวมเนื้อที่ ๕,๐๐๐ ไร่ (๒) ทำเรือนเพาะชำเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าต้นน้ำ เก็บเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าต้นน้ำ ๒) พื้นที่ป่าส่วนล่าง (ป่าเบญจพรรณ ป่า เต็งรัง และที่ราบลุ่ม) มีกิจกรรม ดังนี้ (๑) ปลูกป่าบริเวณพื้นที่ป่าลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ ปือก ส่วนล่างที่เสื่อมสภาพ ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง รวมเฉพาะพื้นที่ที่เสื่อม โทรม ๒,๐๐๐ ไร่ (๒) วางระบบน้ำเพื่อให้น้ำกับกล้าไม้ที่ปลูกใหม่บริเวณสองข้างลำห้วยแม่สอย ตอนล่างที่เสื่อมสภาพ ระยะทางข้างละ ๖๐๐ เมตร รวม ๑,๒๐๐ เมตร เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งจะมี ผลให้ปริมาณการระเหยของน้ำตลอดลำห้วยตอนล่างลดลง (๓) ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าลุ่มน้ำ แม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ส่วนล่าง พร้อมกับจัดกลุ่มชาวบ้านออกลาดตระเวน และหน่วยดับไฟ ป่าฉุกเฉิน (๔) ทำเรือนเพาะชำเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าระดับล่าง เก็บเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าระดับล่าง ทั้งไม้ผล สำหรับเป็นอาหารของสัตว์ป่า และไม้薪 ๆ

บทบาทการจัดหาทุน พบว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เศรษฐมโม มีบทบาทด้านนี้ ไม่เด่นชัดนักเมื่อเทียบกับบทบาทด้านอื่น ๆ ที่กล่าวมา ทั้ง ๆ ที่การดำเนินโครงการอนุรักษ์และพัฒนา ลุ่มน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกที่ผ่านมาต้องใช้ทุนไปแล้วถึง จำนวน ๒๗,๕๔๕,๖๔๗ บาท (ยี่สิบเจ็ดล้านห้าแสนแปดหมื่นห้าพันหกร้อยสี่สิบเจ็ดบาท) แต่บทบาทด้านนี้กลับไม่ปรากฏเด่นชัด

ที่ ม.ร.ว.สมานสนิท สวัสดิวัตน์ ซึ่งใช้ทั้งเงินส่วนตัวและรับบริจาคจากบุคคล และหน่วยงานภายนอก ทั้งในและต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มีดังต่อไปนี้

๑. ในประเด็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ ควรมีการศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกให้ละเอียดยิ่งขึ้น โดยแยกศึกษาออกเป็นแต่ละปิฎก เช่น พระวินัยปิฎกกับธรรมชาติ พระสุตตันตปิฎกกับธรรมชาติ และพระอภิธรรมปิฎกกับธรรมชาติ

๒. ควรจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของศาสนาต่าง ๆ กับพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติและการอนุรักษ์ โดยเน้นการศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิของศาสนานั้น ๆ

๓. ควรจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติและการอนุรักษ์กับปรัชญาตะวันตกสำนักต่าง ๆ ทั้งในด้านความแตกต่าง ความเหมือน และการสอดคล้องกับกระแสโลกยุคใหม่ ตลอดจนการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน

๔. ในประเด็นบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ควรจะมีการศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาของพระสงฆ์ที่ประสบผลสำเร็จทั่วประเทศ ทั้งในด้านจุดอ่อน จุดแข็ง และบทบาทที่เหมาะสมในการเข้าไปสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน

๕. ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำ โดยแยกศึกษาเป็นรายภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นต้นแบบในการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และความเดือดร้อนของสังคม

๖. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและวิธีการในการการป้องกัน และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ระหว่างพระสงฆ์กับหน่วยงานของราชการ เช่น กรมป่าไม้ เป็นต้น

๗. ควรมีการศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ

๘. ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของราชการและประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์และพัฒนาในปัจจุบัน และอนาคต

ภาคผนวก

ชีวประวัติพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม

ภูมิลำเนา

พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ หลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ก็ช่วยพ่อแม่ทำนา ตำบลท่าบ่อตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของปากน้ำโพหรือนครสวรรค์ ห่างออกไป ๔๕ กิโลเมตร

สภาพชุมชนตำบลท่าบ่อสมัยก่อน การคมนาคมไม่สะดวก เวลาจะไปอำเภอท่าตะโกแต่ละครั้งจะต้องเดินเท้าเป็นระยะทาง ๑๓ กิโลเมตร เป็นชุมชนที่ล้อมรอบไปด้วยป่า ห่างออกไปประมาณ ๒ กิโลเมตรก็เป็นทุ่งนา และรายรอบของทุ่งนาก็เป็นป่า ป่าผืนนี้เป็นป่าผืนเดียวกันกับป่าจังหวัดเพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรี นครนายก ในป่านั้นมีสัตว์ป่ามากมายหลายชนิด อาทิ เก้ง กวาง เสือ หมูป่า โดยชาวบ้านพบเห็นกันบ่อย ๆ นอกจากนี้ก็ยังมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์อีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้คือปัจจัยสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งที่สร้างความประทับใจให้ตั้งแต่วัยเด็ก*

* สัมภาษณ์ พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม , เจ้าอาวาสวัดผาลาด อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔.

บรรพชา อุปสมบท

พออายุครบ ๒๐ ปี ก็อุปสมบทตามประเพณี เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ณ วัดท่าบง ตำบลท่าบงนั่นเอง บวชได้ ๒๐ วัน ด้วยความรักในการศึกษาจึงได้แสวงหาสถานศึกษา เกิดความสนใจอยากเรียนธรรมะแต่ไม่มีสำนักเรียน อีกอย่างหนึ่ง โดยพื้นฐานก็จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จึงต้องย้ายเข้าไปอยู่ที่ปากน้ำโพ “สิ่งแวดล้อมที่นี่มีความแตกต่างกันมากกับถิ่นบ้านเกิดซึ่งดำรงชีวิตในท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนชีวิตในสังคมเมืองมีแต่สิ่งก่อสร้างซึ่งถือว่าเป็นความศิวิไลซ์ของคนในเมือง”

ในช่วงเข้าเรียนนักธรรมและบาลีนี้เองจึงได้มีโอกาสฝึกหัดอ่านหัดเขียนใหม่อีกครั้ง เพราะหลังจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้วก็ไม่เคยได้อ่านหนังสือเป็นจีนเป็นอัน ใช้เวลาเรียนอยู่ ๒ ปี ก็สอบได้นักธรรมชั้นตรี และชั้นโท

แสวงหาสถานปฏิบัติธรรม

พ.ศ. ๒๔๘๙ ยังไม่ทันได้สอบนักธรรมชั้นเอกก็ย้ายไปศึกษาปฏิบัติกรรมฐานที่คณะ ๕ วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร อันเป็นสำนักปฏิบัติแบบ “พองหนอ-ยุบหนอ” ที่กำลังได้รับความนิยมมากในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

รูปแบบการปฏิบัติธรรมของสำนักนี้ เน้นความเป็นระบบ กำหนดปรกติเป็นอารมณ์ ส่วน ๆ อาศัยสมาธิเพียงขั้นฌานสมาธิ แล้วกำหนดรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรมตลอดเวลา จนจิตเกิดอุpekขาและเอกัคคตาในขณะที่เข้าถึงมรรคญาณ ผลญาณ เรียกการปฏิบัติแนวนี้ว่า วิปัสสนาญาณิกะ ”

“ เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

“ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ). การศึกษาเรื่องสติในพระพุทธศาสนา : ทฤษฎีและการปฏิบัติในเถรวาทไทย. ในพระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทย. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย กวณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙) หน้า ๖๙.

ออกเดินธุดงค์

พอมิพื้นฐานการปฏิบัติธรรมพอสมควรแล้วก็ออกเดินธุดงค์ไปภาคเหนือ ผ่านจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

พ.ศ. ๒๕๔๘ กลับไปปฏิบัติธรรมที่คณะ ๕ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพมหานครอีกครั้ง คราวนี้ได้ฝึกฝนวิชาวิปัสสนากรรมฐานจากพระธรรมธีรราชมหามุนี (ขณะดำรงศัสมณศักดิ์ พระเทพ สิทธิมุนี หรือเจ้าคุณโชดก)

เริ่มปฏิบัติตั้งแต่วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ ปฏิบัติอยู่ ๒๙ วันอย่างเข้มข้น พอปฏิบัติ ไป ๆ แล้วรู้สึกว่ จิตสงบดีมาก ชอบความเงียบ ความสงบ จนเกิดความมั่นใจว่าไม่อยากจะ สึกจึงได้ขออยู่ปฏิบัติธรรมต่อไปอีก ๒ ปี แต่หลวงพ่อบอกว่า ไม่มีห้องว่างเพราะขณะนั้นมี คนมาจองเข้าคิวปฏิบัติธรรมกันมาก ดังนั้นเมื่อใครผ่านการอบรมในระดับหนึ่งแล้วจะต้อง เสียสละห้องปฏิบัติให้คนอื่นต่อไป..อาจารย์ผู้สอนวิปัสสนากรรมฐานบอกว่า ถ้าต้องการ ความสงบจริงจัง ๆ ก็ให้ไปแสวงความวิเวกตามป่าเขาเอง จึงตัดสินใจกลับนครสวรรค์ใน เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๘ และประมาณกลางเดือนก็เดินธุดงค์ขึ้นภาคเหนือ ไปหา เพื่อนสหธรรมิกุรูปหนึ่งในป่าด้าแม่ละ อำเภอดง จังหวัดตาก*

พ.ศ. ๒๕๔๘ จำพรรษาที่ด้าแม่ละ เกิดความสนใจที่จะไปเมืองเชียงตุง ประเทศจีน แต่ ไม่ได้ไป จึงธุดงค์ไปที่ดอยเวียงนาง อำเภอดงแทนซึ่งในสมัยนั้นอากาศเย็นมาก

จากนั้นได้เดินธุดงค์ไปอำเภอดงเลย จังหวัดเชียงราย ไปพักที่อำเภอดง ๒ คืน แล้ว เดินธุดงค์ต่อไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย ลำปาง แพร่ และวกมาที่เชียงใหม่ ขณะผ่านมาที่ จังหวัดเชียงใหม่มิมีโอกาสเดินขึ้นดอยสุเทพ ผ่านวัดผาลาด

สมัยนั้น วัดผาลาดมีผู้พัก แต่สิ่งก่อสร้าง เช่น เจดีย์ วิหาร บ่อน้ำ ศาลา ยังมีซากเหลืออยู่ ใจนี้ชอบวัดผาลาดตั้งแต่ผ่านมาเห็นครั้งแรกแต่ยังไม่พร้อมที่จะอยู่ ขณะที่เดินธุดงค์วนเวียน อยู่ภาคเหนือ ๒ ปีอยู่นี้ รู้สึกว่า ผลการปฏิบัติธรรมมีนวล มันไปไม่ได้ มันไปถึงจุดที่จิตไม่มี

* สัมภาษณ์ พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม , เจ้าอาวาสวัดผาลาด อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔.

ความรู้สึก จิตมันนิ่งอยู่ แต่มันมีไฮอาการหลับ เป็นอยู่อย่างนี้ประมาณ ๒ ปี พิจารณาเห็นว่า ผลการปฏิบัติไม่ก้าวหน้าจึงได้กลับไปวัดมหาธาตุฯ อีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ *

ความผกผันในชีวิตพรหมจรรย์

การกลับไปวัดมหาธาตุครั้งนี้ต้องพบกับปัญหาการปรับตัวในวิถีชีวิตพรหมจรรย์สองรูปแบบ ระหว่างวิถีชีวิตการอยู่ป่าเขาลำเนาไพรกับการอยู่ในเมืองหลวง

ได้พบเห็นสิ่งแวดล้อมการปฏิบัติแล้วรู้สึกว่ามันผิดกันมากกับการใช้ชีวิตอยู่ในป่า เปรียบเทียบกันไม่ได้ และเกิดความไม่พอใจที่มีพระเถระสมัยนั้นทำการปลุกเสก ทำน้ำมนต์ แต่ก็ต้องจำใจอยู่จำพรรษาที่วัดมหาธาตุ คณะ ๒ ในช่วงนี้เกิดความสับสนแต่หาทางออกให้กับตนเองไม่ได้ ชีวิตเหมือนยืนอยู่บนทางสองแพร่งคือ จะอยู่ต่อไปก็ไม่มีอะไรก้าวหน้า จะลาสิกขาออกไปก็รู้สึกเสียดาย จึงอยู่แบบจำใจ อีกอย่างหนึ่ง ยังมีความรู้สึกว่าการศึกษารวณะของตนเองยังไม่ค่อยอยู่ จึงตัดสินใจเข้าเรียนบาลี พอเรียนไปสักระยะหนึ่งเริ่มมีอาการของโรคประสาท เพราะพื้นฐานทางจิตที่ขัดแย้งกับตัวเองอยู่ระหว่างการติดความสงบในป่าที่มีแต่ความเบากายเบาใจแต่ปัญญามันไม่เกิดกับการที่ต้องอยู่ในกรุงเทพมหานครซึ่งปัญญามันก็มากแต่มันผิดทาง^{*}

ขณะนั้น มีเพื่อนสหธรรมิกวัดมหาธาตุรูปหนึ่งได้เล่าเรื่องสวนโมกข์ให้ฟังว่า

เป็นสถานที่ที่มีธารน้ำไหล มีป่าและสัตว์ป่า อาทิ เสือ ค่าง ชะนี ไก่ป่า ก็เกิดความสนใจ อยากทราบแนวความคิดการปฏิบัติของสำนักนี้ขึ้นมา เพื่อนได้หาหนังสือของท่านอาจารย์พุทธทาสเล่มหนึ่งมาให้อ่าน เป็นหนังสือรวมคำบรรยายอบรมผู้พิพากษารุ่นแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ เรื่อง พุทธศาสนาคืออะไร พออ่านไปก็พบข้อความที่ทำให้รู้สึก อ๋อ ขึ้นมาทันที คือท่านอาจารย์พุทธทาสบรรยายความตอนหนึ่งว่า พุทธศาสนาคือหลักวิชาและการปฏิบัติ เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร มิใช่เพื่อเอาอะไร อ่านเพียงเท่านี้ก็ประจักษ์ในจิตขึ้นมาทันทีว่า อ๋อ

* เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

* เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

จุดนี้เองที่เราต้องการแสวงหา ทำไมมันถึงอ้อ ทำไมมันจึงเกิดสว่างขึ้นมาในใจ? ก็เพราะว่า เมื่อก่อนหน้านั้น เราปฏิบัติอย่างคร่ำเคร่ง เขาเป็นเขาตาย แต่เป็นการปฏิบัติตามอาจารย์บอก และคิดว่าเมื่อปฏิบัติแล้วมันจะได้บางอย่างหนึ่งขึ้นมา เช่น นิमित ฌาน หรือญาณซึ่งมันมีธรรมชาติ”

จากนั้นก็แสวงหาหนังสือท่านพุทธทาสภิกขุเล่มอื่นมาอ่านอย่างสนใจ และเมื่ออ่านมาก ๆ เขาก็คิดอยากไปสวนโมกข์ อยากพบท่านพุทธทาสภิกขุ จึงตัดสินใจไปสวนโมกข์ ซึ่งก่อนหน้าฤดูเข้าพรรษาเพียง ๒๐ วันเท่านั้น

ประสบการณ์ที่สวนโมกข์

พอไปถึงสวนโมกข์ ท่านอาจารย์พุทธทาสพักอยู่ชั้นบนกุฏิเก่าหลังหนึ่ง ท่านได้ส่งสามเณรรูปหนึ่งมาพบพร้อมกระดาษข้อความว่า ให้บอกพระรูปนี้ (พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม) ว่าไม่มีที่พัก รู้สึกใจหายขึ้นมาทันที จึงได้บอกสามเณรไปว่าฉันพักที่ไหนก็ได้ แม้แต่ใต้ต้นไม้ก็เอา จากนั้นสามเณรได้กลับมาบอกอีกครั้งว่าให้ไปพักที่โรงธรรม ตกเย็นวันนั้นเองท่านอาจารย์พุทธทาส ก็ส่งสามเณรรูปเดิมพร้อมกับถือแผ่นข้อความมาบอกอีกว่า ให้ไปบอกพระรูปนั้นว่า ยังไม่ต้องมาพบฉัน ผมรออยู่ ๒ วัน กลุ่มใจมาก จนมาถึงเช้าวันที่ ๓ ท่านก็ส่งสามเณรรูปเดิมมาบอกว่า บัดนี้ท่านพร้อมที่จะรับไว้แล้ว จากนั้นจึงได้มีโอกาสเข้าไปกราบท่าน แต่ท่านก็มีท่าทีไม่รู้ไม่ชื้ออยู่ และกล่าวว่า ไม่มีที่พัก จึงเรียนท่านว่า กระผมพักที่ไหนก็ได้ แม้แต่ใต้ต้นไม้ก็ยอม ท่านนิ่งเงียบไปขณะหนึ่งแล้วกล่าวขึ้นว่า รอบ ๆ เราด้านหลังมีกุฏิเล็ก ๆ ว่างอยู่หลังหนึ่ง คุณไปพักที่นั่น นับตั้งแต่นั้นมาก็ได้อยู่จำพรรษาที่สวนโมกขพลารามจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๗^๕

^๕ เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

^๖ เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

สวนโมกข์สร้างจิตสำนึกรักป่า

ช่วงพรรษาที่ ๒-๓ ของการอยู่สวนโมกขพลาราม มีพระบวชใหม่รูปหนึ่ง กำลังสร้างกฎเล็ก ๆ หลังหนึ่งได้ไปตัดไม้ซึ่งมีลำต้นสวยร่มรื่นอยู่ริมทางเดินเพื่อถากมาเป็นเสากฎ

วันนั้นท่านอาจารย์พุทธทาสได้เดินไปด้านหลังสวนโมกข์บริเวณเขาพุทธทอง และผมได้เดินติดตามท่านไปด้วย พอไปถึงจุดที่ไม้ถูกตัด ท่านยืนมองและนั่งอยู่ประมาณ ๒ - ๓ นาทีแล้วก็เดินผ่านไปโดยไม่พูดอะไรสักคำ พอรุ่งขึ้นเช้า พระทุกรูปลงฉันรวมกันหมดยกเว้นพระอาพาธ โดยนั่งเรียงแถวฉันอาหารในบาตร พอฉันเสร็จท่านถามขึ้นว่า ใครตัดต้นไม้ข้างทางเดิน ? พระบวชใหม่ตอบทันทีว่า ผมเองครับ ท่านเลยพูดถึงคุณค่าของต้นไม้ขึ้นมาชั่วโม่งกว่า โดยสรุปความว่า เป็นพระถ้าไม่รู้จักคุณค่าของต้นไม้ที่มีต่อชีวิตของตนเองแล้วก็ยากที่จะบรรลุนิพพานเพราะจิตหยাবเกินไป จุดนี้ทำให้มองเห็นว่า ต้นไม้นั้นมีค่ามาก”

การจำพรรษาที่สวนโมกข์ของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีกลิ่นอายมิติอันใหญ่คอบเกี่ยวพันอย่างท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ความขัดแย้งทางความคิดและความรู้สึกของตนเองลดลงบวกกับการได้ยึดหลักการทำงานคือ การปฏิบัติธรรมของสวนโมกข์ตลอดจนการได้ฟังการบรรยายธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุที่บรรยายแก่คณะบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสพูดคุยสนทนาธรรมะเป็นครั้งคราว ทำให้อาการโรคประสาทหายไป และเกิดกระบวนการเรียนรู้ธรรมะขึ้นมาแทน เกิดการเรียนรู้การตีความหลักธรรมและการประยุกต์ธรรมให้เข้ากับภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การเมือง และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประสบการณ์ที่สะสมมา ๕ พรรษาที่สวนโมกข์ได้สร้างความมั่นใจไว้ให้มากพอที่จะออกปฏิบัติศาสนกิจในภาคสนาม มาบัดนี้ ได้หวนคำนึงถึงวัดผาตลาดขึ้นมาจึงได้เข้าไปกราบลาท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุเพื่อไปอยู่วัดผาตลาดจังหวัดเชียงใหม่อีกครั้ง

ปรารภการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าที่วัดผาลาด

๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ ไปอยู่วัดผาลาด เชียงคานาสุดเทพ อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ “ขณะนั้นสภาพวัดผาลาดเป็นวัดแทบจะร้างเพราะทั้งวัดมีหลวงตาเพียงรูปเดียว พื้นที่วัด
ทั้งหมดมีจำนวน ๖๕ ไร่ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ “ อยู่ติดถนนศรีวิชัย เชียงคานาสุดเทพ สภาพ
ป่าถูกทำลายไปมาก แต่พื้นที่อื่นบางส่วนก็ยังอุดมสมบูรณ์ดีอยู่

ที่วัดผาลาดสมัยนั้น ในฤดูร้อนอากาศจะร้อนมาก ผมต้องไปจำวัดประจำที่วิหารนั้น
ถึง ๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ ต่อมาเมื่อได้รับอนุญาตเป็นวัดถูกต้องและได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส
วัดผาลาดแล้วก็คิดอยากจะทำกรอนุรักษ์ป่าแต่ก็ยังทำอะไรไม่ได้ จึงได้ไปเรียนถามความ
เห็นท่านเจ้าคุณเจ้าคณะจังหวัด ที่วัดพระธาตุดอย สุดเทพว่า จะทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า
ท่านเห็นเป็นอย่างไร? ท่านเจ้าคณะจังหวัดก็เห็นด้วยทุกประการ แต่ท่านก็ไม่ได้บอกให้ทำ
อย่างไร ต่อมา มี พระครูญาณสุธรรม มาพักวัดผาลาดจึงได้ปรารภเรื่องนี้ คุณพระก็เห็นด้วย
ว่า ควรจะอนุรักษ์ป่าและขยายพื้นที่วัดออกไป เพราะขณะนั้นมีชาวบ้านบุกรุกขึ้นมาเผาถ่าน
เป็นอันมากจนเกือบจะถึงหน้าผาลาดอันเป็นพื้นที่ที่ลาดเอียงและเสี่ยงต่อการพังทลายของ
หน้าดิน ห่างออกไปประมาณ ๘๐๐ เมตร มีวัดร้างอยู่วัดหนึ่งเรียกว่า “วัดพันเสาร์” ตั้งตาม
ตำนานเกี่ยวกับวัดพระธาตุดอยสุดเทพเรียกว่า “วัดยอดดอยสนามงาม” เป็นบริเวณกว้างมาก
ทีเดียว ตั้งใจจะขยายเป็นพื้นที่วัดและอนุรักษ์ป่าในโอกาสต่อไป”

สำรวจถ้ำตุ๋ป

พ.ศ. ๒๕๑๑ ขณะอยู่วัดผาลาดก็ยังเดินธุดงค์อยู่ในบางโอกาส ครั้งหนึ่งได้เดินธุดงค์
ผ่านไปถ้ำตอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ติดกับอำเภอจอมทอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑

ขณะนั้นมีแต่ลำห้วย ยังไม่ได้ตั้งเป็นวัดมั่นคงเหมือนปัจจุบัน ขณะพักอยู่ถ้ำตองก็รู้จัก
กับผู้ใหญ่บ้านที่สนใจการปฏิบัติธรรมคนหนึ่ง เล่าว่า มีถ้ำตุ๋ปอยู่ทางทิศเหนือของถ้ำตองห่าง

** ขณะนั้นทางราชการยังไม่ได้ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุดเทพ-ปุย

** เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์

ออกไปประมาณ ๔ กิโลเมตร จึงได้ออกสำรวจหาเรื่อยมา จนกระทั่งพบแต่หาทางเข้าถ้าไม่ได้เพราะป่าปกคลุมหนาทึบไปหมด จึงต้องเดินกลับออกไป ผ่านลำห้วย ไปพักใต้ต้นมะม่วง ป่าขนาดใหญ่ต้นหนึ่ง อยู่ริมฝั่งลำห้วยแม่สอย รู้สึกว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่พบเห็นขณะนั้นมัน สะดุดตาสะดุดใจไปหมด มันเป็นความสงบร่มรื่น เกิดความสบายใจอย่างอัศจรรย์ที่สุด จากนั้นก็กลับไปวัดผาเสด็จ”

ผลกระทบจากกรณี ๑๔ ตุลาคม

พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๖ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๖ กระแสการเรียกร้องความเป็นธรรมและความเป็นประชาธิปไตยของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตนักศึกษา กับฝ่ายที่มีอำนาจในบ้านเมืองเกิดความขัดแย้งรุนแรงมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งทางความคิด หรืออุดมการณ์ทางการเมือง

ก่อนหน้านี้นี้ผมไม่เคยสนใจคนพวกนี้เท่าไรนัก แต่พอได้ฟังคำถามบางคำที่เขาพูดออกมาแล้วทำให้เกิดความสะดุดใจขึ้นมา ทำให้ทราบสาเหตุว่า ทำไมสังคมไทยเราซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามรักสันติจึงเป็นอย่างนี้ไป ทำให้คนหนุ่มสาวในสถานศึกษาพยายามแสวงหาความเป็นธรรม แต่พวกเขาต้องหาทางออกทางอื่นไม่ได้ ผมจึงคิดว่า เมื่อมันมีความขัดแย้งกันระหว่างคนรุ่นพ่อแม่กับคนรุ่นลูกหลานของเขาแล้วพระสงฆ์จะต้องเข้าไปช่วยแก้ไขความขัดแย้งนั้น”

คนพวกนี้เข้ามาวัด เราไม่ได้นับถือศาสนา เราไม่ได้นับถือพระรัตนตรัยโดยเฉพาะพระสงฆ์ แต่เราก็นึกชมเชยเขาว่า แม้เขาจะแสดงอาการไม่เคารพนับถือพระตามประเพณี แต่คำพูดของเขาตรงไปตรงมาที่สุด ยึดถือความถูกต้องตั้งงามเป็นอุดมคติ แต่เขาไม่ทราบว่ามันคืออะไร มันอาจจะจะเป็นสิ่งที่พวกเขากำลังแสวงหาอยู่หรือไม่ใช่ก็ได้ ผมคิดว่า นี่เท่ากับว่าพวก

“ เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

“ เรื่องเดียวกัน, บทสัมภาษณ์.

เรากำลังเปิดประตูต้อนรับพระสงฆ์เราแล้ว ในคำพูดของเขาที่พูดตรงไปตรงมาที่สุดนี้แหละ จะทำให้พระสงฆ์เราเข้าไปถึงหัวใจของเขาได้ โดยการพูดชี้แจงระบบศีลธรรมให้เขาทราบว่า มันเป็นระบบการเมืองการปกครองหรือระบบเศรษฐกิจอีกระบบหนึ่งที่มีอยู่ในสังคมไทยมานาน โดยเฉพาะระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนา^{๔๔}

เมื่อเราได้ฟังเหตุผลเป็นขั้นเป็นตอนที่ตรงกับชีวิตความเป็นจริงของเขา ทั้งส่วนที่มันวุ่นวายและส่วนที่มันสงบแล้วเขาก็ยอมรับพระสงฆ์เราได้ เมื่อเขายอมรับพระสงฆ์เราแล้ว ความคิดที่จะก้าวร้าวเคียดแค้นชิงชังอย่างรุนแรงอย่างเมื่อก่อนมันลดลง แต่เนื่องจากคนแต่ละกลุ่มที่เข้าไปวัดฆาลาดในขณะนั้น ทางเจ้าหน้าที่บ้านเมืองฝ่ายความมั่นคงเขาติดตามความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ แต่ว่าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่ติดตามคนหนุ่มสาวเข้าไปวัดฆาลาดนั้น เขาไม่ได้เข้าไปฟังพวกเราพูดคุยกันที่ได้ต้นไม้และวิหารเก่าว่า เราพูดคุยกันเรื่องอะไร เขาสังเกตอยู่ห่าง ๆ ในช่วงนี้เองที่ทำให้ผมต้องพลอยติดร่างแหไปกับเขาด้วย คือถูกราสการขึ้นบัญชีว่า ผมเป็นหัวหน้าคอมมิวนิสต์ กำลังสะสมอาวุธและกำลังพลไว้มากมาย ฉะนั้นในช่วงนี้ ผมไปไหนไม่ได้เลย ก็ต้องคอยระมัดระวังตัวเองอยู่เหมือนกัน เพราะกระแสความขัดแย้งทางการเมืองขณะนั้นสูงมาก เขาคงไม่ให้โอกาสเรามากนักในการที่จะพิสูจน์ความจริงมิใช่เรากลัว แต่เราไม่ต้องการให้เหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้น^{๔๕}

ค้นหาถ้าตุ๊ปุ่ต่อ

พ.ศ.๒๕๑๘ พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมฺโม เดินทางไปค้นหาถ้าตุ๊ปุ่อีกครั้ง พบว่า

ปาฎกทำลายไล่เตียนไปหมดโดยเฉพาะต้นไม้โต ๆ จึงได้ไปพบผู้ใหญ่บ้านและกำนันตำบลแม่สอย ได้ปรึกษากันเรื่องการก่อสร้างสถานปฏิบัติธรรมถ้าตุ๊ปุ่เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวบ้านทำลายป่าและช่วยขอร้องไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำไร่ในป่าที่นี้ซีก โดยได้เสียสละเงินส่วนตัวจ่ายค่าบุกเบิก เป็นค่าคมมีดคมขวาน (คมมั่วย) แก่ชาวบ้าน ๑๒ ครอบครัว ครอบครัวละ

^{๔๔} อ้างแล้ว, บทสัมภาษณ์.

^{๔๕} อ้างแล้ว, บทสัมภาษณ์.

๑๐๐-๒๐๐ บาท รวมเงิน ๓,๐๐๐ บาท แรก ๆ ชาวบ้านเข้าใจผิดคิดว่าผมกำลังแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว จากนั้นได้ขึ้นไปบนยอดคดอยพบว่า มีชาวเขาปลูกบ้านพักอาศัยอยู่จำนวน ๕ ครอบครัว มีประชากร ๓๐ คน จึงกลับมาบอกกำนันว่า ให้ช่วยควบคุมชาวเขาไว้ให้ได้ ถ้าไม่ควบคุมแล้วป่าต้นน้ำลำธารจะถูกทำลายหมด เพราะเคยเห็นที่จังหวัดอื่นมาแล้ว”^{๒๖}

ผลกระทบจากกรณี ๖ ตุลาคม สู่การอนุรักษ์ป่าที่วัดผาลาด

พ.ศ. ๒๕๑๙ หลังเหตุการณ์ปฏิวัติรัฐประหารทางการเมือง กรณี ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ขึ้นมาอีกทำให้สถานการณ์ที่วัดผาลาดตึงเครียดเพิ่มเข้าไปอีก เจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่จับตามองอยู่ตลอดเวลา ยิ่งสร้างความมั่นใจมากขึ้นว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม น่าจะเป็นหัวหน้าคอมมิวนิสต์ใหญ่ท่านหนึ่งแน่ เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองยังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจนักก็จำเป็นต้องหยุดการเดินทางลงสู่ระยะหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๒๐ การถูกจำกัดพื้นที่ให้อยู่แต่เฉพาะภายในวัดผาลาดของทางราชฝ่ายความมั่นคงหาได้ยับยั้งการทำการกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม ไม่ เพราะปีนี้เองที่ท่านได้มีโอกาสประสานงานจัดหาทุน ซึ่งได้มาจำนวนหนึ่ง และมากพอที่จะจัดซื้อไร่เก่าของชาวบ้านที่แผ้วถางเข้ามาจนจะถึงหน้าวัดผาลาดอยู่แล้ว จึงได้จัดการซื้อที่ดินดังกล่าวทันที จำนวน ๑๘๕ ไร่ เพื่อขยายพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มเติมออกไปอีก เมื่อรวมกับพื้นที่ของวัดผาลาดที่มีอยู่เดิมจำนวน ๖๕ ไร่ รวมเป็นจำนวน ๒๕๐ ไร่ เศษ สมดังเจตนารมย์ที่ตั้งไว้ตั้งแต่เข้ามาเป็นเจ้าอาวาสวัดผาลาดใหม่ ๆ แต่ในขณะเดียวกัน กิจกรรมอื่น ๆ ต้องงดไปหมด โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๔

“แม้เหตุการณ์ความขัดแย้งในภูมิภาคอื่นจะสงบคลี่คลายไปมากแล้ว แต่ในพื้นที่วัดผาลาดยังไม่สงบ ถึงกับมีลูกเสือชาวบ้านและหน่วยกระหังแดงของจังหวัดเชียงใหม่จะมาดลุ่มวัดผาลาด แต่โชคดีที่มีผู้ใหญ่ของบ้านเมืองเข้ามาพิสูจน์ความจริงเสียก่อน เมื่อรู้ความจริงว่าที่วัดผาลาดไม่มีอะไรตามที่วิตก ดังนั้น เหตุการณ์ต่าง ๆ จึงคลี่คลายลงไปบางส่วน”^{๒๗}

^{๒๖} อ้างแล้ว, บทสัมภาษณ์.

^{๒๗} อ้างแล้ว, บทสัมภาษณ์.

เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองสงบลง ปักหลักภู่วิกฤติ

พ.ศ. ๒๕๒๕ เมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เริ่มสงบลง ก็ได้เข้าไปดำตูปูอีกครั้งหนึ่งพบว่า ป่าถูกทำลายโล่งเตียนเป็นหย่อม ๆ กว้างขวางออกไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณบนยอดดอย

พ.ศ. ๒๕๒๖ จากการพบปัญหาการทำลายป่าทั้งจากชาวบ้านพื้นราบและชาวไทยภูเขาที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านติดต่อกันมาหลายปีพอสมควรแล้ว พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม คิดอยู่เสมอว่าจะทำอย่างไรกับพื้นที่นี้ ทำอย่างไรจึงจะรักษาป่าต้นน้ำ ทั้ง ๓ ลำห้วย คือ แม่สอย แม่ทิม และแม่ปือกไว้ได้ จึงพยายามทุกวิถีทางที่จะนำประสบการณ์และประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาสู่ชุมชนให้จงได้ ด้วยการฟื้นฟูระบบวิถีชีวิตของคนให้เข้าถึงธรรมะที่มีอยู่ตามธรรมชาติเสียก่อน จากนั้นจึงได้ตัดสินใจว่า จะต้องไปอยู่ประจำที่ดำตูปูเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตดังกล่าว

สถานปฏิบัติธรรมดำตูปูนี้เราจะไม่ทำเป็นสถานที่พักหรือเป็นวัดวาอารามเหมือนสถานที่อื่น เพราะเราต้องการจะให้พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาหรือคนกลุ่มใดก็ตามซึ่งเมื่อเข้ามาสถานที่นี้แล้วจะต้องมีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติจริง ๆ เข้าถึงธรรมะที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คือ ระบบของศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเอง”

จากนั้น ได้ดำเนินการอบรมชาวบ้านในตำบลแม่สอย โดยเฉพาะสภาตำบลแม่สอย เป็นกิจกรรมแรก

พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๗ ป่าต้นน้ำลำธารยังคงถูกทำลายขยายพื้นที่ออกไปเรื่อย ๆ โดยชาวไทยภูเขาเพื่อปลูกไร่กะหล่ำปลี

ดำเนินโครงการ

พ.ศ. ๒๕๒๘ เริ่มดำเนินการโครงการแผ่นดินธรรมของตำบลแม่สอย เพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิมและแม่ปือกและเพื่อให้เป็นเขตอุทยานชีวิตพืชและสัตว์ในลักษณะ “วนอุทยานทางพระพุทธศาสนา” ร่วมกับคณะสงฆ์และชาวบ้านในท้องถิ่น ในนามสภาตำบลแม่สอย เพราะเห็นว่าป่าถูกทำลาย แม่น้ำเกือบทุกสายหยุดไหลอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน และกระทบต่อวิถีชีวิตการเกษตรของชาวอำเภอจอมทองทั้งหมด พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เจริญโม จึงได้เสนอขออนุมัติโครงการจากทางราชการอำเภอจอมทอง เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ ผลการพิจารณาปรากฏว่า ได้รับการปฏิเสธ

พร้อมกับมีหนังสือถึงคณะสงฆ์และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในท้องถิ่นมิให้เข้าร่วมโครงการดังกล่าว โดยอ้างเหตุผลว่าผิดกฎหมาย ตามหนังสือที่ พิเศษ/ ๒๕๒๘ ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๒๘ เรื่อง โครงการแผ่นดินธรรม เป็นผลให้คณะสงฆ์สายปกครองในท้องถิ่น รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านกำนันที่เคยร่วมโครงการต้องถอนตัวออกไป และไม่กล้าที่จะดำเนินโครงการในนามสภาตำบลอีกต่อไป”

ตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โครงการหมู่บ้านป่าไม้ และมูลนิธิธรรมพัฒนา

พ.ศ. ๒๕๓๐ จากการที่พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เจริญโม ได้อบรมชาวบ้านจนเกิดจิตสำนึกรักป่ามากขึ้นและมีความคิดริเริ่มร่วมกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอยในนามสภาตำบลแม่สอย แต่ทางราชการอำเภอจอมทองไม่ประสงค์จะให้สภาตำบลออกมานำชาวบ้านเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ป่า ชาวบ้านจึงรวมตัวกันจัดตั้ง ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอำเภอจอมทอง โดยมีนายสุวิทย์ นามเทพ อดีตสมาชิกสภาจังหวัดเขตอำเภอจอมทองเป็นประธาน

ต่อมา ได้รับอนุมัติจัด โครงการจัดที่ดินในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ป่าจอมทอง ๒ ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จากอธิบดีกรมป่าไม้ (ผ่อง เล่งอี้) ตามหนังสือที่ กษ

* “เจ้าหน้าที่อาสาสมัครวัดผาลาด, บันทึกเหตุการณ์และการดำเนินงานโครงการแผ่นดินธรรมของตำบลแม่สอย, ๒๕๒๘-๒๕๒๙, หน้า ๒, เอกสารโนเนมียว.

๐๗๐๕(๗) / ๑๗๕๙๑ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๑ และในปีเดียวกันนี้ ยังได้จัดตั้ง “มูลนิธิธรรม-พัฒนา” เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานโครงการดังกล่าวอีกด้วย

พ.ศ. ๒๕๓๑ มูลนิธิธรรมนาถ

จากมูลนิธิธรรม-พัฒนา ก็ได้พัฒนาองค์กรมาเป็น “มูลนิธิธรรมนาถ” เป็นองค์กรทางศาสนาเต็มตัว เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชนบท โดยมีรูปแบบการดำเนินงาน ๓ ประการ คือ

๑. ปลุกฝังแนวคิดและชี้นำการปฏิบัติ
๒. สนับสนุนโครงการฯ ด้านเงินทุนและปัจจัยต่าง ๆ
๓. ร่วมดำเนินงานในพื้นที่กับชาวบ้านและหน่วยงานราชการ

มูลนิธิธรรมนาถเกิดขึ้นจากความเสียสละของ ม.ร.ว.สมาน สวัสดิวัตน์ ในการบริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวก่อตั้ง ร่วมกับทุนบริจาคและการทอดผ้าป่า

การยอมรับจากสาธารณชนจากในและต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๕๓๒ บทบาทการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนที่พระอริการพงษ์ศักดิ์ เจริญโม ดำเนินการอยู่เริ่มจะเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้นเคียงคู่กับความขัดแย้งของฝ่ายไม่เห็นด้วยนานัปการ ส่วนฝ่ายที่เห็นด้วย ก็พยายามจะเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมในรูปแบบที่สอดคล้องกับองค์การตนเอง และนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ มีองค์กรทั้งในและต่างประเทศได้ถวายรางวัล ดังนี้

๑. ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒
๒. ได้รับโล่รางวัลผู้ทำประโยชน์ให้กับกรมป่าไม้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒

พ.ศ. ๒๕๓๓ การยอมรับในบทบาทหน้าที่ของพระอริการพงษ์ศักดิ์ เจริญโม ได้ขยายวงกว้างมากขึ้นสู่ระดับนานาชาติ เมื่อโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Programme -UNEP) ได้ถวายรางวัล Global ๕๐๐ ในฐานะนักอนุรักษ์ระดับนานาชาติผู้หนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๓๕ ทำติแต่กลายเป็นเรื่องเผชิญหน้าท้าทายและเข้าสู่ช่วงวิกฤตแห่งชีวิตพรหมจรรย์

นับตั้งแต่ พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม ร่วมกับชาวบ้านตำบลแม่สอย เริ่มทำกิจกรรม ดังนั้น อนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอย อำเภอจอมทอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้นมา ก็ต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคมากมายนานับประการแม้จะเป็นเรื่องการทำดีก็ตาม ปัญหาหลากหลายเหล่านั้นได้สะสมและเริ่มก่อตัวมาเป็นระลอก ๆ ประหนึ่งจะมาทำลายกระแสพลังแห่งธรรมระดับศีลธรรมที่ทำหน้าที่แก้ปัญหาการทำลายป่าไม้และพัฒนาชุมชนตำบลแม่สอยจนเป็นรูปธรรมให้ดับวูบหรืออ่อนเปลี้ยลงไป จนวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕ วิกฤตการณ์ชีวิตแห่งพรหมจรรย์ของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม วัย ๖๐ ปี ก็มาถึงเมื่อผู้ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ มาแจ้งข้อกล่าวหาว่า ท่านร่วมเสพเมณกับสิกขาตามหลักฐานภาพถ่ายและข่าวสื่อมวลชน จึงตัดสินใจลาสิกขา เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๕ เวลา ๐๙.๔๐ น. ณ วัดพุทธทาส อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อหน้าพระประธาน คณะสงฆ์และเจ้าหน้าที่ราชการ โดยหวังใจไว้ว่า “ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิดและความจริงทั้งหลายจะปรากฏชัดแก่บุคคลและสังคมในอนาคต”^{๓๓} และในข้อความปฏิญาณก่อนลาสิกขามีว่า

ขอตั้งสัจจะปฏิญาณต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ธรรมที่เป็นสัจจะ เป็นความจริง เป็นความดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง ความดีเป็นความดี ความชั่วเป็นความชั่ว ความถูกเป็นความถูก ความผิดเป็นความผิด ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะไปเพิ่มหรือไปลดความผิด-ความถูก ต้อง ความดีความชื่อนั้นได้ ขอให้พระสงฆ์จงรับรู้สัจจะของข้าพเจ้าที่ตั้งไว้ ณ ที่นี้ว่า การลาสิกขาของข้าพเจ้าในครั้งนี้มิใช่เพราะข้าพเจ้าทำผิดพระวินัยในสิกขาบทอันเป็นเหตุให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุ แต่ที่ลาสิกขาเพื่อให้เป็นไปตามมติสงฆ์ที่เห็นว่า ข้าพเจ้าควรลาสิกขาเพื่อยุติปัญหาในเรื่องนี้ เพื่อมิให้เกิดความมัวหมองและแตกสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจยุติเรื่องที่เกิดขึ้นด้วยการลาสิกขาตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป”^{๓๔}

^{๓๓} ใบชี้แจงคำกล่าวลาสิกขาของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม. ไม่ลงวันที่, เอกสารโงนียว

^{๓๔} ใบคำกล่าวปฏิญาณลาสิกขาของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม. ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๕. เอกสารโงนียว

ยอมรับว่า มีความประมาทในระหว่างที่ผ่านมาคือประมาทว่า เราทำความดีแล้วผู้อื่นคงจะเห็นความดีด้วย ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ถึงแม้จะมีความคิดเห็นไม่ตรงกันเกี่ยวกับเรื่องการทำงานอนุรักษ์ป่าต้นน้ำก็ไม่เคยคิดว่าจะมีคนคิดวางแผนกระทำเช่นนี้ เราทำเพื่อทุกชีวิตก็คิดว่าทุกชีวิตคงจะเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ แต่มันมีผิดพลาด ดังนั้น เรื่องมันจึงเกิดขึ้นจึงขอตั้งปณิธานไว้ว่า ชีวิตทั้งชีวิตที่เหลืออยู่นี้จะอุทิศเพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้ง... การที่เราอยู่เงียบ ๆ ในรูปของนักบวชหนุ่มสาวก็ต้องการจะเอาธรรมะมาพิสูจน์กัน มิใช่เอาอัตตามาสู้กัน อยากให้คณะสงฆ์มีกระบวนการสืบสวนสอบสวนหาความจริงแล้วประกาศออกมาให้ชัดแจ้ง มิใช่เก็บเรื่องเงียบไว้เฉย ๆ เพื่อพิสูจน์ธรรมัจจะว่า อะไรเป็นอะไร อะไรมิใช่สิ่งจะ และเป็นการแสดงความเคารพต่อสังฆกรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปในตัวด้วย ***

*** สัมภาษณ์อาจารย์พงษ์ศักดิ์ สุขอวาม (เดชธมฺโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดผาสุก, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมป่าไม้, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. การประชุมวิชาการป่าไม้ประจำปี ๒๕๒๒. กรุงเทพมหานคร : เอกสารทางวิชาการการประชุมวิชาการป่าไม้ประจำปี ๒๕๒๒ กรมป่าไม้, ๒๕๒๒ (จัดสำเนา)

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร. ชุมนุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา.

กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔.

กองเลขาฯ กลุ่มเสวยธรรม. พระกับป่าความจริงที่หายไป. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพ.), ๒๕๒๕.

ขจรชัย บุญปาน. ป่าสวย...น้ำใส...ตะวันอุ่น. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๒.

โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร

: เอกสารรายงานสรุปการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาลำไย ครั้งที่ ๑

โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๒๒ (จัดสำเนา)

เดวิด แอล กอลลิง, ดร. หมอพระมีดีใหม่ของพระพุทธศาสนาและสาธารณสุขไทย. พิมพ์ครั้งแรก, สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๙.

คณินนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย : ศึกษาแบบการ

สวนโมกข์ สันติอโศก หลวงพ่อชา กับปัญหาและทางออกของคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งแรก, หจก. ภาพพิมพ์, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๒.

คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช). เวทีชาวบ้าน ๒๔. กรุงเทพฯ

มหานคร : คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.),

๒๕๒๔.

โครงการทางเลือกการพัฒนา. การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของการเป็นนิคม

กับทางเลือกพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โครงการทางเลือกการพัฒนาสถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สุริย หวันแก้ว, รศ. และคณะ บรรณาธิการ, ๒๕๒๒.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

กรุงเทพมหานคร : พิมพ์จุลา-โนยตะกา, ๒๕๒๔.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ดร. สังคมวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๒๕.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

จิเกฮารุ ทานาเบ, มุ่งเหลือใจ-มุ่งดำ:ตำนานของผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งแรก,

กรุงเทพมหานคร: บริษัทนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, ๒๕๒๙.

ชมรมสื่อมวลชนด้านสิ่งแวดล้อมแห่งเอเชีย, การสื่อสารสิ่งแวดล้อม:คู่มือสื่อมวลชน, กรุงเทพ

มหานคร:สถาบันพัฒนาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒.

ฌ็อง ฌีโอง, คนปลูกต้นไม้, แปลโดย กระณีการ์ พรหมเสาร์, กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิโกลด์คิมทอง,

๒๕๒๕.

เทพเวที, พระ(ประยูรย์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิโกลด์

คิมทอง, ๒๕๒๒.

เทพเวที, พระ(ประยูรย์ ปยุตโต), พระกับปามีปัญหาอะไร, กรุงเทพมหานคร: ชุมชนพุทธธรรม

ศิริราช(ฝ่ายนักศึกษา), ๒๕๒๔.

นาท คันทวิรุฬห์ และพูลทรัพย์ สมุทรสาคร, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร,

กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และองค์การพัฒนาเอกชน, นโยบายการจัดการทรัพยากรบนที่สูงและทาง

เลือกในการพัฒนาชาวเขา:กรณีเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์, เชียงใหม่ : เอกสาร

รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยามนุษยวิทยา, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐.

บัณฑิต อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท:ประสบการณ์ของประเทศ

ไทย, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.

บุญธรรม กิจปรีดาภิรุทธิ์, ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน

จำกัดสามเจริญแผนกการพิมพ์, ๒๕๒๒.

_____, เทคนิคการสร้างเครื่องมือการรวบรวมข้อมูลสำหรับวิจัย, กรุงเทพมหานคร: ศรีอนันต์,

๒๕๒๑.

_____, ปทานุกรมการวิจัย, กรุงเทพมหานคร:การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๒.

_____, คู่มือการวิจัย:การเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔

กรุงเทพมหานคร:

ไม่ระบุสถานที่พิมพ์, ๒๕๒๒.

พุทธศาสนิกฯ, สมาธิวิปัสสนาตามธรรมชาติ, กรุงเทพมหานคร:การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖.

_____, การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร:ภาพพิมพ์, ไม่ระบุปีที่พิมพ์.

_____, ฟ้าสาธางธรรมานภาพและสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร:การพิมพ์พระนคร,
๒๕๒๗.

พุทธศาสนิก. เสียงตะโกนจากธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๒๔.

ไพศาล วิสาโล, พระและคณะ. ก่อนธารน้ำจะหยุดไหล. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดคิมทอง,
๒๕๒๒.

_____, โอบกอด. กรุงเทพมหานคร:กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๒๔.

พระธีรญาณมุนี, สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาเถรราช. วณกถา. กรุงเทพมหานคร:จัดพิมพ์โดยเสด็จ
พระราชกุศลในการออกเมรุพระราชนิพนธ์เพลงศก. สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ์ เชมจารี
มหาเถรราช), ๒๕๒๕.

พงษ์ศักดิ์ เตชะธมฺโม, พระอริการ. บันทึกการสนทนาเรื่อง ชาวเรากับปัญหาการทำลายป่าต้นน้ำ
ภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๒๕.

_____, ความสมดุลของธรรมชาติเป็นความอยู่รอดของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
กลุ่มพิทักษ์ชีวิตมาตุภูมิ, ๒๕๒๒.

_____, พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่า. กรุงเทพมหานคร:หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๒๒.

_____, หลักการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับวัดและการฝึกจิตเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สยามสมัย,
๒๕๒๗.

มงคล ดำธนาธิร. ป่าชุมชนอีสานกับ คจก. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา,
๒๕๒๕.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่:เอกสารรายงาน
โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๐.

มนัส สุวรรณ, รศ.,ดร. นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโคร์,
๒๕๒๒.

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคมและฝ่ายวิจัย. มติใหม่ของการศึกษาวัฒนธรรมไทยกลางกระแสโลก.
กรุงเทพมหานคร: เอกสารโครงการสัมมนาทางวิชาการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคมและ
ฝ่ายวิจัย, ๒๕๒๕(อัคราณา)

ศูนย์ปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติที่ ๑, กรมป่าไม้. โครงการอนุรักษ์และปรับปรุง-พัฒนาป่าสงวนแห่ง
ชาติป่าจอมทอง ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร:
กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้, ๒๕๒๒ (อัคราณา)

สวนอุสมมูลนิธิ. ห้วยลือลือสวนไมกร์ ภาคสอง. กรุงเทพมหานคร:การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๗.

- สมบุญ สุธำรง, ศ.,ดร. การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑, บริษัท พิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๒๐.
- สนิท ไชยวงศ์คต. มหาจุฬาลงกรณ พุทธศาสตร์สังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. ป่า-ที่ดินและคน:ทางออกที่เป็นธรรม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๒๕.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, ดร. การวิจัยเชิงบรรยาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : ไบร่บุสสถานท์พิมพ์, ๒๕๒๗.
- _____. การวิจัยประเมินผลโครงการ. กรุงเทพมหานคร:ภาพพิมพ์, ๒๕๒๒.
- ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ และสำลี ทองธิว. การวิจัยทางการศึกษา:หลักและวิธีการสำหรับนักวิจัย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สืบ นาคะเสถียร, มุลนิธิ. ตะโกนถ้องจากพงไพร:รวมผลงานและความคิดของสืบ นาคะเสถียร. วันชัย ดันติวิทยาพิทักษ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สารมวลชน, ๒๕๒๔.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ., มจ. และสิริวัฒน์ คำวันสา. พุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๑.
- ราชวรุมณี, พระ(ประยุทธ์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๗.
- _____. ลักษณะสังคมพุทธ. กรุงเทพมหานคร:มุลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๗.
- อนันต์ วิริยะพินิจ. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน. เอกสารวิชาการหมายเลข ๒๗ เพื่อประกอบการสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, ๒๕๒๕.
- ชูแก้ว ประกอบไวยกิจ บีเวอร์, ดร. มนุษย์-ระบบนิเวศ. กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.
- _____. นิเวศวิทยา. กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

วิทยานิพนธ์

นภาจรี นำเบญจพล. บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสาธารณสุขมูลฐานศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙.

นพดล ขวัญชนะภักดี. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันติ อโศกในการเผยแพร่ศาสนาในหมู่เยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๐.

นภดล เมธาวิทย์. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางโทน ตำบล นครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๑.

วันดี ยงยุศ. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดกับมัสยิด: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙.

สุนทรียา สุนทรวิภาต. การศึกษาความสำคัญของกระบวนการในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙.

สัณญา ภูแก้วเผือก. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดกับกรมประมงที่มียุทธศาสตร์สงเคราะห์เด็กกำพร้าและเด็กยากไร้: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง และสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๒.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ศจ.,ดร. ประชากรและโครงการพัฒนาในประเทศไทย. งานวิจัยสนามคณะกรรมการบริหารโครงการวิจัยระดับจุลภาคในประเทศไทย สมาคมนักประชากรไทย, ๒๕๒๔.

สภาคatholicแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและองค์การเซเบโม (CEBEMO) ประเทศเนเธอร์แลนด์. รายงานการวิจัยเรื่อง "การดำรงอยู่ของชุมชน กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา: การศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง" ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่, ๒๕๒๒.

อัจฉรา เก่งปัญญา. บทบาทของวัดที่มีต่อการจัดการศึกษาของเด็กก่อนเกณฑ์: ศึกษาเปรียบเทียบวัดกับสถานศึกษาเด็กก่อนเกณฑ์ของมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙.

ภาษาอังกฤษ

Debvedi, Phra (Prayudh Payutto). FREEDOM INDIVIDUAL & SOCIAL. Bangkok:

Buddhadhamma Foundation Publications, ๑๙๙๐.

Rajvaramuni, Phra (Prayudh Payutto). Thai Buddhism in the Buddhist World. Bangkok:

UNITY PROGRESS, ๒๕๒๘/๑๙๘๕.

Suchart Prasith-rathsint. Thailand's National Development : Policy Issues and Challenges.

Bangkok : วิจิตรพิสดกร, ๑๙๘๗.

The World Resources Institute. World Resources ๑๙๙๐-๙๑ : A Guide to the Global Environment. New York : Oxford University Press, ๑๙๙๐.

The World Conservation Union. Caring for the Earth : A Strategy for Sustainable Living.

Switzerland : Gland, Switzerland, ๑๙๙๑.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ)
วันเดือนปีเกิด	๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๒๗ บ้านบุเปือย หมู่ ๑ ต.บุเปือย อ.น้ำยืน จ.อุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	นักธรรมชั้นเอก., เปรียญธรรม. ๓ ประโยค., ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (บริหารการศึกษา) คณะครุศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๒๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดนายโรง ถนนเจริญสนิทวงศ์ ๔๕ แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร